

Říšskoněmečtí prehistorikové v Protektorátu Čechy a Morava. Nahlédnutí za kulisy

Miloš Hlava

1. ÚVODEM

Vztah národnostně české archeologie k říšskoněmecké archeologii byl až do let 1938–1939 vcelku kolegiální, vyplývající především z geografického a politického sousedství. Již v 19. století jistě existovaly vzájemné osobní kontakty mezi jednotlivými prehistoriky – např. korespondence, badatelské cesty a návštěvy soukromých či veřejných sbírek, výměna literatury či také (zřídka) účast na oborových sjezdech. Obecně přitom platilo, že v Čechách bylo předivo vztahů k Německu hustší, neboť moravská archeologie byla výrazněji orientována na Vídeň a tato vazba zcela nezmizela ani po roce 1918.¹

V národnostně české archeologii nechyběla inspirace metodologií či interpretačními směry, jež se uplatňovaly v říšskoněmecké archeologii. Stranou nezůstávala ani recepce tamějšího dění – zásadní práce říšskoněmeckých prehistoriků byly vcelku pravidelně recenzovány v českých odborných časopisech, v nichž se ostatně objevovaly rovněž informace o sjezdech významných spolků, výstavách a činnosti vybraných muzeí. Zato pro říšskoněmeckou archeologii byly nejdůležitější prameny, s nimiž národnostně česká archeologie pracovala – nemalou překážkou jejich plnohodnotného využití byla jazyková bariéra, jakkoliv do roku 1918 platilo, že řada textů národnostně českých prehistoriků se objevovala ve vídeňských odborných časopisech, tj. v němčině. Některé práce vycházely dokonce přímo v Německu – v případě Klimenta Čermáka či Ludvíka Šnajdra s jejich vazbami na Berlín šlo sice o důsledek omezených publikačních možností odborných textů v češtině po neshodách s Josefem Smolíkem (redaktorem *Památek archeologických a místopisných*), nechyběly však ani německé verze děl zveřejněných původně v češtině (např. stař o neolitické malované keramice Josefa Antonína Jíry, jeden ze svazků *Starožitností země České* Josefa Ladislava Píče). Texty předurčené přímo pro říšskoněmeckou archeologii (např. Schránilova monografie *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, hesla zpracovaná pro Ebertův *Reallexikon der Vorgeschichte*) představovaly výjimku. Právě z jazykových důvodů nacházely v říšskoněmecké archeologii větší ohlas práce národnostně německých prehistoriků z českých zemí.

Výrazná změna nastala v důsledku událostí let 1938–1939, jež přepsaly politickou mapu střední Evropy. Také v archeologii platilo, že příležitostné sousedské partnerství se tehdy změnilo v asymetrický vztah, v němž jedna ze stran získala výraznou převahu. Specifickým (a zároveň charakteristickým) rysem několika následujících let bylo přímé působení říšskoněmeckých prehistoriků v českých zemích. S tím byla spojena cílená snaha o přizpůsobení organizačních (a právních) poměrů situaci panující v Německé říši.

V meziválečném Československu platilo, že národnostně česká a německá archeologie se vyvíjely vedle sebe, s vlastními organizačními strukturami, jakkoliv oba (oddělené) světy byly zároveň protkány vzájemnými vazbami i korektními vztahy. V důsledku státoprávních změn let 1938–1939 však byla archeologie českých zemí rozdělena do pěti částí s odlišnými osudy. Severní pohraničí českých zemí bylo na počátku roku 1939 sceleno v Říšskou župu Sudety (kde poté vznikl samostatný funkční systém archeologické památkové péče), západní Čechy byly přivtěleny k Bavorsku, jižní Čechy (Kaplicko a Česko-

1 Použité zkratky: Archiv MZM – Archiv Moravského zemského muzea; Archiv NM – Archiv Národního muzea; Archiv UK – Archiv Univerzity Karlovy; MÚA, A AV ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; NA – Národní archiv; RNM – Registratura Národního muzea; čj. – číslo jednací; inv. č. – inventární číslo; sign. – signatura. Pravopis dobových textů (především interpunkce a zjevné překlepy) byl upraven jen v nezbytných případech. Odkazy na archivní dokumenty, jejichž text byl kompletně zveřejněn, jsou prováděny výhradně citací příslušného článku, stranami a číslem dokumentu (tj. nikoliv odkazy na název a uložení pramene).

krumlovsko) se staly součástí nově konstituované župy Horní Podunají, jižní Morava a jihovýchodní Čechy byly připojeny k nově vytvořené župě Dolní Podunají (a dostaly se pod přímý vliv vídeňské prehistorie, jež byla od března 1938 součástí říšskoněmecké archeologie) a z českých zemí pomnichovského Česko-Slovenska vznikl v březnu 1939 Protektorát Čechy a Morava, z hlediska archeologických organizačních struktur faktický nositel kontinuity s předchozím dvacetiletím.

Právě (a pouze) archeologii v Protektorátu Čechy a Morava je zasvěcen tento článek. Jeho tématem jsou diskuse o obsazení jednotlivých míst ve třech významných institucích říšskoněmeckými prehistoriky (tj. nikoliv následná konkrétní činnost vyvolených osobností v nových působištích) – ve *Státním archeologickém ústavu*, *Národním muzeu* a *Moravském zemském muzeu*.² Obecné povědomí archeologické obce registruje prakticky pouze výsledky těchto debat (srv. např. *Motyková 2002*, 474–477; *Blažek 2003*). Zato cesty, jež k nim vedly, zůstaly doposud na okraji badatelského zájmu.

Je vhodné zdůraznit, že s výjimkou okolností příchodu Lothara Zotze v září 1939 zůstane na následujících stranách takřka zcela opomenuto archeologické pracoviště na pražské Německé Karlově univerzitě,³ jehož personální proměny byly nedávno souhrnně představeny. Pouze připomeňme, že v protektorátní archeologii našli uplatnění všichni tři Zotzovi studenti, kteří univerzitu úspěšně absolvovali – Ingeborg Kiekebuschová již od roku 1941 fakticky spravovala archeologickou sbírku (bývalého) tzv. Jírova archeologického muzea v Praze a v roce 1943 (po úspěšné obhajobě své disertační práce) se stala zaměstnankyní pražského Městského muzea, Werner Mähling od roku 1942 (zčásti) působil v Archeologickém ústavu a Gisela Freundová byla od podzimu 1944 asistentkou v Zotzově univerzitním Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Neodmyslitelnou součástí Zotzova Ústavu byla od roku 1941 sekretářka Anna Micková. Naproti tomu záskok Christiana Peschecka za Lothara Zotze v zimním semestru akademického roku 1943/1944 byl pouze pomíjivý, pouhou epizodu tvořilo rovněž krátké působení Hanse Hofera v pozici Zotzova asistenta v druhé polovině roku 1940 (resp. na počátku roku 1941) a nevýrazně se do dějin pražské univerzitní archeologie zapsaly také Charlotte Kirchnerová i Rut Kraftová, dvě další Zotzovy asistentky v letech 1942–1944. Výjimečná byla též habilitace Karla Dinklageho v roce 1944, jež měla být prvním krokem k jmenování docentem na univerzitě v Klagenfurtu (souhrnně *Hlava 2019b*).

Stranou pozornosti zůstane rovněž Walter Lung, který od podzimu 1942 katalogizoval archeologickou sbírku muzea v Kolíně a od pozdního léta 1943 pracoval v muzeích v Kolíně a Pardubicích. Jeho působení v protektorátní archeologii bylo ostatně nedávno podrobně představeno (*Hořejš 2010*; *týž 2011a*; *týž 2011b*). Pomineme také říšskoněmecké prehistoriky, kteří byli členy Badatelské rady pro pravěk, konstituované při Archeologickém ústavu v průběhu roku 1942 s cílem získat kontrolu nad protektorátní archeologií (*Hlava 2018a*; *týž 2018b*). A nebudeme se zabývat ani izolovanými (avšak na požádání úředních míst provedenými) zásahy některých říšskoněmeckých prehistoriků do protektorátní archeologie – např. Otto Kunkel sepsal v červnu 1941 důkladnou zprávu mj. o Národním muzeu a Archeologickém ústavu,⁴ Herbert Jankuhn provedl na podzim 1941 inspekci výzkumů na Pražském hradě a zhotovil o ní neméně podrobnou zprávu (*Mahsarski 2011*, 220–222)⁵ apod.

Již podrobná rekonstrukce personálních proměn univerzitního Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou v letech 1939–1945 ukázala, že při diskusích o obsazení místa tamějšího asistenta padala rovněž jména, jež nakonec zůstala pouze na papíře – o příchod Liebetraut Rothertové (v roce 1940), resp. Rudolfa Dehnkeho (v roce 1942) do Prahy usiloval sám Lothar Zotz, avšak okolnosti byly v obou případech silnější

2 Názvy dvou institucí doznaly v letech 1939–1945 proměn, neboť ze Státního archeologického ústavu se stal v září 1939 Archeologický ústav a Národní muzeum bylo v říjnu 1941 přetvořeno v Zemské muzeum. Tento text obě změny reflektuje.

3 Rovněž v tomto případě text reflektuje změnu původního názvu instituce z Německé univerzity v Praze na Německou Karlovu univerzitu, k níž došlo k 1. září 1939.

4 Dopis O. Kunkela říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 20. června 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-3.

5 Originál Jankuhnovy zprávy (s průvodním Jankuhnovým dopisem Reinhardu Heydrichovi z 18. prosince 1941) je uložen v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 537, sign. I-10 V-4-1. Již 12. prosince 1941 (tj. na závěr svého dvoudenního pobytu v Praze) sepsal Jankuhn předběžnou zprávu – viz NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 10, sign. 114-2-57.

než on (*Hlava 2019b*, 75–76, 78–79).⁶ Z dobových archivních pramenů ovšem vyplývá, že v letech 1939–1941 (ale také později) se v souvislosti se zajištěním vlivu říšskoněmecké prehistorie ve Státním archeologickém ústavu, Národním muzeu a Moravském zemském muzeu rovněž uvažovalo o osobnostech, jež nakonec do protektorátní archeologie přímo nevstoupily.

Příchod říšskoněmeckých prehistoriků do českých zemí nebyl nahodilý či živelný, ale v každém jednotlivém případě předem pečlivě zvážený a připravený. Na výběru vhodných osobností, které měly nalézt uplatnění v protektorátní archeologii, se podíleli především úředníci říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání (obzvláště Werner Buttler, který však v květnu 1940 padl v Lucembursku při *západním tažení* jako voják *wehrmachtu*, a Robert Hiecke) a Úřadu říšského protektora (zprvu Hans Reinhold, od jara 1941 jeho nástupce Wolf von Both), do diskusí aktivně vstupoval se svými náměty Lothar Zotz a zapojoval se do nich také Kurt Willvonseder z Vídně; někteří další prehistorikové byli cíleně oslovoováni se žádostí o poskytnutí informací k jednotlivým vytipovaným či doporučeným adeptům.⁷

Nezanedbatelný vliv na probíhající diskuse a výběr vhodných kandidátů měla situace v říšskoněmecké archeologii, od let 1935–1936 mocensky rozdělené na dva tábory – přívržence Hanse Reinertha s jeho Říšským svazem pro německý pravěk (*Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte*) a prehistoriky spojené s Výzkumnou a učenou společností „Dědictví předků“ (*Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe“*), „badatelské“ organizace SS založené pod přímou záštitou Heinricha Himmlera. Je vhodné předeslat, že v protektorátní archeologii nabylo výrazné převahy *Ahnenerbe*, jakkoliv ji nikdy zcela neovládlo. Naopak v sousední Říšské župě Sudety se tamější archeologie rekonstituovala pod výhradním vlivem Reinerthova nacionálně socialistického Říšského svazu pro německý pravěk, ostatně Hermann Schroller, hlavní postava tamější archeologie, byl jedním z jeho vysokých funkcionářů (srv. *Blažek 2015*, 89).

Snad jen zbývá dodat, že následující strany vycházejí primárně ze studia pramenů uložených v archívech v českých zemích. Jde tudíž o pouhé *nahlédnutí za kulisy*, neboť část relevantní úřední korespondence se nedochovala (nebo jen doposud nebyla nalezena?!), resp. je (nepochybně) uložena v zahraničních archívech.

2. PRVNÍ MĚSÍCE

Stav, v němž 15. březen 1939 zastihl Státní archeologický ústav, Národní muzeum i Moravské zemské muzeum, byl dědictvím z doby prvorepublikového Československa. Zřizovatelem Státního archeologického ústavu bylo ministerstvo školství a národní osvěty, obě muzea byla *de iure* zemskými institucemi. Přesto byl Anton Gnirs jediným prehistorikem německé národnosti, který v nich po roce 1918 působil – od roku 1925 až do své smrti v roce 1933 byl zaměstnán ve Státním archeologickém ústavu jako konzervátor pro antické památky (*Hlava 2019a*, 156). Již v létě 1939 bylo zřejmé, že v dohledné době dojde k výrazným změnám.

2.1. Diskuse o dvou koncepcích

Již týden po obsazení zbytku českých zemí německým *wehrmachtem* a vzniku Protektorátu Čechy a Morava se Hermann Schroller, Zemský konzervátor pro terénní památky a predestinovaný ředitel budoucího Úřadu pro pravěk v Říšské župě Sudety, obracel na říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání. V dopise zaslaném do Berlína nastiňoval svoji představu o organizačních principech archeologické památkové péče na území, jež se sudetskou župou na jihu sousedilo. Podstatou návrhu, který předložil, bylo rozdělení archeologické památkové péče v Protektorátu Čechy a Morava na dvě části – naleziště z germánského, resp. indogermánského pravěku měla být zkoumána výhradně německými prehistoriky, českým prehistorikům měly být přenechány ostatní lokality. Neméně podstatné bylo, že ve Schrollerově představě měla být archeologická památková péče v sudetské župě a v Protektorátu Čechy a Morava spojena v jediný

6 Doplníme, že na jaře 1942 navrhovalo jedno z oddělení Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (*Reichssicherheitshauptamt*) povolat do Prahy na univerzitu Petera Paulsena. Sám zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich to však odmítl. Viz dopis R. Heydricha Hlavnímu úřadu říšské bezpečnosti, 21. dubna 1942 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 47, sign. 114-5-7.

7 Diskuse o kandidátech a dobrozdání oslovených kolegů představovaly obvyklý postup – stačí jen připomenout pramenně dobře dokumentované okolnosti obsazení místa vedoucího Pravěkého semináře Německé univerzity v Praze ve dvacátých letech 20. století (*Blažek 2006*).

celek, a to pod záštitou tehdy vytvářeného ústředního pracoviště v Sudetech. Německé zájmy v protektorátní archeologii (a tudíž také v archeologické památkové péči) měly být prosazovány prostřednictvím pracoviště na Německé univerzitě v Praze, jež bylo tehdy uprázdněné – tento post však měl být personálně spojen s ústředním postem archeologické památkové péče v Sudetech. Bylo zjevné, že osobou, která měla vstoupit do protektorátní archeologie (a ovládnout její německou část) prostřednictvím nastíněné konstrukce, měl být sám Schroller (*Příloha 1*).

Schroller se zřejmě pokusil pro svůj poměrně komplikovaný (a v praxi jen stěží proveditelný) plán získat podporu mezi českými prehistoriky – při své návštěvě Prahy na jaře 1939 se totiž o něm zmínil Ivanu Borkovskému (*Hlava 2017a*, 21). Nesetkal se ale s pochopením a ředitel Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhm se o Schrollerově záměru v rozhovoru s Kurtem Willvonsederem v červnu 1939 vyjádřil poměrně jednoznačně, což Willvonseder neopomenul sdělit Werneru Buttlerovi do Berlína: „*Herr Böhm erklärte mir klipp und klar, daß sie Herrn Schroller die kalte Schulter zeigen würden, falls er nach Prag käme.*“ (*Hlava 2017a*, 21; *tjž 2019c*, 428–429 – *Příloha 3*).

Lepšími kartami než Schroller i Böhm hráli Werner Buttler a Robert Hiecke z říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání. Spolu s Hansem Reinholdem z Úřadu říšského protektora, do něhož byl vyslán právě z uvedeného ministerstva, si ostatně dokázali již během jara 1939 opatřit potřebné informace o situaci v archeologii na území Protektorátu Čechy a Morava, jež náležitě zužitkovali. Nepochybně probíhala řada konzultací a jednání, přičemž o některých nejsou patrně dochovány žádné záznamy. Dne 30. května 1939 debatoval Werner Buttler s Hansem Reinholdem (*Blažek – Lutovská 2002*, 621 – Dokument 1). Kuloárové diskuse o budoucím uspořádání archeologie v Protektorátu Čechy a Morava se odehrály při výročním sjezdu *Ahnenerbe* v Kielu, který se konal mezi 30. květnem a 5. červnem 1939 (*Blažek – Lutovská 2002*, 621 – Dokument 1; k datu konání sjezdu *Ahnenerbe* viz *Jankuhn 1940*; viz též např. *Mahsarski 2011*, 183–191). Někdy po 6. červnu 1939 se v Berlíně uskutečnil rozhovor mezi Helmutem Bojungou (tehdy přímým nadřízeným Hanse Reinholda v Úřadu říšského protektora) a Wernerem Buttlerem.⁸ A ve dnech 12.–14. června 1939 pobýval v Praze Kurt Willvonseder – setkal se odděleně s Jiřím Neustupným (vedoucím prehistorického oddělení Národního muzea), Jaroslavem Böhmem i Hansem Reinholdem, přičemž o svých rozhovorech vzápětí písemně informoval Wernera Buttlera (*Hlava 2019c*, 427–429 – *Příloha 3*).

Úvahy o obecné koncepci a principech, jimiž se měla říšskoněmecká archeologie v Protektorátu Čechy a Morava řídit, shrnul již v červnu 1939 (po jednání s Helmutem Bojungou)⁹ výstižně Werner Buttler – hlavním pracovištěm a oporou německé archeologie v Protektorátu Čechy a Morava měla být pražská univerzita a do hlavních institucí, v nichž působili profesionální prehistorikové české národnosti (Státní archeologický ústav, Národní muzeum, Moravské zemské muzeum), měly být dosazeny německé odborné síly kvůli získání kontroly nad jejich činností, resp. využití jejich potenciálu pro německou prehistorii.¹⁰ Představa o rozdělení archeologické památkové péče na českou a německou část (natož její propojení s archeologickou památkovou péčí v Říšské župě Sudety), s níž přišel před třemi měsíci Hermann Schroller, byla zavržena (*Blažek – Lutovská 2002*, 617–618, 621–623 – Dokument 1).

2.2. Klíčový post: univerzita

V souladu s plány úředníků v říšském ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání (i Hermanna Schrollera) se do centra pozornosti dostalo zprvu obsazení Prehistorického semináře na Německé univerzitě v Praze, který byl po odchodu Camilly Streitové (na univerzitu v Kolíně nad Rýnem) a Leonharda Franze (na uni-

8 Rukopisná poznámka na konceptu (neodeslaného) dopisu Úřadu říšského protektora (H. Bojunga) říšskému ministrovi vědy, výchovy a vzdělávání (B. Rust), 6. června 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27, sign. XIV („*inzwischen eine Aussprache zwischen H. Min. Dir. Bojunga u. Prof. Buttler in Berlin stattfand*“).

9 Opis nedatovaného Buttlerova dopisu Reinholdovi byl sice zaslán říšským ministrem vědy výchovy a vzdělávání Bernhardem Rustem říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě Konstantinu von Neurathovi jako příloha dopisu z 20. července 1939, avšak odkazy na Buttlerovo jednání s Reinholdem 30. května 1939, sjezd *Ahnenerbe* v Kielu a rozhovor s Bojungou („*gestern*“) jej zařazují do první poloviny června 1939 (resp. po 6. červnu 1939).

10 S instalováním německých odborných sil ostatně počítali také Češi – Kurt Willvonseder v tomto smyslu informoval v červnu 1939 po své návštěvě Prahy Wernera Buttlera („*Die Tschechen erwarten, daß in allen wichtigen Ämtern u. dgl. Deutsche als ‚Beobachter‘ eingesetzt werden, nachdem das Protektorat Böhmen und Mähren ein Bestandteil des Deutschen Reiches ist.*“; *Hlava 2019c*, 428 – *Příloha 3*).

verzitu do Lipska) na podzim 1938 uprázdněn. Okolnosti výběru Franzova nástupce na pražské univerzitě a povolání Lothara Zotze do Prahy byly nedávno poměrně podrobně popsány (*Hlava 2017a*, 20–21), proto jen shrňme (a nepatrně doplníme, resp. poopravme) zveřejněná základní fakta.

Výběr Franzova nástupce proběhl standardně, za pomoci vyžádaných posudků na vytipované uchazeče. V pořadí vhodných kandidátů, jež stanovila výběrová komise na počátku března 1939, bylo první místo přiřčeno Leonhardu Franzovi, druhý skončil Lothar Zotz a na třetí místo byl zařazen Kurt Willvonseder. Říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání, s nímž pražská univerzita konzultovala obsazení uvolněných míst, však Franzův návrat do Prahy odmítlo.¹¹

Není zcela jasné, co vše se odehrávalo během jarních a letních měsíců roku 1939 v zákulisí. Lothar Zotz se nepochybně těšil zvláštní podpoře klíčových úředníků říšského ministerstva (především Wenera Buttlera) – ti mu totiž již na podzim 1938 (tedy ještě v době, kdy působil jako vedoucí Zemského úřadu pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Braniborsku) nabízeli, že mu svěří organizační vybudování archeologické památkové péče v Sudetech, avšak Zotz odmítl (*Hlava 2019a*, 71–72 s odkazy na archivní prameny). Po svém odchodu z místa vedoucího braniborského prehistorického Zemského úřadu byl od začátku března 1939 ustanoven zvláštním vědeckým pověřencem říšského ministra vědy, výchovy a vzdělávání. Zjevně šlo o *ad hoc* vytvořenou pozici, která mu měla umožnit překlenout přechodné období bez existenčních starostí (*Leube 2001*, 8). Nejpozději od začátku dubna 1939 se totiž připravoval Zotzův přesun do Prahy.

Konzultace ohledně kandidátů na uprázdněná místa na pražské univerzitě pokračovaly. V návrhu, který byl do Berlína zaslán v druhé polovině dubna 1939, již figuroval Lothar Zotz.¹² O slovo se však hlásil také Úřad říšského protektora, zřízený po ukončení vojenské správy Protektorátu Čechy a Morava v polovině dubna 1939. Právě odtud na konci května 1939 výslovně upozorňovali, že až do převzetí německých vysokých škol na území Protektorátu Čechy a Morava do přímé říšské správy provádí jmenování docentů a profesorů stále protektorátní ministerstvo školství a národní osvěty.¹³ A v červnu 1939 sděloval Hans Reinhold z Úřadu říšského protektora Werneru Buttlerovi do Berlína: „*Leider ist es nicht möglich gewesen, in der Angelegenheit der Neubesetzung des Lehrstuhles für Urgeschichte etwas zu unternehmen. Wir müssen also ohne diese an sich sehr wünschenswerte Regelung weiterzukommen suchen. Können Sie übrigens dort feststellen, ob Herr Zotz alle Voraussetzungen zur Berufung auf der Prager Lehrstuhl erfüllt, z.B. auch das Dozentenlager besucht hat, was meines Wissens vorgeschrieben ist?*“¹⁴

Ještě na začátku července 1939 se s Zotzovým jmenováním na univerzitu do Prahy počítalo, avšak poté nastala změna.¹⁵ Dne 14. srpna 1939 byl totiž Lothar Zotz jmenován docentem na univerzitě ve Vra-

11 Dopis děkana Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze (K. M. Swoboda) říšskému ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, 24. dubna 1939 – kopie; Archiv UK, fond Rektorát Německé univerzity v Praze, karton 107, inv. č. 307 („*das dortige Ministerium in der Aussprache Prof. Ottos am 1. April 1939 die Ernennung Prof. Dr. L. Franz' abgelehnt hat*“). Rozhovoru v Berlíně předcházelo ovšem zaslání návrhu z Prahy 23. března 1939 [„*Lothar F. Zotz (...) in unserem Bericht vom 23. März an zweiter Stelle vorgeschlagen wurde*“].

12 Dopis děkana Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze (K. M. Swoboda) říšskému ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, 24. dubna 1939 – kopie; Archiv UK, fond Rektorát Německé univerzity v Praze, karton 107, inv. č. 307 („*beantragen wir die definitive und sofortige Ernennung des Herrn Dr. habil. Lothar F. Zotz, Direktor des Brandenburger Landesamtes für Denkmalpflege in Berlin, der in unserem Bericht vom 23. März an zweiter Stelle vorgeschlagen wurde*“). Nový návrh byl předem projednán přímo v Berlíně 19. dubna 1939 (*Konrád 2011*, 208).

13 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Leitmeyer) rektorovi Německé univerzity v Praze (E. Otto), 26. května 1939; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 43, inv. č. 465.

14 Dopis H. Reinholda W. Buttlerovi, 9. června 1939 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27, sign. XIV. Podle habilitačního řádu, který platil na německých univerzitách v nacionálně socialistické éře, museli kandidáti docentury absolvovat desetidenní pobyt v táborech (*Gemeinschaftslager*) a minimálně třítydenní pobyt v docentské akademii (*Dozentenakademie*). Posudky o jejich chování v těchto zařízeních byly součástí podkladů k udělení docentury. Viz Reichs-Habilitations-Ordnung (s průvodním dopisem říšského a pruského ministra vědy, výchovy a vzdělávání zemským správám), 13. prosince 1934 – opis; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 43, inv. č. 466 (srv. též *Konrád 2011*, 210, pozn. 741).

15 Přehled stolic na Filozofické fakultě Německé univerzity v Praze [příloha dopisu děkana Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze (K. M. Swoboda) rektorovi Německé univerzity v Praze (E. Otto)], 3. července 1939 (s dodatečně připsanou rukopisnou poznámkou „*kommt nicht in Frage*“ u Lothara Zotze); Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 47, inv. č. 491.

tislavi, kde se ostatně o rok dříve habilitoval. Měsíc nato však došlo k další změně, vyvolané převzetím německých vysokých škol v Protektorátu Čechy a Morava do říšské správy k 1. září 1939.¹⁶ Pravomoc jmenovat docenty a profesory nyní přešla pod říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání. Rozhodnutím říšského ministra Bernharda Rusta ze dne 9. září 1939 byl Lothar Zotz jmenován mimořádným profesorem a komisařsky pověřen vedením Pravěkého semináře (záhy přeměněného v Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou) na Německé Karlově univerzitě v Praze (*Leube 2001*, 8–9; *Konrád 2011*, 208, 209, pozn. 734; *Hlava 2017a*, 21). Klíčový post pro říšskoněmeckou archeologii v Protektorátu Čechy a Morava byl po více než půlročním úsilí konečně obsazen.

2.3. Setrvalý stav v Praze: Národní muzeum a Státní archeologický ústav

První protektorátní měsíce se úsilí německých úředníků na poli archeologie vyčerpávalo diskusí o obecných koncepčních záměrech a snahou o obsazení uvolněného místa na Německé univerzitě v Praze. Dvě nejvýznamnější oborová pracoviště v Praze – prehistorické oddělení Národního muzea a Státní archeologický ústav – tudíž přešly do nových poměrů vcelku plynule, bez přímých zásahů do jejich činnosti.

Budova Národního muzea byla sice hned odpoledne 15. března 1939 obsazena na tři dny německou armádou (*Švehla 1946*, 9–11), avšak na chod instituce to mělo jen přechodný vliv. Po uvolnění prostor dočasně zabraných *wehrmacht*em mohlo muzeum v prvních protektorátních měsících pokračovat nadále ve své činnosti; zásahy ze strany nové moci se zprvu týkaly především vnějších atributů. Prehistorické oddělení, v jehož čele stál od roku 1935 Jiří Neustupný, jich bylo dokonce (takřka) zcela uchráněno a v létě 1939 se navíc rozrostlo – do jeho stavu byl totiž přijat Zdeněk Fiedler, kapitán dělostřelectva ze zrušené vojenské správy.¹⁷ Přípomínkou změněných poměrů (souvisejících ovšem s událostmi podzimu 1938) bylo jen badatelské působení Josefíny Kollmannové, která shromažďovala údaje o archeologických nalezištích na území Říšské župy Sudety pro vznikající Úřad pro pravěk (*Sklenář 2014*, 185; *Hlava 2017b*, 446–447); novou státoprávní realitu zato naplno zpřítomňovala žádost Říšského svazu pro německý pravěk z počátku května 1939 o poskytnutí údajů do připravovaného soupisu prehistorických sbírek z území Německé říše.¹⁸

Přímých zásahů ze strany nových mocipánů byl zprvu ušetřen rovněž Státní archeologický ústav, v jehož čele stál od přelomu února a března 1939 Jaroslav Böhm. Nadřizené ministerstvo školství a národní osvěty mu poskytovalo bezpečnou záštitu, a právě proto Böhm v průběhu následujících měsíců postupoval samostatně podle svých představ, s rozmyslem a uvážlivě, avšak bez přehnaného respektu k nastoleným poměrům. Nevyhýbal se diskusím s návštěvami, které do Státního archeologického ústavu zavítaly – mj. s Kurtem Willvonsederem (*Hlava 2019c*, 427–429 – Příloha 3) či Hermannem Schrollerem s Josefíne Kollmannovou v červnu 1939 (*Hlava 2019c*, 420). Důmyslným taktickým manévrováním se vyhnul účasti (a proslovení přednášky) na 3. výročním setkání Východoněmeckého pracovního společenství (součásti Říšského svazu pro německý pravěk) v červnu 1939, svolaného záměrně do Ústí nad Labem, tj. na území

16 Příslušný výnos byl ovšem vydán již 2. srpna 1939, tj. před Zotzovým jmenováním docentem na univerzitu ve Vratislavi (srv. např. *Míšková 2002*, 67–68)!

17 Seznam osob pro Národní muzeum; Archiv NM, fond RNM, karton 147, složka 1939 O/O. Karel Vytiska (*Sklenář 2014*, 185) se stal pomocným zřízencem dozorčí služby, tj. nepracoval v prehistorickém oddělení (viz např. Seznam zaměstnanců Národního muzea v Praze podle stavu ze dne 1. září 1939; Archiv NM, fond RNM, karton 147, složka 1939 O/S1). V prehistorickém oddělení byli tudíž tehdy zaměstnáni Zdeněk Fiedler, Ladislav Hájek, Jiří Neustupný, Bedřich Svoboda, Rudolf Turek a Oldřich Vidim.

18 V dochovaných spisech prehistorického oddělení Národního muzea lze nalézt jedinou stopu po událostech souvisejících přímo s 15. březnem 1939 – dva dopisy s datem 14. března 1939 byly odeslány atypicky teprve za osm dnů. Příčinu prodlení podhaluje poválečné pamětnické líčení: „*Němečtí hosté obšťastňovali Národní muzeum po tři dny a noci. (...) Nevzali toho nejmenšího – naopak zanechali po sobě spoustu špíny, že se musilo po několik dní čistit, a takovou slámu, že se hodila jen pro dobytek na pražských jatkách.*“ (*Švehla 1946*, 11). Viz dopis J. Neustupného Státnímu archeologickému ústavu, 14. března 1939 (s poznámkou „*exp. 22. III. 39^a*“) + dopis J. Neustupného Městskému muzeu v Českých Budějovicích, 14. března 1939 (s poznámkou „*exp. 22. III. 39^a*“); Archiv NM, fond RNM, karton 144, složky 1939 IX/D + 1939 IX/R. K působení Josefíny Kollmannové v Praze viz též např. korespondenci v Archivu NM, fond RNM, karton 144, složka 1939 IX/R + v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27, sign. XIV. K soupisu prehistorických sbírek z území Německé říše viz dopis Říšského svazu pro německý pravěk (H. Reinert) Národnímu muzeu, 6. května 1939; Archiv NM, fond RNM, karton 144, složka 1939 IX/R.

odstoupené na podzim 1938 Německé říši (*Hlava 2019c*, 419–421, obr. 2). Naopak se zúčastnil VI. mezinárodního archeologického kongresu v Berlíně v srpnu 1939, pořádaného Archeologickým ústavem Německé říše a věnovaného primárně klasické archeologii – nutnost požádat o povolení k výjezdu Úřad říšského protektora byla patrně prvním hmatatelným omezením, které v nových poměrech po březnu 1939 pocítil (*Hlava 2019c*, 421).¹⁹ Nelze pominout, že v průběhu roku 1939 se mu podařilo Státní archeologický ústav výrazně personálně posílit. Ještě na jaře 1939 byl v tomto směru stav instituce, jejímž byl ředitelem, naprosto tristní, a nepochybně právě proto požádal v dubnu 1939 prehistorické oddělení Národního muzea, aby převzalo některé plánované badatelské výzkumy a podílelo se na záchranných výzkumech při stavbě dálnice Praha–Brno–Zlín (*Sklenář 2014*, 185). Poté však do Státního archeologického ústavu přišli noví zaměstnanci ze zrušených ministerstev národní obrany a zahraničí, resp. Památníku osvobození. V přímé návaznosti na změněnou situaci vypracoval Jaroslav Böhm ještě v závěru roku 1939 (již po uzavření českých vysokých škol!) koncepci výzkumu hradišť se zaměřením na počátky české státnosti a na počátku roku 1940 vznikla podrobná koncepce činnosti Archeologického ústavu na nejbližší léta (*Hlava 2017a*, 23, 32–36 – Příloha 2; *týž 2019c*, 421–424; *Lutovská – Lutovský 2002*).

2.4. *Fait accompli* v Brně: Moravské zemské muzeum

Zatímco v Národním muzeu i Státním archeologickém ústavu se první protektorátní měsíce odehrály bez přímých (resp. podstatných) německých zásahů do chodu obou institucí, odlišná situace nastala v Moravském zemském muzeu v Brně. Zde se chopila příležitosti skupina místních Němců. Z jejich iniciativy (a za asistence gestapa), probíhající prakticky paralelně s příchodem *wehrmachtu* do Brna, byl již 16. března 1939 z postu ředitele odstaven Jaroslav Helfert a do čela muzea byl jako komisařský správce dosazen Josef Freising, jeden z místních národoveckých vlastivědných badatelů (a v letech 1928–1929 poslanec československého parlamentu za Svaz agrárníků/*Bund der Landwirte*). U Helferta byla 17. března 1939 provedena domovní prohlídka a prohledány byly také kancelářské prostory v muzeu, což ovšem souviselo primárně s jeho členstvím v zednářské lóži; čtyři dny poté se (údajně) při výslechu přímo v muzeu zhroutil (*Břečka 2002*, 203–204; *Oliva 2016*, 74–75; k Josefu Freisingovi srv. např. *Kirsch 2011*, 128 – pozn. 49).

Razantní změnu, která se v Moravském zemském muzeu odehrála v březnových dnech roku 1939, však nelze nevidět bez souvislosti s událostmi starými zhruba dvě desetiletí. Někdejší Františkovo muzeum bylo od svého vzniku až do konce 19. století *de iure* soukromým muzeem, spravovaným spolkem. To s sebou přinášelo mj. problémy s financováním. Po zdoluhavých jednáních bylo muzeum na přelomu let 1899 a 1900 pozemštěno, převedeno pod patronaci země – právě tehdy se přeměnilo v Moravské zemské muzeum a jeho sbírky se staly zemským majetkem. Zároveň byla k přímé odborné správě muzea ustavena Moravská muzejní společnost, v jejímž vedení (kuratoriu) byli paritně zastoupeni Němci a Češi. Paritně byl obsazován také nejvyšší post muzea – v jeho čele se totiž v pravidelných intervalech střídali zástupci obou národů. V nových československých poměrech po roce 1918 však došlo k převratu – bez ohledu na stanovy Moravské muzejní společnosti se správy muzea ujala skupina Čechů za vedení agilního Jaroslava Helferta. Přestože tento postup byl jednoznačně protiprávní, v konečné instanci ho v roce 1922 potvrdila československá vláda (*Kirsch 2014*, 128–133). Německý podíl na správě a směřování Moravského zemského muzea tím byl fakticky zlikvidován. Muzeum sice zůstalo *de iure* zemské, *de facto* však bylo přeměněno v národnostně českou kulturní instituci. Na Helfertovo odstranění z čela muzea a jeho ovládnutí místními Němci v březnu 1939 je tudíž nutné nahlížet nikoliv jako na izolovanou událost, ale právě v uvedeném kontextu. Ostatně jednání Freisinga a jeho podporovatelů směřovalo primárně právě proti Helfertovi, nikoliv proti ostatním zaměstnancům muzea.²⁰

19 Jaroslav Böhm byl ostatně od roku 1935 dopisujícím členem Archeologického ústavu Německé říše (*Gecko 2019*, 272). Snad vůbec první (ovšem nepřímý) zásah do činnosti Státního archeologického ústavu přišel již v červenci 1939. Ministerstvo školství a národní osvěty se tehdy obrátilo (z popudu Úřadu říšského protektora) na Státní archeologický ústav a oba protektorátní památkové úřady s instrukcí informovat o germánských nálezech berlínské ústředí *Ahnenerbe* (*Hlava 2019c*, 418–419). Primární podnět však v tomto případě vzešel přímo od *Ahnenerbe* (viz korespondenci mezi *Ahnenerbe*, Úřadem říšského protektora a ministerstvem školství a národní osvěty z května, června a července 1939 v NA, fond Úřad říšského protektora I/3e, karton 13, inv. č. 36).

20 Jaroslav Helfert se zřejmě ani mezi Čechy nesetkával s bezvýhradnou podporou, jak o tři měsíce později konstatoval

Josef Freising již v lednu 1939 nabídl své služby *Ahnenerbe* (Mohn 2018, 85, pozn. 33). Nepochybně (také) právě proto se 23. března 1939 v muzeu objevila „delegace“ z *Ahnenerbe* – Wolfram Sievers (jedenatelný *Ahnenerbe*), Kurt Willvonseder a Assien Bohmers (*Oliva – Kostrhun* 2019, obr. 7).²¹ V kompetenčním chaosu, jenž byl důsledkem přelomové doby, se zřejmě také právě proto Josef Freising obracel 30. března 1939 na Wolframa Sieverse, jemuž posílal souhrnnou zprávu o událostech v muzeu od převzetí do německých rukou a v průvodním dopise jej žádal o instrukce: „*Die Leitung bittet über denselben Einsicht zu nehmen und erbittet weitere Weisungen, insbesondere bezüglich der rechtlichen Stellung des Landesmuseums und des Einbaues deutscher Forscher.*“ Jakoby s vědomím jisté problematičnosti kroků, jež se odehrály v předchozích dnech, ovšem zároveň dodával: „*Sollte für die Entscheidung bereits Prag massgebend sein, so bittet die Direktion um die Weiterleitung an die zuständige Stelle.*“²²

Freising zpočátku komunikoval (údajně) se šéfem civilní správy při armádní skupině 5 a poté s brněnskou služebnou Úřadu říšského protektora.²³ Situace v Brně byla navíc nepřehledná – Moravské zemské muzeum spadalo do kompetence Zemského úřadu v Brně, který Freisingovo pověření komisařského správce zprvu ignoroval a snažil se jej obcházet tím, že komunikoval přímo se zástupcem zdravotně indisponovaného ředitele Helferta, přednostou mineralogicko-geologického oddělení Zdeňkem Jarošem (*Břečka* 2002, 204–205). Sám Freising se těmito postupům sice snažil zamezit,²⁴ avšak problém právní legality jeho postavení si uvědomovaly samy německé úřady.

Teprve 22. května 1939 se Freising obracel na pražské ústředí Úřadu říšského protektora se stručnou informací o událostech uplynulých dvou měsíců v Moravském zemském muzeu a žádal, aby byl do Brna vyslán zástupce na plánovanou poradou o budoucnosti muzea. K dopisu přikládal veškeré podstatné dokumenty – nejen zprávu o dosavadních změnách v muzeu, ale také podklady se svými koncepčními

---

Kurt Willvonseder: „*Die Rückkehr des ehemaligen tschechischen Direktors Helfert durfte selbst von den Tschechen nicht ernstlich in Betracht gezogen werden, denn er ist Freimaurer und scheint sich, soweit ich den vorsichtigen Äußerungen der Herrn Dr. Böhm entnahm, nicht allgemeiner Sympathien zu erfreuen.*“ (Hlava 2019c, 428 – Příloha 3).

- 21 V knize návštěv je pamětní zápis datován k 21. březnu 1939, dobové písemnosti však kladou návštěvu do 23. března 1939 (viz např. primární pramen: Vormerk der Tages-Arbeiten ab 16./3. 1939, zápis z 23. března 1939; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 166, bez čj.). Datum i kaligraficky provedené části zápisu byly zjevně do knihy návštěv vyhotoveny dodatečně, čemuž odpovídá také jejich jednotný rukopis. Návštěva mohla mít souvislost s výzkumnými záměry *Ahnenerbe* na Moravě, jež právě krystalizovaly. Dne 16. března 1939 se Bohmers obrátil na Sieverse s námětem na výzkum v Předmostí, k němuž však tehdy nedošlo. Zato již na začátku dubna 1939 *Ahnenerbe* pronajalo v Dolních Věstonicích (jež ovšem byly součástí Německé říše od podzimu 1938!) pozemky k výzkumu od jejich majitelů; tamější výzkum pod Bohmersovým vedením začal v červenci 1939 (*Eickhoff* 2013, 593, 595).
- 22 Dopis J. Freisinga W. Sieversovi, 30. března 1939 – kopie + 1. zpráva o stavu a poměrech v Zemském muzeu v Brně, 27. března 1939 – český překlad; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 21, spis čj. 122/1939 (kopie německého originálu viz Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 166, bez čj.). Jako adresát dopisu byl uveden Wolfram Hierner; obdobně zkomolené Sieversovo příjmení se objevilo ostatně rovněž v příložené zprávě o dění v muzeu, jakož i v některých dalších písemnostech z Freisingova pera [viz např. dopis J. Freisinga Úřadu říšského protektora (skupina 14), 22. května 1939; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 196, spis čj. 196/1939].
- 23 Dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora (H. Naudé) říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 30. června 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 („*Prof. Freising hat seit diesem Zeitpunkt das Landesmuseum im Einvernehmen mit dem Chef der Zivilverwaltung beim Heeresgruppenkommando 5 und danach im Einvernehmen mit meiner Dienststelle geführt.*“). Viz též dopis H. Naudého prezidiu Zemského úřadu v Brně, 20. června 1939 – kopie opisu; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 21, spis čj. 109/1939 (s obdobnou formulací). V čele civilní správy při armádní skupině 5 stál Josef Bürckel (vedoucím štábu jeho úřadu byl Kurt von Burgsdorff, později státní podtajemník v Úřadu říšského protektora); po ukončení její působnosti vznikla v Brně 16. dubna 1939 moravská služebna Úřadu říšského protektora, do jejíhož čela byl postaven Horst Naudé (např. *Ševčík* 1964, 128–131).
- 24 10. Rundschreiben, 10. června 1939; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 21, spis čj. 109/1939. Viz též dopis H. Naudého prezidiu Zemského úřadu v Brně, 20. června 1939 – kopie opisu; tamtéž. Viz ale též 19. Rundschreiben, 25. listopadu 1939; tamtéž. Paradoxní bylo, že Jarošovo zastupování nemocného Helferta vzal Freising v dubnu 1939 na vědomí – viz dopis prezidia Zemského úřadu v Brně (dr. Polách) ředitelství Zemského muzea v Brně (J. Freising), 4. dubna 1939 (mj. s Freisingovou poznámkou „*Zur Kenntnis genommen*“ a s jeho podpisem); tamtéž.

představami k zamýšlenému jednání.²⁵ Jenže v Praze se Freisingův dopis nedostal do příslušného oddělení Úřadu říšského protektora.²⁶ Zde se o dění v Moravském zemském muzeu dozvěděli teprve 6. června 1939 (!), a to náhodou. Hned následující den se Helmut Bojunga obracel na brněnského oberlandráta Eberharda Westerkampa a dotazoval se ho na situaci v Moravském zemském muzeu.²⁷ Z formulací použitých v dopise je zřejmé, že o tamější situaci měl vskutku jen zprostředkované informace: „*Mir ist mitgeteilt worden, dass vor einiger Zeit als kommissarischer Leiter des Landesmuseums der frühere Turnlehrer Dr. Freising eingesetzt worden ist. Ich ersuche um möglichst umgehenden Bericht über den Sachverhalt, besonders darüber, aus welchen Gründen und von welcher Stelle die Einsetzung Dr. Freising's veranlasst und ob die mährische Landesbehörde hierbei beteiligt worden ist.*“ To pro Freisinga nevěstilo nic dobrého, ostatně Bojunga svůj dopis uzavíral poměrně jednoznačně: „*Zu gegebener Zeit werde ich dafür Sorge tragen, dass eine fachlich vorgebildete Persönlichkeit in die Leitung und Verwaltung des Landesmuseums in Brünn eingesetzt wird.*“²⁸ Freisingovo počínání v čele muzea bylo ostatně posuzováno kriticky nejen v pražském ústředí Úřadu říšského protektora. V polovině června 1939 sděloval Kurt Willvonseder do Berlína Werneru Buttlerovi některé informace ze zákulisí protektorátní archeologie – a mj. také obsáhle komentoval poměry v Brně, přičemž na Freisingovi nenechal nit suchou. Doporučoval, aby byl vedením muzea pověřen některý z Čechů (výslovně navrhoval dosavadního zástupce ředitele Zdeňka Jaroše), jemuž měl být přidělen německý zástupce („2. Direktor“). Negativně se stavěl také k Freisingovu záměru pověřit vedením prehistorického oddělení muzea syna Hanse místo Josefa Skutila (*Hlava 2019c*, 427–428 – Příloha 3; srv. *Kirsch 2014*, 96 – pozn. 371).

Kompetenční chaos v Brně byl zřejmě vskutku značný. Teprve na konci června 1939 sděloval vedoucí moravské služebny Úřadu říšského protektora Horst Naudé pražskému ústředí po telefonickém rozhovoru s Hansem Reinholdem (a v reakci na dopis z počátku měsíce, adresovaný ovšem brněnskému oberlandrátovi) okolnosti Freisingova pověření řízením muzea a dodával, že změny, které komisařský správce provádí (resp. plánuje), probíhají po konzultaci s ním. Rovněž v Brně si ovšem uvědomovali, že Freising není pro řízení muzea tím nejvhodnějším: „*Allerdings erscheint der derzeitige kommissarische Leiter des Museums für eine endgültige Anstellung als Museumsdirektor nicht geeignet. Denn einmal ist Prof. Freising kein Fachmann; ausserdem hat er die Altersgrenze bereits überschritten. Es wäre daher dafür Sorge zu tragen, sobald als möglich eine geeignete Persönlichkeit aus dem Altreich bzw. der Ostmark mit der Leitung des Museums zu betrauen. Dagegen bestehen keine Bedenken, dass Prof. Freising bis zur Übernahme der Leitung durch eine geeignete Fachkraft die Führung des Museums beibehält.*“ Z případné změny v čele muzea se ale stala věc prestiže, jak Naudé výstižně konstatoval: „*Ich bin dabei im Einvernehmen mit der NSDAP und den sonst in Betracht kommenden deutschen Dienststellen davon ausgegangen, dass es aus grundsätzlichen Erwägungen nicht angängig ist, eine einmal von deutscher Seite besetzte Stelle zu Gunsten der tschechischen Verwaltung wieder aufzugeben. (...) Ich halte die alsbaldige Abordnung eines deutschen Leiters aus dem Altreich insbesondere auch deshalb für erforderlich, um den bereits in tschechischen Kreisen erhobenen Vorwurf zu begegnen, die deutschen Dienststellen würden die Rückkehr des fachmännisch vorgebildeten tschechischen Direktors an das Landesmuseum verhindern, ohne jedoch einen gleichwertigen Ersatz stellen*

25 Dopis J. Freisinga Úřadu říšského protektora (skupina 14), 22. května 1939 – kopie; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 196, spis čj. 196/1939.

26 Teprve v září 1939 Freising osobně předal kopii tohoto dopisu Hansi Reinholdovi; viz dopis J. Freisinga Úřadu říšského protektora (skupina 14), 22. května 1939 – kopie (mj. s Reinholdovými rukopisnými poznámkami „*Dies Schreiben ist nicht an uns gelangt!*“ a „*am 22. 9. nebst Anlagen von Prof. Freising selbst überreicht*“); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (podtrženo v originále).

27 Oberlandráty byly zřízeny jako mezistupeň správy mezi zemskými a okresními úřady, byly však podřízeny přímo Úřadu říšského protektora. Své role se ujaly hned 15. března 1939, avšak v Brně došlo k organizačním zmatkům. Původně existovaly samostatné oberlandráty pro okresy Brno-město a Brno-venkov (oberlandrátem pro okres Brno-venkov byl zprvu Horst Naudé), k 20. květnu 1939 byl ale ustaven jediný oberlandrát pro Brno, do jehož čela byl postaven Eberhard Westerkamp (např. *Ševčík 1964*, 131–136).

28 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Bojunga) oberlandrátovi v Brně (E. Westerkamp), 7. června 1939 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1. Viz též poznámky H. Reinholda k jednání H. Bojunga s H. Naudém 4. srpna 1939; tamtéž (podtrženo v originále) – „*Uns ist die ganze Angelegenheit erst sehr spät (am 6. Juni) durch andre mitgeteilt worden, ich habe am nächsten Tage dem Oberlandrat zu eingehenden Bericht aufgefordert.*“

zu können.“ Zároveň sděloval, že 23. června 1939 proběhlo v Brně jednání o budoucnosti muzea.²⁹ Debatovalo se mj. o instalování německého prehistorika, který měl posílit prehistorické oddělení³⁰ a zároveň se měl stát vedoucím Ústavu Anthropos; přípravami tohoto prozatím značně chimérického projektu byl výnosem Zemského úřadu v Brně z 31. prosince 1938 oficiálně pověřen Karel Absolon, jemuž se tehdy podařil vskutku husarský kousek – přes vynucené penzionování z podzimu 1938 oživil svůj dávný sen na vybudování elitního pracoviště pro paleolitický výzkum a zároveň dostal znovu pod kontrolu sbírku zoologicko-diluviálního oddělení, do níž byly ukládány nálezy z jeho výzkumů (bliže *Kostrhun 2003*). Naudé o Absolonovi uváděl: „Seine Arbeiten auf dem Gebiet der prähistorischen Forschung sollen Weltruf geniessen. Ob und wie weit jedoch Prof. Absolon, dessen Persönlichkeit ziemlich umstritten ist, unter einer deutschen Leitung des Landesmuseums auch weiterhin als Mitarbeiter heranzuziehen ist, bedarf einer besonderen und eingehenden Nachprüfung.“ Na přetřes přišlo také vymezení geografické působnosti muzea – zvažovalo se jednak celé historické území Moravy (tj. včetně odtržených částí bývalého československého pohraničí!), jednak pouze území, jež bylo součástí Protektorátu Čechy a Morava (Naudé výslovně konstatoval, že v tom případě by stranou zůstaly „z.B. die wertvollen Fundstellen in Unter-Wisternitz, an denen dem Vernehmen nach bereits Ausgrabungen die SS vorgenommen werden“).³¹

3. DISKUSE O POSILÁCH

Pomineme-li situaci na pražské univerzitě a okolnosti příchodu Lothara Zotze do Prahy, diskuse o konkrétních říšskoněmeckých posilách protektorátní archeologie začaly v létě 1939. První jméno – Camilla Streitová – sice padlo již v červnu 1939 (*Blažek – Lutovská 2002*, 622 – Dokument 1), avšak letní debaty se soustředily na Moravské zemské muzeum, neboť vyřešení tamější neuspokojivé situace bylo považováno za akutní. V poslední červencový den roku 1939 proběhl rozhovor v Berlíně na říšském ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, věnovaný archeologii v Protektorátu Čechy a Morava – Werner Buttler ohledně situace v Moravském zemském muzeu sice při něm nesdělil oficiální úřední stanovisko, avšak soukromě se přikláněl k akceptování Willvonsederova návrhu z června 1939, podle něhož měl být ředitelem jmenován Čech a jeho zástupcem Němec. Pokud by však byla zvolena varianta s německým ředitelem, doporučoval na toto místo Friedricha Behna z Římsko-germánského centrálního muzea v Mohuči (k Behnovi viz např. *Böhner 1970*).³² Týden poté sděloval Buttler do Prahy Reinholdovi, že s povoláním Friedricha Behna do Brna je srozuměn rovněž Herman-Walther Frey, další z klíčových ministerských úředníků, do jehož kompetence spadala prehistorie.³³ A 16. srpna 1939 Buttler informoval Reinholda o svém rozhovoru s Kurtem Willvonsederem, který kromě Friedricha Behna navrhoval jako případnou variantu do čela Moravského zemského muzea Eduarda Beningera, vedoucího prehistorického oddělení vídeňského Pří-

29 Toto jednání patrně vycházelo z podkladů zaslanych před měsícem také do Prahy, kde se však v Úřadu říšského protektora nedostaly do správných rukou (viz pozn. 26).

30 Prehistorické oddělení mělo tehdy pouhé tři zaměstnance – Josefa Skutila, Josefa Poulika a Jaroslava Tomka. Pouze Skutil měl odborné vzdělání v oboru; Poulik byl laborantem, Tomek pomocným laborantem. Již ve zprávě o muzeu z konce března 1939 Freising konstatoval, že stav zaměstnanců v prehistorickém oddělení je nedostačující – viz 1. zpráva o stavu a poměrech v Zemském muzeu v Brně, 27. března 1939 – český překlad; Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 21, spis čj. 122/1939 (kopie německého originálu viz Archiv MZM, fond Moravské zemské muzeum, karton 166, bez čj.).

31 Dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora (H. Naudé) říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 30. června 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1. Jednání 23. června 1939 se zúčastnili kromě zástupce moravské služebny Úřadu říšského protektora a Josefa Freisinga také Karl Folta, Eduard Beninger, Werner Kudlich a Karl Kühn. Antisemitská narážka na Absolonovo příjmení pomocí jeho překladu do němčiny (*Absolon*), kterou použil Naudé v citovaném dopise, byla vcelku běžná (srv. *Hlava 2019a*, 161, pozn. 496–497).

32 Záznam o rozhovoru (H. Reinholda?) s W. Buttlerem v říšském ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, 31. července 1939 – opis bodu 5; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 [„Als Direktor empfiehlt Buttler, wenn es hierzu kommen sollte, den Custos und Professor Dr. Behn (Röm.-German. Zentralmuseum Mainz), obwohl dessen jahrelanges verdienstvolles Wirken im Rheinhessischen dort sehr schlecht entbehrt werden kann. Behn ist sehr erfahren, ein ruhiger 50er, auch in Verwaltungsdingen bewandert.“].

33 Dopis W. Buttlera H. Reinholdovi, 7. srpna 1939 – opis části; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 („Herr Frey wäre mit einer Berufung von Herrn Prof. Behn an das Museum in Brünn sehr einverstanden“).

rodovědeckého muzea.³⁴ Ovšem prozatím zůstalo pouze u interních návrhů, žádný z obou vytipovaných kandidátů nebyl osloven.³⁵

Koncem léta se pokusil znovu chopit iniciativy Josef Freising. Na 20. září 1939 svolal do Brna schůzku, na níž se mělo opět debatovat o budoucnosti muzea. V pražském ústředí Úřadu říšského protektora si však velmi dobře uvědomovali, že jejich slovo je rozhodující, a nemínili ztrácet čas debatami v širším kruhu. Hans Reinhold se tudíž jednání nezúčastnil, třebaže byl pozván. Po telefonické konzultaci s moravskou služebnou Úřadu říšského protektora byl na něj vyslán pouze její zástupce. Freisinga nečekalo nic dobrého, jak Reinhold v předstihu *pro domo* poznamenával: „*Freising wird nochmals belehrt, dass keinerlei Beschlüsse ohne unsere Zustimmung gefasst werden dürfen.*“ Ostatně na 22. září 1939 byl předvolán k rozhovoru s Reinholdem do Prahy. Šlo o vůbec první Freisingovo jednání v Praze.³⁶

Patrně jako důsledek diskuse v Praze se Freising 10. října 1939 vytasil s rozsáhlým rozkladem o situaci v Moravském zemském muzeu a návrhem svých plánů, který dva dny poté zasilal prostřednictvím Ludwiga Mahnkeho z moravské služebny Úřadu říšského protektora do Prahy Hansi Reinholdovi. Jeho postoj byl vcelku konzistentní. Znovu se vracel k územní působnosti muzea (navrhoval pro něj celé území Moravy, tj. včetně pohraničí odstoupeného na podzim 1938 Německé říši!) a prehistorickému oddělení, které chtěl posílit o prehistorika německé národnosti. V této souvislosti úporně lobboval za svého syna Hanse: „*Er ist zur Zeit als Vorgeschichtsforscher am Schlesischen Landesmuseum in Troppau angestellt. Dort ist er nicht am richtigen Platze. Im Gebiete von Brünn und ganz Südmähren kennt er jeden Acker und hat in 15jähriger Arbeit rund 20.000 wertvolle Fundstücke für die Vorgeschichtsforschung gerettet und aufgesammelt. Er zählt zu den besten Kennern der Vorgeschichtsforschung dieses Gebietes (...) und wäre daher unbedingt für Mähren als Vorgeschichtsforscher einzustellen und dies um so mehr, als die bisherigen fachlichen Kräfte am Landesmuseum nicht ausreichen, die Vorgeschichtsforschung vollauf zu betreuen und die Funde aufzuarbeiten.*“ Reinhold však opatřil tuto pasáž dopisu výmluvnou poznámkou: „*Abwarten, bis der neue Direktor (Deutscher) ernannt ist!*“³⁷ Přesun Hanse Freisinga z Opavy, kde působil od podzimu 1938, do Brna zjevně nebyl na pořadu dne. Ze strany jeho otce šlo navíc o zjevný nepotismus.

Z Reinholdovy poznámky k Freisingovu dopisu je zjevné, že Freisingovy dny v čele muzea byly sečteny. K rozhodnutí o jeho nahrazení došlo již o dva měsíce dříve. Dne 3. srpna 1939 debatovali o situaci v Moravském zemském muzeu interně Hans Bojunga a Hans Reinhold, o den později následovalo jednání mezi Hansem Bojungou a Horstem Naudém s jednoznačným závěrem – Freising měl být odstraněn a řádným ředitelem muzea měl být jmenován Němec. Nic jiného než varianta s německým ředitelem v čele muzea nebylo od té doby na stole.³⁸ Z německého pohledu by ale bylo ideální, kdyby se k ní přiklonil

34 Dopis W. Buttlera H. Reinholdovi, 16. srpna 1939 – opis části; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 („*Fachlich wäre eine solche Lösung sicher gut, ich glaube auch, daß Beninger mit den Tschechen auskommen würde, wenngleich er auch ein ausgesprochener Querkopf ist, der sehr viel Krach mit Fachgenossen hat. Auf der anderen Seite ist er jedoch sehr klug und würde sicher in der Brünnener Position vorsichtig genug sein.*“).

35 Třebaže šlo o kuloárové debaty, jež měly prozatím zůstat pouze v okruhu zasvěcených, jejich zkomolená odezva dolehla později k Josefu Freisingovi. Ten se na počátku prosince 1939 důrazně ohrazoval proti záměru instalovat na ředitelský post v Moravském zemském muzeu Edmunda Wilhelma Brauna (bývalého ředitele Slezského zemského muzea v Opavě, který byl v penzijním věku stejně jako Freising), o němž se doslechl. Šlo ovšem o pouhou fámu, resp. o nedorozumění – Braun se měl totiž již záhy stát komisařským správcem Říšského župního muzea v Opavě. Viz dopis J. Freisinga moravské služebně Úřadu říšského protektora, 2. prosince 1939 – opis zaslaný na vědomí H. Reinholdovi (s Reinholdovou rukopisnou poznámkou „*stimmt nicht!*“); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

36 Teprve tehdy předal Freising v Praze dopis z 22. května 1939 s doprovodnými podklady, zhotovenými již 28. dubna 1939 (viz pozn. 26).

37 Dopis J. Freisinga moravské služebně Úřadu říšského protektora (L. Mahnke), 10. října 1939 – opis pro H. Reinholda (s průvodním Freisingovým dopisem H. Reinholdovi z 12. října 1939); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

38 K rozhovoru mezi Reinholdem a Bojungou 3. srpna 1939 viz záznam H. Reinholda (pro H. Bojunga) o rozhovoru se sekčním šéfem ministerstva školství a národní osvěty A. Matulou 5. srpna 1939, 7. srpna 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 („*im Sinne unserer Besprechung am 3. 8.*“). K diskusi mezi Bojungou a Naudém 4. srpna 1939 viz Notizen für die Besprechung des H. Gruppenleiters mit H. O. Landrates Naudé 4. 8. 39; tamtéž (s oběma zvažovanými variantami, tj. německým ředitelem a jeho českým zástupcem, resp. českým ředitelem a jeho německým zástupcem).

rovněž Zemský úřad v Brně, faktický zřizovatel Moravského zemského muzea – v takovém případě by šlo totiž formálně o českou iniciativu. Byla to ostatně standardní taktika – Úřad říšského protektora obvykle formuloval pouhé přání/doporučení a doufal, že jej česká strana bude akceptovat a aktivně podnikne konkrétní kroky k jeho realizaci. Reinhold v srpnu 1939 dvakrát intervenoval v protektorátním ministerstvu školství a národní osvěty, aby odtud postoj brněnského Zemského úřadu ovlivnili. Jakkoliv sekční šéf ministerstva Antonín Matula diplomaticky vyjádřil pro navrhované řešení pochopení a obrátil se osobním dopisem na moravského zemského prezidenta s doporučením akceptovat Reinholdem nastíněný záměr, v Brně zaujali pevný postoj a názor nezměnili.³⁹

V Úřadu říšského protektora se ale nevzdali a 9. října 1939 se s celou záležitostí obraceli přímo na předsedu protektorátní vlády Aloise Eliáše. Sám říšský protektor Konstantin von Neurath sděloval: „*Allerdings erscheint es mir im Hinblick auf den oben geschilderten, sehr starken Anteil der deutschen Bevölkerung am Entstehen und Wachsen der Sammlungen wie auch auf den früheren und künftigen Einflußbereich des Museums (...) die Leitung des Mährischen Landesmuseums (in dessen Verwaltung das deutsche Element seit 1918 nur in allzu bescheidenem Umfange vertreten war) auch nach Ablauf des jetzigen Commissariums in deutsche Hände zu legen. Der Posten eines stellvertretenden Direktors wäre dagegen von einem Beamten tschechischen Volkstums wahrzunehmen.*“⁴⁰ Odpověď dorazila teprve po urgenci, a to až v únoru 1940. Z předsednictva ministerské rady zasílali do sídla Úřadu říšského protektora v Černínském paláci stanovisko ministerstva vnitra, zformulované již v závěru ledna 1940. Byla to ovšem zřetelně jiná odpověď, než v Úřadu říšského protektora očekávali. Šlo totiž o sebevědomou obhajobu odlišného názoru, a to s patřičnými argumenty – mj. s odkazy na počty muzejních zaměstnanců české a německé národnosti měl být ředitelem Moravského zemského muzea nadále Čech, Němec měl být jeho zástupcem.⁴¹ Obvyklá (a osvědčená) taktika Úřadu říšského protektora tentokrát nevedla k cíli. Německé záměry to ale nezhatilo.

* * *

Paralelně s diskusemi o vyřešení situace v Moravském zemském muzeu v Brně a vhodné náhradě za Josefa Freisinga začal Úřad říšského protektora podnikat v srpnu 1939 první aktivní kroky k instalování německých odborných sil v protektorátní archeologii. Oproti interním debatám nad konkrétními jmény, jež padaly v souvislosti se situací v Moravském zemském muzeu, šlo o obecně formulované požadavky, směřované na české protektorátní instituce. Státní podtajemník v Úřadu říšského protektora Kurt von Burgsdorff se 10. srpna 1939 obracel na ministerstvo školství a národní osvěty se striktním (třebaže zdvořile formulovaným) sdělením, že do nejvýznamnějších ústředních vědeckých institucí, muzeí, knihoven a archivů mají být přijaty německé odborné síly. Ve výčtu organizací se objevily obě zemská muzea i Státní archeologický ústav; nechybělo ani stanovení žádoucích počtů nových zaměstnanců – pro obě zemská muzea šlo dohromady o čtrnáct pracovních úvazků („*4 wissenschaftliche Beamte etwa der Stufe 3 bis 6, 3 wissenschaftliche Hilfsarbeiter, 3 Unterbeamte und 4 Angestellte*“), pro Státní archeologický ústav byli vyhrazeni dva zaměstnanci („*1 wissenschaftl. Beamten /etwa Stufe 6/, 1 wissenschaftl. Hilfsarbeiter*“). Jejich sehnání (a opatření nezbytných finančních prostředků, tj. tzv. systemizace pracovních míst) bylo ponecháno na ministerstvu (resp. na protektorátní vládě), zemských úřadech a jednotlivých institucích, avšak Úřad říšského protektora si vymínil konečné schválení konkrétních jmen. Nic nebylo ponecháno náhodě, jak naznačovala zlověstná věta: „*Soweit es Ihnen selbst nicht möglich ist, geeignete Persönlichkeiten*

39 Záznam H. Reinholda (pro H. Bojunga) o rozhovoru se sekčním šéfem ministerstva školství a národní osvěty A. Matulou 5. srpna 1939, 7. srpna 1939 + záznam o rozhovoru se sekčním šéfem ministerstva školství a národní osvěty A. Matulou 26. srpna 1939, 2. září 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

40 Dopis říšského protektora v Čechách a na Moravě (K. von Neurath) ministerskému předsedovi (A. Eliáš), 9. října 1939 – koncept; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

41 K urgenci viz dopis říšského protektora v Čechách a na Moravě (K. von Neurath) ministerskému předsedovi (A. Eliáš), 8. prosince 1939; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 („*Ich bitte daher um möglichst umgehende Stellungnahme.*“). K odpovědi viz dopis ministerstva vnitra Úřadu říšského protektora, 29. ledna 1940 (zaslaný prostřednictvím předsednictva ministerské rady 20. února 1940); tamtéž („*Mit Rücksicht auf die angeführten Umstände erachtet es das Ministerium des Innern für notwendig und gerecht, dass als Leiter des Landesmuseums in Brünn ein Bediensteter tschechischer Nationalität bleibt. Zur Wahrung der Interessen der deutschen Nation würde es sicherlich genügen, wenn zum Stellvertreter des Leiters ein Beamter deutscher Nationalität ernannt würde.*“).

*zur Besetzung jener Stellen ausfindig zu machen, werde ich mich meinerseits bemühen, die benötigten Kräften zu gewinnen und Ihnen alsdann namhaft machen.*⁴² Ministerstvo zprvu informovalo o sdělení z Černínského paláce pouze instituce, jež spadaly do jeho přímé gesce. Již v září 1939 reagoval za Archeologický ústav Jaroslav Böhm a oznamoval, že žádné kvalifikované odborné síly německé národnosti nemůže sehnat.⁴³ Na ministerstvu ovšem zvolili vyčkávací taktiku a Böhmovu informaci si nechali pro sebe.

Zato v Úřadu říšského protektora se rozhodli využít každou příležitost ke stupňování tlaku. Když po konzultaci s říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání v listopadu 1939 v Černínském paláci souhlasili s podílem Archeologického ústavu a Moravského zemského muzea na výzkumech v trase dálnice Vratislav–Vídeň (resp. s uložením nálezů a dokumentace v těchto institucích), jednou ze stanovených podmínek bylo právě přijetí německých odborných sil.⁴⁴ Ministerstvo o tomto rozhodnutí vzápětí informovalo Archeologický ústav a Zemský úřad v Brně.⁴⁵ Zatímco z Brna se bezradně obrátili do Prahy na Archeologický ústav s prosbou o sdělení, jak v této záležitosti postupovat,⁴⁶ Jaroslav Böhm ministerstvu bez odkladu sděloval: „*Archeologický ústav pokoušel se získati určené dvě odborné síly německé národnosti. Podepsaný byl za tím účelem ve spojení s říšskými kolegy, ale dostalo se mu upozornění, že již řadu let je nedostatek odborných vědeckých sil a že zejména od vypuknutí války se tento nedostatek ještě zvětšil, neboť mnoho mladých sil je toho času ve zbrani.*“ A dodával: „*Mimo to ústav pokračuje dále za pomoci p. univ. prof. Dr. L. Zotze v úsilí získati požadované síly.*“⁴⁷ Na počátku roku 1940 pak Böhm doporučoval Zemskému úřadu v Brně, že „*se zvláštním zřetelem na místní poměry mohl by umožniti panu řediteli K. Schirmeisenovi práci na nálezech z dálnice Breslau–Wien v místnostech Zemského muzea. Tímto provisorním řešením vyhovělo by se přání pana říšského protektora, dokud by se nepodařilo získati požadované síly se stanovenou kvalifikací.*“⁴⁸

Jelikož Úřad říšského protektora nedostal ani za půl roku na svůj podnět ze srpna 1939 z ministerstva školství a národní osvěty žádnou odpověď, na konci února 1940 se připomenul a dožadoval se zprávy o stavu celé záležitosti.⁴⁹ Ministerstvo nyní muselo reagovat, a tak vypracovalo podrobný rozklad o situaci.

42 Dopis Úřadu říšského protektora (K. von Burgsdorff) ministerstvu školství a národní osvěty (L. Šíp), 10. srpna 1939 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 206, sign. 114-208-9; viz též kopii opisu části dopisu v NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 2753/1940.

43 Dopis Archeologického ústavu (J. Böhm) Zemskému úřadu v Brně, 11. ledna 1940 – opis (s odkazem na dopis Státního archeologického ústavu ministerstvu školství a národní osvěty z 9. září 1939); NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 54352/1940 („*V podání ze dne 9. IX. 1939 čj. 2801/39 oznámil Archeologický ústav, že zatím nemůže žádné získati.*“).

44 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Bojunga) ministerstvu školství a národní osvěty, 9. listopadu 1939; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 146666/1939. Projekt dálnice Vratislav–Vídeň vznikl na podzim 1938, po mnichovské dohodě. Dálnice měla být budována jako exteritoriální říšskoněmecké území protínající v severojižním směru Česko-Slovensko, archeologické výzkumy měly probíhat pod záštitou říšskoněmeckých úředních míst (resp. Hermanna Schrollera a Kurta Willvonsedera jako představitelů říšskoněmecké archeologické památkové péče v příslušných regionech) bez jakéhokoliv podílu českých prehistoriků (přímo v terénu byli vedením výzkumů pověřeni Hans Freising a Karl Schirmeisen), nálezy měly být uloženy v muzeu v Opavě. To platilo ještě v červenci 1939.

45 Dopisy ministerstva školství a národní osvěty Archeologickému ústavu a Zemskému úřadu v Brně, 16. listopadu 1939 – koncepty; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 146666/1939. V Zemském úřadu v Brně se teprve tehdy (!) dozvěděli o dopisu Úřadu říšského protektora z 10. srpna 1939 se stanovenými kvótami nových německých odborných sil.

46 Dopis Zemského úřadu v Brně Archeologickému ústavu, 30. prosince 1939 – opis; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 2753/1940.

47 Dopis Archeologického ústavu (J. Böhm) Zemskému úřadu v Brně, 11. ledna 1940 – opis (s doslovnou citací z dopisu Archeologického ústavu ministerstvu školství a národní osvěty ze 7. prosince 1939); NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 54352/1940.

48 Dopis Archeologického ústavu (J. Böhm) Zemskému úřadu v Brně, 11. ledna 1940 – opis; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 54352/1940. Navržené řešení se nakonec ukázalo jako dostačující, nálezy z výzkumů, jež prováděl Karl Schirmeisen, byly deponovány v Moravském zemském muzeu.

49 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) ministerstvu školství a národní osvěty, 26. února 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3130, spis čj. 29268/1940 (viz též opis v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-1).

Zatímco systemizace nových míst nepředstavovala neřešitelný problém, sehnat požadované německé odborné síly bylo stále velmi komplikované a neplatilo to pouze o prehistorii: „*Výsledky šetření jednotlivých úřadů a ústavů památkové služby o osobách pro navrhovaná místa jsou celkem negativní. Jen Národní galerie označila pí. Bachmannovou jako dle úsudku univ. profesora Dr. Svobody vhodnou silu vědeckou. Ona však nemá dosud plnou kvalifikaci a je vdaná. Archeologický ústav navázal podle telefonického sdělení jednání s Ústavem pro pravěké dějiny ve Vratislavi a u příležitosti zájezdu semináře tohoto Ústavu v příštích dnech bude jednat s ředitelem prof. Dr. Jahnem o dvou uchazečích*“. Šlo o Waltera Klammta, jednoho z Jahnových studentů, který právě dokončoval svoji disertaci (ke Klammtovi blíže *Demidziuk 2008*), a Liebraut Rothertovou, zaměstnanou v Braniborském zemském úřadu pro pravěk a ranou dobu dějinnou (k Rothertové blíže *Piezonka 2006; Halle 2013, 177–187*). Avšak „*žádný z obou kandidátů neovládá český jazyk ani tak, aby stačil pro interní úřední potřebu,*“ a proto „*bude jednáno s dr. Schrollerem v Teplicích-Šanově o případné uvolnění Dr. Helmuta Preidela v Žatci jakožto po stránce vědeckého založení nejvhodnějšího kandidáta. Jeho manželka je arcit židovkou.*“⁵⁰ Při březnové Jahnově návštěvě Prahy se ale ukázalo, že Klammt mezitím nastoupil vojenskou službu ve *wehrmachtu* a v neprospěch Rothertové padala na misku vah opět její „*neznalost češtiny, která je předpokladem i podle německých odborníků a referentů u Úřadu říšského protektora, neboť jen tak by mohlo být vyhověno všem podmínkám.*“⁵¹

Právě tyto peripetie (a nepochybně také Böhmvův neakceptovatelný nápad s angažováním Helmuta Preidela, jehož diskvalifikoval židovský původ manželky) představovaly pro německá úřední místa impulz vzít události pevně do svých rukou a pokusit se nalézt vhodné osobnosti vlastními silami. Pro archeologii lze počátky těchto cílených aktivit položit do dubna 1940.⁵² Role ústřední postavy, u níž se sbíhaly všechny potřebné informace, a koordinátora diskusí připadla Hansi Reinholdovi z Úřadu říšského protektora. Svými návrhy iniciativně přispěli Lothar Zotz, Kurt Willvonseder a úředníci z říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání. Jejich obsah lze ovšem (prozatím?) rekonstruovat patrně jen zčásti, navíc převážně z pozdějších zmínek.

Snad vůbec první konkrétní podnět od léta 1939 vzešel z debaty mezi Reinholdem a Willvonsederem – šlo opět o post ředitele Moravského zemského muzea a kandidátem, na němž se oba diskutující shodli, byl Adolf Mahr, původem Rakušan (stejně jako Willvonseder) s vazbami k NSDAP, od roku 1934 ředitel Irského národního muzea v Dublinu, v němž působil již od dvacátých let 20. století; vypuknutí války v září 1939 jej souhrou okolností zastihlo v Německu, tudíž se do Irska nemohl vrátit, avšak o jeho služby projevil zájem říšské ministerstvo zahraničních věcí. Willvonsederova a Reinholdova společná sázka na Mahra byla ale cestou do slepé uličky, jak uváděl Reinhold retrospektivně v létě 1940 v dopise Willvonsederovi: „*Als Sie zuletzt bei mir waren, da glaubten wir in dem ehemaligen Landesleiter der NSDAP in Irland endlich einen Museumsdirektor für Brünn gefunden zu haben und freuten uns bereits darüber. Ich*

50 Dopis ministerstva školství a národní osvěty Úřadu říšského protektora, 18. března 1940 – koncept v češtině; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3130, spis čj. 29268/1940 (viz též koncept dopisu v němčině – *Hlava 2019c, 425*).

51 Dopis Zemského úřadu v Brně ministerstvu školství a národní osvěty, 25. dubna 1940 (s doslovnou citací z dopisu Archeologického ústavu Zemskému úřadu v Brně z 10. dubna 1940); NA, fond Ministerstvo školství, karton 3762, inv. č. 1964, spis čj. 54352/1940.

52 Žádné personální návrhy neobsahuje zpráva Martina Jahna o cestě jeho univerzitního Ústavu do Protektorátu Čechy a Morava ve dnech 13.–18. března 1940 (dopis M. Jahna Úřadu říšského protektora, 3. dubna 1940 – opis části; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-3-1, resp. též karton 536, sign. I-10 V-4-1), ani zpráva Lothara Zotze o jeho návštěvě muzeí v Brně, Prostějově a Olomouci v březnu 1940, v níž mj. obsáhle hodnotil Josefa Skutila, jehož odborné schopnosti náležitě oceňoval [„*Dr. Skutil war und ist jederzeit bereit mit der deutschen Forschung zusammenzuarbeiten. (...) Dr. Skutil ist ein ausserordentlich fleissiger Arbeiter und dies macht sich in erster Linie auch in der von ihm betreuten vorgeschichtlichen Abteilung des Brünner Landesmuseums bemerkbar. Obwohl er in dieser Abteilung fast gänzlich auf sich allein gestellt ist, herrscht eine vorbildliche Ordnung, sowohl in den Ausstellungsräumen als in den Depots. Dies muss besonders im Gegensatz zu den Verhältnissen im Prager Nationalmuseum betont und lediglich als das Verdienst Skutils herausgestellt werden. (...) Es ist aber zu wünschen, dass Dr. Skutil, der, was nochmals betont wird, in loyaler Weise mit der deutschen Forschung zusammenarbeiten will, möglichst freie Hand bei der Ausstellung der vorgeschichtlichen Abteilung gelassen wird.*“; Bericht über eine Bereisung der Museen in Brünn, Prossnitz und Olmütz (L. Zotz), 23. března 1940 (příloha dopisu L. Zotze H. Reinholdovi z 23. března 1940); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sing. I-10 V-4-1].

habe jedoch alsbald in Berlin feststellen müssen, daß das Auswärtige Amt nicht geneigt ist, diesen Mann (der Name ist mir jetzt nicht gegenwärtig) aus Berlin fortzulassen.“ (viz Příloha 7).

Reálnější podnět předložil Lothar Zotz. Ten se po polovině dubna 1940 obracel na Hanse Reinholda a na post ředitele brněnského muzea navrhoval Karla Huckeho, zaměstnaného v Zemském úřadu pro pravěk ve Vratislavi (Příloha 2); mělo to ovšem háček – Hucke vstoupil hned na počátku války na konci léta předchozího roku jako dobrovolník do *wehrmachtu*. Snad Zotz zároveň s Huckem navrhl pro uplatnění v protektorátní archeologii také Camillu Streitovou a Waltera Klammta, jehož jméno zaznělo již v debatě mezi Martinem Jahnem a Jaroslavem Böhmem na přelomu let 1939 a 1940; Werner Buttler doporučoval Hanse-Jürgena Hundta, který ostatně část svého studia absolvoval v Praze (srv. *Böhner 1974*, IX), a Robert Hiecke se vytyčil s Heinzem Knorrem, tehdy působícím na univerzitě v Heidelbergu.⁵³

Přestože diskuse probíhaly v kuloárech a byly důvěrné, úniku informací to nezabránilo. V dubnu 1940 se totiž na Lothara Zotze obrátil Hermann Stoll, od ledna 1938 zaměstnaný v Bádenském zemském úřadu pro pravěk a ranou dobu dějinnou ve Freiburgu, a sděloval, že se ve vratislavském univerzitním Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou (tj. patrně od Martina Jahna?!) dozvěděl o hledání vhodného adepta na místo ředitele Moravského zemského muzea. Stoll rozhodně netrpěl nízkým sebevědomím: *„Das Arbeitsgebiet dieses Museums interessiert mich sehr, da es grosse Ähnlichkeit mit meiner schwabischen Heimat hat, insbesondere durch seine reiche eiszeitliche Kulturhinterlassenschaft. Ich würde sehr gerne in diesem Gebiet arbeiten und möchte mich deshalb um die obengennante Stelle bewerben. Beziehungen zu Böhmen-Mähren sind gegeben; 1929 schenkte ich, als ich endgültig von Geologie zu Urgeschichte übergang, meine reichhaltige geologische Sammlung dem geologischen Institut der deutschen Universität in Prag.“* K dopisu přiložil svůj životopis a soupis publikovaných prací. Dodával, že jeho habilitaci ve Freiburgu překazilo povolání do armády na konci srpna 1939. Zotz ovšem zjevně nebyl tím, kdo rozhodoval. Stollův dopis (včetně obou příloh) poslal Reinholdovi a poznamenával: *„Herr Dr. Stoll kann als durchaus geeignet bezeichnet werden. Vor allen Dingen ist er Naturwissenschaftler ebenso wie Vorgeschichtler. Er hat seinerzeit ausserdem das Museum f. Urgesch. in Freiburg neu aufgestellt. Ich würde deshalb empfehlen, Herrn Dr. Stoll ebenso wie Herrn Dr. Hucke unter die engeren Bewerber aufzunehmen.“*⁵⁴

Rozhodující byly nakonec námluvy s Huckem, které však byly oddáleny jarními válečnými operacemi. Hucke se totiž zapojil do květnové ofenzivy *wehrmachtu* na západní frontě. Po vítězství nad Francií byla jednotka, v níž sloužil, poslána do klidného zázemí v Olomouci. Na konci července 1940 psal sám Hucke (ovšem z Zotzova podnětu) Reinholdovi a kromě jiného sděloval: *„Fachgenosse Dr. Zotz machte mich Anfang dieses Jahres auf den Aufgabenkreis am Landesmuseum in Brünn aufmerksam, gab mir den Rat, mich um die Stelle in Brünn zu bewerben und teilte mir brieflich nähere Einzelheiten der beabsichtigten Planung mit.“*⁵⁵ Dne 15. srpna 1940 se v Praze odehrál klíčový rozhovor mezi Huckem a Reinholdem. Hucke při něm neobyčejně zapůsobil a pro post ředitele Moravského zemského muzea, jehož obsazení bylo považováno za nejdůležitější a obzvláště naléhavé, se stal Reinholdovým favoritem.

Reinholdovo setkání s Huckem odstartovalo další fázi – rozeslání žádostí o oficiální posudky na vytipované kandidáty. Dne 16. srpna 1940 se Reinhold obracel na Gustava Schwantese z Kielu a žádal ho o posudek na Huckeho. Důvod byl prostý – Hucke kdysi studoval na tamější univerzitě, a byl tudíž Schwantesovým žákem (Příloha 3). Ve stejný den psal Reinhold rovněž Ernstu Petersenovi z univerzity v Rostocku, jehož posudek měl být komplexnější. Neměl se totiž týkat pouze Huckeho, avšak Reinhold u dalších kandidátů nejprve objasňoval kontext, do něhož Petersen zjevně nebyl zasvěcen: *„Da nun ohnehin 2 Stellen im Archäologischen Institut mit deutschen wissenschaftlichen Kräften besetzt werden sollen, möchte ich auf jeden Fall eine fliessend tschechisch sprechende und mit den hierzulande vorliegenden*

53 Zotzův dopis Reinholdovi z 18. dubna 1940 (viz Příloha 2) s návrhem Karla Huckeho je dochován jen v částečném opisu, tj. není jasné, zda obsahoval také jiná jména. Čtyři další kandidáti (Streitová, Klammt, Hundt a Knorr) s jejich navrhovateli jsou uvedeni v dopise Hanse Reinholda Ernstu Petersenovi z 16. srpna 1940 (viz Příloha 4). Werner Buttler padl 12. května 1940 (Buttler 2008, 216), tj. jeho návrh (Hundt) musel zaznít před tímto datem; ostatní tři jména (Streitová, Klammt, Knorr) zřejmě vstoupila do debat mezi dubnem a srpnem 1940.

54 Dopis H. Stolla L. Zotzovi, 18. dubna 1940 (s poznámkou L. Zotze z 20. dubna 1940); NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6.

55 Dopis K. Huckeho H. Reinholdovi, 25. července 1940; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

Aufgaben bereits gut vertraute Persönlichkeit an jedem Institut einbauen. Prof. Dr. Zotz befürwortet sehr, Fräulein Dr. Camilla Streit (z.Zt. in Köln) für das Archäologische Institut zu gewinnen, dem übrigens im Zusammenhang mit dem Einbau deutscher Kräfte demnächst die Überwachung des gesamten Ausgrabungswesens im Protektorat anvertraut werden soll – unbeschadet der Arbeitsgebiete der 2 Landesmuseen, sobald auch dort ausreichender deutscher Einfluss gesichert ist, was nun nicht mehr allzu lange dauern wird.“ Reinhold tudíž žádal Petersena o jeho názor na Camillu Streitovou („*Ich nehme dabei an, daß Sie Fräulein Streit kennen.*“), jež byla vyhlédnuta pro Archeologický ústav jako tamější ústřední německá postava. Kandidátem na druhé místo v Archeologickém ústavu byl Heinz Knorr, v úvahu však připadalo také jeho uplatnění v Národním muzeu, avšak nikoliv ve vedoucím postavení. Reinhold zároveň podotýkal, že v protektorátní archeologii by mohli působit ještě Hans-Jürgen Hundt a Walter Klammt. Nakonec požádal Petersena o jakýkoliv další návrh, mj. k obsazení místa zástupce ředitele Národního muzea v Praze (Příloha 4).

Následující den Reinhold zaslal Hermannu Stollovi. Dne 17. srpna 1940 se obracel do bádenského Karlsruhe na tamější zemské ministerstvo kultu a vyučování se žádostí o posudek, neboť Stoll byl od ledna 1938 *de iure* zemským zaměstnancem v Bádensku.⁵⁶ Ve stejný den žádal Reinhold o vyjádření také zemského hejtmána Porýnské provincie v Düsseldorfu, neboť v jejich službách Stoll pracoval v letech 1934–1937.⁵⁷

Dne 18. srpna 1940 se na Reinholda obracel Lothar Zotz a s odkazem na předchozí vzájemný krátký rozhovor sděloval několik informací k potenciálním kandidátům pro Archeologický ústav a Národní muzeum – na kandidátech pro Moravské zemské muzeum zjevně panovala shoda. Varoval Reinholda před Heinzem Knorrem, naopak opět podpořil Camillu Streitovou jako jednoznačně nejvhodnější eventualitu („*die mit Vorsprung geeignete Kraft*“) pro Archeologický ústav. Pokud by se však její návrat do Prahy ukázal jako nerealizovatelný, navrhoval místo ní Hermannu Stolla nebo Liebetraut Rothertovou. Sám Zotz by z této dvojice upřednostnil Rothertovou, nepochybně proto, že ji znal z doby svého působení v Braniborském zemském úřadu pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Argumentoval také její částečnou znalostí češtiny („*spricht polnisch und etwas tschechisch*“).⁵⁸ Jako druhou odbornou silu pro Archeologický ústav navrhoval Manfreda Peterse, dalšího z Jahnových studentů ve Vratislavi, nyní však odvedeného do *wehrmachtu*. Do Národního muzea doporučoval Rudolfa Dehnkeho, dalšího ze svých bývalých spolupracovníků v Braniborsku, nyní ovšem rovněž sloužícího ve *wehrmachtu*. Teprve jako případná náhrada za Peterse a Dehnkeho figuroval v Zotzově hierarchii Walter Klammt. Nakonec se Zotz vytasil s trojicí, jež v jeho očích tvořila nouzovou zálohu – Herbert Heym (podle Zotzova tvrzení asistent na univerzitě ve Vratislavi), Hans Hofer (Zotzův asistent na pražské univerzitě) a Christian Pescheck (asistent na univerzitě ve Vídni). Všichni tři by však podle Zotze připadali v úvahu jedině jako náhrada za Streitovou do Archeologického ústavu, tj. tvořili náhradní variantu k dvojici Stoll/Rothertová (Příloha 5).

Den poté – zřejmě již se znalostí obsahu Zotzova dopisu z předchozího dne – psal Reinhold do Vratislavi Martinu Jahnovi, rovněž s prosbou o posudky. Reinholdovy konstrukce uplatnění jednotlivých kandidátů, jež Jahnovi nastiňoval, se v jádru kryly s informacemi sdělenými o dva dny dříve Ernstu Petersenovi, ostatné formulace v obou dopisech byly z podstatné části totožné – Karl Hücke byl navržen do čela Moravského zemského muzea, pro Archeologický ústav byla jako nejvhodnější uvedena Camilla Streitová a druhou německou posilou v této instituci měl být Heinz Knorr, jenž přicházel v úvahu rovněž pro Národní muzeum; Reinhold se zmínil rovněž o Hansi-Jürgenu Hundtovi, Walteru Klammtovi a Manfredu Petersovi (ten v dopise Ernstu Petersenovi nefiguroval, zato jej uvedl o den dříve Lothar Zotz, avšak v souvislosti s Archeologickým ústavem) – pro ně zůstávala otevřena možnost uplatnění nejen v Národním

56 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) bádenskému ministerstvu kultu a vyučování, 17. srpna 1940 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (viz též NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6).

57 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) zemskému hejtmánovi Porýnské provincie, 17. srpna 1940 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (viz též NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6).

58 Jaroslav Böhm ovšem o několik měsíců dříve o Rothertové uváděl, že „*neovládá český jazyk ani tak, aby stačil pro interní úřední potřebu*“ (dopis ministerstva školství a národní osvěty Úřadu říšského protektora, 18. března 1940 – koncept v češtině; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3130, spis čj. 29268/1940).

muzeu, ale také v Moravském zemském muzeu, resp. v Ústavu Anthropos. Ani zde nechyběla žádost o případné další libovolné návrhy (*Příloha 6*).

Nakonec si Reinhold našel čas na Kurta Willvonsedera, jemuž psal ve stejný den jako Jahnovi. Žádal ho především o vyjádření ke Karlu Huckemu, z něhož byl stále nadšený, a v souvislosti s ním se ještě vracel k Friedrichu Behnovi a Eduardu Beningerovi, dvěma prvními kandidáty na ředitelský post brněnského muzea z léta 1939, kteří však již nyní nefigurovali mezi zvažovanými možnostmi: „*Behn dürfte doch wohl zu wenig in den Verhältnissen des Südostens bewandert sein. Und die ruhige Art Dr. Huckes ist mir eine sicherere Gewähr für harmonische Zusammenarbeit mit den Tschechen als sie – nach den mir gegebenen Schilderungen – bei Beninger zu erwarten sein würde, der im übrigen wohl nicht abkömmlich sein dürfte.*“ Na přetřes přišly také německé posily pro Archeologický ústav – a Reinhold se kupodivu nestavěl bezvýhradně za Camillu Streitovou. Závěrem se ještě dotazoval na Willvonsederovy plány s Hansem Freisingem, jehož chtěl Willvonseder získat pro archeologickou památkovou péči na Znojemsku. Reinhold totiž (kupodivu) nezavrhoval Freisingovo případné působení v Moravském zemském muzeu (*Příloha 7*).⁵⁹

Kostky byly neodvratně vrženy, nyní bylo nutné čekat na odpovědi. Bleskově – již 20. srpna 1940 – a velmi obsáhle reagoval Ernst Petersen (*Příloha 8*). Karl Hucke se od něj dočkal všestranného ocenění a kladného doporučení, slova chvály měl rovněž pro Hanse-Jürgena Hundta a velmi se zasazoval také za Camillu Streitovou. Zato o Heinzovi Knorrovovi se vyjadřoval se zjevnými rozpaky. Petersen zároveň využil Reinholdovu pobídku a navrhl dvě jména pro případné instalování do vedení Národního muzea – Joachima Wernera (tehdy však sloužícího v *Luftwaffe*; k Wernerovi blíže *Fehr 2001*, 330–358) a Williho Czajku (etnografa z Německé Karlovy univerzity v Praze); pro uplatnění v Praze doporučoval ještě Christiana Pesschecka.

Gustav Schwantes psal do Prahy 23. srpna 1940 a jeho posudek na Huckeho byl bezvýhradně kladný (*Příloha 9*). Svě vyjádření poskytl rovněž Martin Jahn, dochovala se z něj však pouze pasáž o Huckem – Jahnovo dobrozdání bylo rovněž velmi pozitivní.⁶⁰ A pochvalně se o Huckem vyjádřil také Kurt Willvonseder.⁶¹

Reinhold se dočkal rovněž odpovědí z Bádenska a Porýní. Ještě před koncem srpna 1940 sdělovali z bádenského ministerstva kultu a vyučování, že Stoll je pro region nenahraditelný a jen velmi neradi by o něho přišli.⁶² V polovině září 1940 reagoval vrchní prezident Porýnské provincie – ten se dokonce kvůli posudku na Stolla obrátil na Franze Oelmana, ředitele Porýnského zemského muzea v Bonnu (Stoll v něm totiž dříve pracoval), jehož vyjádření přikládal. Sám se k Oelmannovu hodnocení přikláněl, neboť podotýkal: „*Ich stimme mit Professor Oelmann darin überein, daß Dr. Stoll bei aller Wertschätzung seiner wissenschaftlichen und menschlichen Qualitäten die besonderen Voraussetzungen für die dort in Aussicht genommene Tätigkeit nicht besitzt.*“ A dodával: „*Ich erlaube mir, in diesem Zusammenhang auf die Persönlichkeit von Professor Dr. Stampfuß, Dortmund, Hochschule für Lehrerbildung, hinzuweisen, der meines Erachtens nach die dortige Stellung voll und ganz ausfüllen würde. Ich glaube überdies, daß die Berufung von Prof. Stampfuß auch die besondere Zustimmung des Reichsleiters Rosenberg finden würde.*“⁶³ Reinhold obě odpovědi vyhodnotil jednoznačně – Stoll byl ze hry a v tomto duchu také odpovídal do Karlsruhe i Düsseldorfu; návrh na případné angažování Rudolfa Stampfuše s díky odmítl.⁶⁴ Nezapomněl poté uvědomit

59 Vzhledem k evidentnímu přátelskému/osobnímu vztahu mezi Reinholdem a Willvonsederem je zjevné, že právě informace z tohoto dopisu nejlépe odrážejí Reinholdovy skutečné názory – některé z nich (ambivalentní hodnocení Streitové, případné Freisingovo angažování v Moravském zemském muzeu) totiž v jiných dopisech nezazněly.

60 Dopis M. Jahna H. Reinholdovi, 7. září 1940 – opis části; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

61 Willvonsederův posudek není k dispozici, je o něm ovšem zmínka v konceptu Reinholdova interního záznamu ze 14. září 1940, uloženého v NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 („*Sehr empfohlen wird Hucke auch von Universitätsprofessor Dr. Zotz-Prag und Dozent Dr. Willvonseder-Wien, Leiter der vorgesch. Abteilung der Zentralstelle für Denkmalschutz, Mitarbeiter des „Ahnenerbes“.*“).

62 Dopis bádenského ministra kultu a vyučování říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 27. srpna 1940; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6.

63 Dopis vrchního prezidenta Porýnské provincie říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 14. září 1940 (s opisem dopisu F. Oelmana vrchnímu prezidentovi Porýnské provincie z 12. září 1940); NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6.

Hermannu Stolla, jehož však zcela jistě nepotěšil. Sděloval mu, že „*die Stelle des Direktors des Mährischen Landesmuseums in Brünn anderweitig besetzt worden wird.*“⁶⁵ Reinhold byl zjevně přesvědčen, že Hucke je pro něj výhrou v loterii.

4. PRVNÍ DVA PŘÍCHODY

Karty byly rozdány. Výstižně (třebaže nikoliv zcela komplexně) shrnul situaci Hans Reinhold v dopise Ernstu Petersenovi v listopadu 1940 (*Příloha 10*). Sítím posudků prošli bez poskvrny Karl Hucke a Camilla Streitová, v úvahu nadále připadali Hans-Jürgen Hundt a také dva studenti z Vratislavi – Walter Klammt a Manfred Peters, o nichž (a o Camille Streitové) Reinhold poznamenával na konci listopadu 1940 v dopise Martinu Jahnovi: „*Ich hoffe, daß es gelingt, sowohl Fräulein Dr. Streit als auch einen Ihrer Schüler, Peters und Klammt, nach Prag zu ziehen.*“⁶⁶ V záloze zůstal Joachim Werner, předurčený pro plánovanou stolicí prehistorie na Německé technické vysoké škole v Brně. Naopak šanci na uplatnění v protektorátní archeologii ztratili Heinz Knorr a Hermann Stoll. Vyřazení byli také další potenciální kandidáti – Liebetraut Rothertová a Christian Pescheck. A zcela stranou Reinholdovy pozornosti zůstaly tři osobnosti zmíněné Lotharem Zotzem v srpnu 1940 – Rudolf Dehnke, Herbert Heym a Hans Hofer.

Ze sexteta kandidátů, kteří na přelomu léta a podzimu 1940 vykrytalizovali z původního výběru, nakonec do protektorátní archeologie zasáhli pouze Karl Hucke a Camilla Streitová. Dva Jahnovi studenti – Walter Klammt a Manfred Peters – sice na počátku roku 1941 obhájili ve Vratislavi své disertační práce (*Demidziuk 2008*, 315–316), ovšem záhy poté padli ve válce. Osudy Hanse-Jürgena Hundta i Joachima Wernera se nakonec ubíraly jinými směry a do protektorátní archeologie ani jeden z nich nevstoupil.

4.1. Mladá krev: Karl Hucke

Po letních lustracích měl Hans Reinhold o novém řediteli Moravského zemského muzea jasno. Když se na počátku října 1940 z říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání dotazovali (s odkazem na předchozí diskusi s ním) na aktuální stav celé záležitosti,⁶⁷ formuloval prostřednictvím Kurta von Burgsdorffa, státního podtajemníka v Úřadu říšského protektora, jednoznačnou odpověď: „*Ich habe in Aussicht genommen, für den Posten des leitenden Direktors des Landesmuseums in Brünn mit dem Dr. phil. Karl H u c k e, I. Kustos und stellvertretende Leiter des Landesamtes für Vorgeschichte in Breslau, zu gewinnen.*“ Dodával, že kladná doporučení („*wärmstens empfohlen*“) v prospěch Huckeho poskytli Gustav Schwantes, Ernst Petersen, Martin Jahn, Lothar Zotz a Kurt Willvonseder.⁶⁸ Komplikací však byla nejen Huckeho trvající služba ve *wehrmachtu*. Reinhold totiž svým způsobem sestavoval účet bez hostinského – s výběrem se sice ztotožnili jeho nadřízení v Úřadu říšského protektora, tj. státní podtajemník Kurt von Burgsdorff i státní tajemník Karl Hermann Frank, avšak Hucke byl z titulu své funkce *prvního kustoda* ve vratislavském Zemském úřadu pro pravěk oficiálně zaměstnancem provincie Slezsko (zřizovatele Zemského úřadu pro pravěk), a tamější regionální správa tudíž musela vyslovit souhlas s jeho uvolněním. S Huckeho jmenováním do čela Moravského zemského muzea musely souhlasit také protektorátní úřady – především Zemský úřad v Brně. A bylo nutné zařadit Huckeho uvolnění z *wehrmachtu*.

64 Dopisy Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) bádenskému ministrovi kultu a vyučování + vrchnímu prezidentovi Porýnského provincie, 2. října 1940 – koncepty; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6.

65 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) H. Stolovi, 2. října 1940 – koncept; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-6.

66 Dopis H. Reinholda M. Jahnovi, 27. listopadu 1940; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

67 Dopis říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání Úřadu říšského protektora, 9. října 1940; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1. Oproti loňskému roku v Berlíně změnili názor, neboť preferovanou variantou bylo nyní rovněž v říšském ministerstvu instalování Němce na post ředitele muzea („*Ich darf hierbei bemerken, daß es mir unter den vorliegenden Umständen wünschenswert erscheint, wenn die Stelle des 1. Direktors mit einem Deutschen besetzt würde.*“).

68 Dopis Úřadu říšského protektora (K. von Burgsdorff) říšskému ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, 31. března 1940 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (proloženo v originále).

Úřední jednání se nakonec protáhla. Protektorátní úřady tentokráte nekladly žádné překážky a oproti loňskému roku změnilы svůj postoj, neboť akceptovaly, že právoplatným ředitelem Moravského zemského muzea bude Němec. Zemský prezident v Brně Huckeho pověřil vedením Moravského zemského muzea již 10. prosince 1940 (ovšem bez uvedení data jeho nástupu),⁶⁹ avšak teprve k 31. květnu 1941 byl ukončen Huckeho pracovní poměr ve Slezsku. Ředitelem muzea v Brně se tudíž stal *de iure* teprve 1. června 1941, ovšem svých nových povinností se mohl osobně chopit dokonce až 11. listopadu 1941. Jeho uvolnění z *Wehrmachtu* bylo totiž značně komplikované, Huckeho jednotka se navíc na jaře 1941 zapojila do válečných operací na jihovýchodě Evropy. Vzhledem k eskalující válce šlo ale pouze o podmíněčné (nikoliv o trvalé) uvolnění, jež bylo nutné neustále prodlužovat.⁷⁰

Bez ohledu na diskuse o říšskoněmeckých posilách pro protektorátní archeologii v průběhu roku 1940, jež koordinoval Hans Reinhold, postupoval v Brně zcela nezávisle Josef Freising, který se nehodlal smířit se svým koncem v čele muzea. V září 1940 se obracel na Reinholda a s odkazem na sdělení Úřadu říšského protektora ze srpna 1939 o umístění německých odborných sil do ústředních vědeckých a kulturních institucí žádal o schválení pětice německých kandidátů, které chtěl instalovat do Moravského zemského muzea – mezi vyvolenými nechyběl jeho syn Hans (od června 1940 sloužící v *Luftwaffe*), jenž měl být postaven do čela diluviálního oddělení a zároveň se měl stát spolupracovníkem prehistorického oddělení. Šlo o vcelku průhledný manévr, jakkoliv Freising uváděl, že všechny návrhy „*wurden von Direktorstellvertreter Dr. Zdenko Jaroš ausgearbeitet*“.⁷¹ Kromě toho na konci října 1940 moravská služebna Úřadu říšského protektora sdělovala svému pražskému ústředí, že Zemský úřad v Brně je připraven Hanse Freisinga jmenovat na služební místo do muzea. V souladu s přáním svého otce měl být pověřen vedením diluviálního oddělení a zároveň měl spolupracovat s prehistorickým oddělením. O žádosti měli rozhodnout v Praze. Z Brna k tomu dodávali: „*Da der Vater des Bewerbes, Prof. Freising, mit der bevorstehenden Berufung des deutschen Direktors des Landesmuseums als kommissarischer Leiter ausscheiden wird, bestehen gegen die Einstellung des Ing. Hans Freising keine Bedenken*“.⁷²

Příležitost k diskusi se naskytla při Freisingově cestě do Prahy na počátku následujícího měsíce.⁷³ Klíčové jednání mezi Josefem Freisingem, Hansem Reinholdem a dr. Hanselem (tehdejším Reinholdovým přímým nadřízeným) se odehrálo v Černínském paláci 7. listopadu 1940. Podle Reinholdova dochovaného rukopisného záznamu o rozhovoru bylo na pořadu šest bodů, z nichž čtyři pojednávaly o prehistorii. Freisingovi bylo oficiálně sděleno, že do Brna bude jako ředitel muzea instalován Karl Hucke, což Freising „*begrüßt uneingeschränkt*“. V souvislosti s Ústavem Anthropos se Freising výslovně přimlouval za pokračování spolupráce s Karlem Absolonem: „*F. bittet, Absolon nach Möglichkeit weiter mitarbeiten zu lassen. A. ist arisch, ebenso seine Frau*“.⁷⁴ Rozhovor se stočil rovněž na osudy nálezů z výzkumů *Ahnenerbe* v Dolních Věstonicích, jež probíhaly od roku 1939. Freising také neopomenul zasadit se za svého syna Hanse: „*F. plaidiert sehr für den Einbau seines Sohnes – angesichts der sehr umfangreichen Aufgaben, die auf vorschichtlichem Gebiet vorliegen*“.⁷⁴ Diskuse však byla obsažnější a její průběh (a závěry) mnohem podrobněji zformuloval několik dnů poté sám Freising, jenž své shrnutí zaslal do Prahy. Patrně nejvíce prostoru zabrala debata o Ústavu Anthropos a v této souvislosti přišlo na přetřes také případné zřízení samostatné stolice prehistorie na Německé technické vysoké škole v Brně. Charakteristické bylo, že Freising ve svém elaborátu věnoval celý odstavec synovi Hansovi: „*Die Berufung des Dipl. Ing. Hans Freising als wissenschaft-*

69 Dopis Zemského prezidenta v Brně K. Huckemu, 10. prosince 1940; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

70 Komplettní korespondence k okolnostem Huckeho příchodu na Moravu a uvolnění z *Wehrmachtu* je uložena v NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

71 Dopis J. Freisinga H. Reinholdovi, 20. září 1940; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (proloženo v originále).

72 Dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora Úřadu říšského protektora, 28. října 1940 (s příloženým dopisem J. Freisinga presidiu Zemského úřadu v Brně z 30. září 1940); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

73 Diskusi v Praze inicioval sám Freising – viz dopis J. Freisinga H. Reinholdovi, 22. října 1940; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

74 Poznámky o rozhovoru 7. listopadu 1940 mezi J. Freisingem, dr. Hanselem a H. Reinholdem; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (podtrženo v originále).

*licher Leiter der diluv. Abteilung bei gleichzeitiger Verwendung in der vorgeschichtlichen Abteilung entspricht einem dringenden Bedürfnis, da diese Abteilung seit 2 Jahren mit der Pensionierung des Prof. Dr. K. Absolon ohne wissenschaftliche Betreuung ist und alle eiszzeitlichen Forschungsarbeiten im Gebiete von Brünn daher unterbleiben mussten.*⁷⁵

Reinhold se poté interně vracel k předchozímu Freisingovu dopisu a s odkazem na listopadovou diskusi v Praze k němu *pro domo* poznamenával: „*Fr. sr. glaubt, dass trotz Hucke und Skutil noch ein weiterer Vorgeschichtler dringend benötigt wird.*“ A dodával: „*Prof. Zotz hielt dies nicht für erforderlich, erklärt, dass nicht einzusehen sei, weshalb Freising aus Troppau, wo er die vorgeschichtliche Abteilung selbstständig leite, weggehe; im übrigen sei Fr. jr. etwas schwierige Charakter, verträge sich gar nicht mit Absolon u. werde uns auch sonst in Brünn voraussichtlich allerlei Schwierigkeiten bereiten.*“ Závěr byl jednoznačný a obdobný jako před rokem: „*Abwarten, wie sich Hucke hierzu stellt.*“⁷⁶

Pro Josefa Freisinga představovala informace o novém řediteli Moravského zemského muzea nepochybně těžkou ránu. Svých záměrů se však nevzdal, nyní se ale zaměřil především na prosazení svého syna Hanse do brněnského muzea. Při pohledu nazpět je ostatně pozoruhodné, jak snadno dokázal v Brně za pouhý rok získat na svoji stranu mocné přímluvce. Zatímco v létě a na podzim 1939 se k němu úředníci moravské služebny Úřadu říšského protektora i Zemského úřadu v Brně stavěli s despektem, nyní u nich našel podporu. Důležitou roli v tom zřejmě hrálo jeho spojení s Karlem Absolonem, obestřeným v brněnském prostředí nedotknutelnou auroou světově uznávané osobnosti – Absolon na Freisinga bezesporu zapůsobil svým charizmatem a dokázal ho získat pro své plány s Ústavem Anthropos, na druhou stranu Freising dokázal využít Absolonovy společenské obratnosti ve *vyšších kruzích* (Kostrhun 2003, 117–118). Není proto divu, že na konci listopadu 1940 poslal brněnský oberlandrát do Prahy životopis Freisingova syna Hanse a dodával: „*Der Genannte kennt um Brünn jede Fundstelle und hat hier allein über 50 germanische Siedlungsgebiete festgestellt. Ing. Freising ist seit Oktober 1938 als Vorgeschichtsforscher im Reichsgaumuseum in Troppau angestellt, hat jedoch Wunsch in seine Heimat zurückzukehren. Es ist daher nicht nur aus wissenschaftlichen Gründen, sondern auch volkstumpolitisch von Wichtigkeit und erwünscht, dass Freising nach Brünn zurückkehrt und die freie Stelle verliehen erhält.*“⁷⁷ A ještě v únoru 1941 (!) moravská služebna Úřadu říšského protektora urgovala dvakrát (!) v pražské centrále odpověď na svůj dopis z konce října 1940, v němž se zasazovala o instalování Hanse Freisinga do muzea.⁷⁸

V Černínském paláci však byli konzistentní a rozhodování o personálních otázkách v Moravském zemském muzeu přenechali Huckemu. O motivech Josefa Freisinga si ostatně nedělali iluze, neboť o nich měli dostatek informací. Na konci ledna 1941 zaslal Lothar Zotz Hansi Reinholdovi opis dopisu Kurta Willvonsedera, který v něm svému pražskému příteli z univerzity sděloval dojmy a poznatky z rozhovorů se Zdeňkem Jarošem a Josefem Skutilem, jakož i z debaty s Josefem Freisingem, jež se odehrály při jeho nedávné návštěvě Brna. Jaroš i Skutil se o Freisingovi vyjadřovali naprosto otevřeně a kriticky: „*Es wurde einmütig die Auffassung vertreten, dass eine weitere Wirksamkeit des Herrn Prof. Freising in mehrfacher Hinsicht unerwünscht und der Entwicklung des Museums abträglich sei. Die Lösung, dass der Reichsprotektor einen Deutschen zum 1. Direktor bestellt, wird begrüßt.*“ Zato Freising hrál dvojí hru a Willvonseder patrně přesně vystihl jeho zákulisní tahy i podstatu spojení s Absolonem: „*Freising versicherte mir gegenüber, dass er froh sei, bald abgelöst zu werden. Die Tschechen erzählten mir aber, dass Freising alles daran gesetzt habe, selbst 1. Direktor zu werden. (...) Auch beim Landespräsidenten wollte Freising entsprechende Schritte unternehmen und sich dabei der Unterstützung des Herrn Prof. Absolon versichern.*“ Jarošovy a Skutilovy

75 Dopis J. Freisinga H. Reinholdovi, 13. listopadu 1940; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

76 Dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora Úřadu říšského protektora, 28. října 1940 (s rukopisnými poznámkami H. Reinholda – podtrženo v originále + s příloženým dopisem J. Freisinga presidiu Zemského úřadu v Brně z 30. září 1940); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

77 Dopis brněnského oberlandráta H. Reinholdovi, 21. listopadu 1940 (s příloženým životopisem H. Freisinga z 5. listopadu 1940); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

78 Dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora (H. Naudé) Úřadu říšského protektora, 5. února 1941; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 + dopis moravské služebny Úřadu říšského protektora (H. Naudé) Úřadu říšského protektora, 27. února 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

výhrady vůči Freisingovi však byly také jiného druhu: „*So stellt er z.B. Hilfskräfte an und verwendet, wie mir Herr Dr. Jaroš mitteilte, zu deren Bezahlung Mittel, die eigentlich für Dotationen einzelner Abteilungen bestimmt sind. Was an diesen Mitteilungen wahr ist, vermag ich nicht zu entscheiden. Jedenfalls geht aus diesen Klagen hervor, dass diesen unerfreulichen Zuständen nur ein Ende bereitet werden könnte, wenn Herr Dr. Hucke bald nach Brünn kommt, dessen Eintreffen aus diesem Grunde auch von den tschechischen Beamten des Museums erhofft wird.*“⁷⁹ Karl Hucke byl zjevně andělem spásy nejen pro Hanse Reinholda.

Exkurz: Výuka prehistorie na Německé technické vysoké škole v Brně

Když v diskusi mezi Josefem Freisingem, dr. Hanselem a Hansem Reinholdem v Praze 7. listopadu 1940 přišlo na přetřes případné zřízení katedry prehistorie na Německé technické vysoké škole v Brně, nešlo o první debatu na toto téma. V dochovaných archivních pramenech z let 1939 a 1940 se totiž tento záměr objevuje opakovaně (srv. *Kostrhun 2003*, 117; *Oliva 2014*, 29). Šlo jednoznačně o promyšlenou koncepci – cílem bylo konstituovat německé vysokoškolské pracoviště prehistorie na Moravě, souputníka Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou na Německé Karlově univerzitě v Praze.

Bylo přitom možné navázat na jistou tradici. Německá technická vysoká škola v Brně totiž již od konce 19. století představovala *sui generis* jedno z center národnostně německé archeologie Moravy. V čele tamější stolice mineralogie a geologie se od sedmdesátých let 19. století do počátku dvacátých let 20. století vystřídali Alexander Makowsky a Anton Rzehak, dvě významné postavy (německo)moravské archeologie. Poté se stal jejím vedoucím Hans Mohr, který se rovněž příležitostně zabýval (paleolitickou) archeologií. A od roku 1934 zde nalezl zaměstnání Hans Freising. Při stolici mineralogie a geologie existovala dokonce nevelká prehistorická sbírka, jejíž chloubou byly artefakty z paleolitického hrobu z (dnešní) Francouzské ulice v Brně, vyzvednuté v roce 1891 Alexandrem Makowským.

Záměr konstituovat prehistorické pracoviště na Německé technické vysoké škole v Brně lze nalézt v dostupných archivních pramenech poprvé v záznamu o rozhovoru Wenera Buttlera a Hermana-Walthera Freye, úředníků říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání, na počátku srpna 1939, kdy Frey „*würde dann auch einer Kandidatur von Dr. Werner für den geplanten a. o. Lehrstuhl an der T. H. Brünn gewogen sein.*“⁸⁰ Se zřízením pracoviště se počítalo v roce 1940, avšak říšské ministerstvo školství jej tehdy kvůli probíhající válce odsunulo na neurčito. Joachim Werner, zmíněný v diskusi v létě 1939 mezi Buttlerem a Freyem, byl pro něj rezervován dlouhodoběji a mezi říšskoněmeckými prehistoriky šlo zřejmě tak trochu o veřejné tajemství – v srpnu 1940 totiž Ernst Petersen, který byl s poměry v protektorátní archeologii obeznámen značně povrchně, sděloval Hansi Reinholdovi v souvislosti s úvahami o posilách pro pražské Národní muzeum: „*Immerhin möchte ich darauf aufmerksam machen, daß z.B. Dozent Dr. J. Werner, Frankfurt a. M., hier in Frage käme. Allerdings hörte ich vor längerer Zeit, daß er vielleicht auf den Lehrstuhl f. Vorgeschichte a. d. Techn. Hochschule Brünn berufen werden sollte, wohin er fraglos viel besser passen würde.*“ (viz *Příloha 8*). Reinhold poté (v listopadu 1940) reagoval: „*Dr. Werner ist in der Tat für den Lehrstuhl in Brünn wohl an erster Stelle vorgesehen. Aber dieser Lehrstuhl ist für 1940 nicht bewilligt worden, die Sache wird 1941 abermals aufgegriffen.*“ (viz *Příloha 10*).

V listopadovém jednání v Praze mezi Freisingem, Hanselem a Reinholdem se o celém plánu patrně obsáhle debatovalo – přestože v (stručných) Reinholdových poznámkách z diskuse o něm není žádná zmínka, Freising mu ve svém elaborátu věnoval dva odstavce, a to v souvislosti s Ústavem Anthropos. Nejprve konstatoval: „*Mit der geplanten Errichtung einer eigenen Lehrkanzel für Vorgeschichte an der Deutschen Technik in Brünn wurde vom komm. Leiter die Angliederung des Anthropos Forschungs-Institutes an diese Lehrkanzel eingeleitet. Infolge der Entscheidung des Reichsministeriums für Schulwesen wurde die Errichtung der Lehrkanzel für Vorgeschichte derzeit, bedingt durch die Kriegsverhältnisse, zurückgestellt.*“ Poté zmínil přechodné řešení: „*Zu diesem Zwecke würde es sich empfehlen, dass der neue Direktor an der Deutschen Technik als Dozent Vorlesungen über Vorgeschichte hält und dies solange, bis eine eigene Lehrkanzel errichtet wird. Es ist unbedingt notwendig, dass unsere künftigen Ing. auf Brünnener Boden, wo fast jeder Spatenstich*

79 Dopis K. Willvonsedera L. Zotzovi, 27. ledna 1941 – opis (příloha dopisu L. Zotze H. Reinholdovi z 28. ledna 1941); NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

80 Dopis W. Buttlera H. Reinholdovi, 7. srpna 1939 – opis části; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

*vorgeschichtliche Fundstücke oft von hoher wissenschaftlicher Bedeutung zutage fördert, mit den Grundzügen der Vorgeschichte bei ihren Hochschulstudium vertraut gemacht werden.*⁸¹

Zda byl plán na vytvoření německého univerzitního prehistorického pracoviště v Brně v roce 1941 znovu oživen, zůstává nejasné. Každopádně od června 1942 byl Karl Hucke pověřen říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání přednáškami a cvičeními z prehistorie na brněnské Německé technické vysoké škole. Výuka měla probíhat dvě hodiny v týdnu, nešlo však rozhodně o konstituování samostatné stolice prehistorie.⁸²

4.2. Návrat do Prahy: Camilla Streitová

Komplikace s Huckeho uvolněním z *wehrmachtu* způsobily, že jako první německá posila se v protektorátní archeologii objevila Camilla Streitová. Její jméno padlo poprvé již v červnu 1939 (*Blažek – Lutovská 2002*, 622 – Dokument 1). V prospěch Streitové hovořily jednoznačně její výrazné zkušenosti s archeologií v českých zemích, neboť ve třicátých letech 20. století byla bezesporu zdejší nejnvýznamnější ženou-prehistoričkou a s Leonhardem Franzem tvořila nejnvýraznější dvojici německočeské prehistorie – aktivně vedla řadu výzkumů v českém pohraničí, publikovala nálezy z tzv. starých sbírkových fondů německých muzeí, zpracovávala bibliografie české prehistorické literatury a v roce 1935 byla jmenována jednatelkou Státního archeologického ústavu pro politické okresy Česká Lípa a Dubá; dva roky poté byla dokonce zvolena jednatelkou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, profesního spolku sdružujícího především národnostně německé prehistoriky z českých zemí (srv. stručně *Hlava 2019a*, 171). Na miskú vah padala nepochybně také její bezvadná znalost češtiny. Povolání na univerzitu v Kolině nad Rýnem v létě 1938 představovalo výrazné ocenění jejich schopností – získala zde totiž místo asistentky, zatímco na Německé univerzitě v Praze byla v pozici pouhé pomocné vědecké síly.

Vzhledem k pozdějším neshodám, jež vyústily v neskrývanou osobní averzi, je vskutku paradoxní, že o její působení v Praze velmi usiloval Lothar Zotz. Hans Reinhold zastával rezervovanější postoj – připomeňme, co o Streitové uvedl v srpnu 1940 v dopise Kurtu Willvonsederovi: „*Prof. Zotz setzt sich nach wie vor sehr für Fräulein Camilla Streit ein. Ich bin an sich nicht dagegen, weil es hier auf wenigstens eine mit den hiesigen Verhältnissen durchaus vertraute Persönlichkeit ankommt. Aber man wird sie schwer hierher kriegen. (...) Wegen Fr. Streit spreche ich nächstens noch einmal mit Herrn Hiecke, stehe auch mit Petersen und Jahn deshalb in Verbindung.*“ (viz *Příloha 7*). Reinholdův názor byl ale zřejmě výjimečný. Za její příchod do Prahy se ostatně zasazoval nejen Zotz, bezvýhradné podpory se dočkala také třeba v posudku od Ernsta Petersena (viz *Příloha 8*).

Do Archeologického ústavu nastoupila 1. srpna 1941 s úkolem získat kontrolu nad jeho činností; zástupkyní ředitele Jaroslava Böhma byla *de iure* ustavena teprve k 2. prosinci 1941.⁸³ Vzhledem k despektu, který k ní (a jejím schopnostem prosadit se v prostředí protektorátní archeologie) choval Hans Reinhold, je paradoxní, že právě ona se stala – z německého pohledu – stabilním a spolehlivým faktorem. Naprosto striktně respektovala zásady i cíle vytyčené Úřadem říšského protektora, navíc její ideové názory byly bez poskvrny. Své působení v Praze považovala zjevně za poslání a národní povinnost, třebaže se do Čech nevracela s nadšením – Bezpečnostní služba (*Sicherheitsdienst*) totiž o Streitové (ve zcela jiné souvislosti) na podzim 1941 uváděla: „*Fräulein Dr. Streit wäre, soviel hier bekannt ist, aus Köln nicht nach Prag gekommen, wenn nicht an ihr volkspolitisches Pflichtgefühl appelliert worden wäre.*“⁸⁴

81 Dopis J. Freisinga H. Reinholdovi, 13. listopadu 1940; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (s Reinholdovou poznámkou „*Das hat doch nicht Freising getan!*“ u prvního odstavce). V souvislosti s Freisingovou zmínkou o docentovi je vhodné zaznamenat, že Hucke na podzim 1940 vskutku plánoval svoji habilitaci – v dopise Hansi Reinholdovi v říjnu 1940 totiž uváděl: „*Wie Sie wahrscheinlich von Herrn Professor Zotz wissen, will ich mich an der Universität in Prag habilitieren; und ich stehe jetzt kurz davor, bei meinem Truppenteil einen Urlaub von 8 Wochen zu beantragen, der mir die Vollendung meiner Habilitationsarbeit ermöglichen soll.*“ (viz dopis K. Huckeho H. Reinholdovi, 18. října 1940; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2). Nakonec k ní ale nedošlo.

82 Korespondence k Huckeho pověření výukou je uložena v NA, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, karton 47, inv. č. 1026 (sign. 109-4-779).

83 Dopis ministerstva školství a národní osvěty C. Streitové (na vědomí Archeologickému ústavu), 2. prosince 1941 – opis; MÚA, A AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 3, inv. č. 27 (osobní spis C. Streitové).

5. DALŠÍ POSILY A ZÁJEMCI

Na podzim 1940 hledání vhodných kandidátů ustalo, neboť k dispozici byli ti, kteří prošli sítí posudků. Na konci roku 1941 – po ročním úsilí – již v protektorátní archeologii působili Camilla Streitová a Karl Hucke, avšak to bylo vše. Realita závěru roku 1941 se od optimistických představ podzimu 1940 přece jen značně lišila, jakkoliv angažování Streitové i Huckeho představovalo výrazný úspěch. Komplexita a koncepčnost při hledání dalších vhodných adeptů, které byly charakteristické pro rok 1940, však byly nyní opuštěny. Snad svoji roli v odlišném přístupu sehrála také změna klíčové postavy v Úřadu říšského protektora. Hans Reinhold se totiž na jaře 1941 vrátil do Berlína na říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání. Nahradil jej Wolf von Both, jehož doménou bylo knihovnictví (*Mohn 2018, 272*). Zatímco Reinhold se primárně snažil aktivně formulovat úkoly a zároveň předkládat řešení, von Both převážně pouze pasivně reagoval na podněty, s nimiž byl konfrontován, jakkoliv ani on nepostrádal vynalézavost a organizační schopnosti.

Od roku 1941 však další kandidáti na uplatnění v protektorátní archeologii nebyli vybíráni koordinovaně za vedoucí role Úřadu říšského protektora (resp. od léta 1943 německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu), ale vždy pouze *ad hoc*, případ od případu, nahodile. Primární iniciativa byla v podstatě přenesena na Camillu Streitovou a Karla Huckeho – to platilo o angažování Gisely Asmusové, Hermanna Schwabedissena a Wenera Mählinga, kteří se v průběhu roku 1942 objevili v protektorátní archeologii; také v dalších případech reagovala německá úřední místa vždy jen na konkrétní podněty, ať už od Lothara Zotze (jako v případě Rudolfa Dehnkeho), nebo přímo od jednotlivých uchazečů – to byl případ Otty Kleemanna, Herberta Weinelta i Hanse Freisinga, kteří nakonec z různých důvodů protektorátní archeologii neposílili.

5.1. Zotzův favorit: Rudolf Dehnke

V srpnu 1941 se Lothar Zotz v dopise říšskému protektorovi vrátil k situaci v prehistorickém oddělení Národního muzea, v němž dosud pracovali výhradně Češi. Kromě svérázné charakteristiky tria tamějších českých prehistoriků – Jiřího Neustupného, Bedřicha Svobody a Rudolfa Turka („*Dr. Neustupny darf zwar als befähigt angesprochen werden, wengleich seine Haltung zu wünschen übrig lässt, Dr. Svoboda ist als einziger der drei genannten Wissenschaftler fleissig, Dr. Turek aber desto phlegmatischer.*“)⁸⁴ – uváděl: „*Museumsfachleute sind alle drei Genannten nicht, und noch weniger verstehen sie es, eine öffentliche Sammlung im Sinne einer Kulturpflege des Reiches auszurichten.*“ Zotzův záměr byl jednoznačný – do čela prehistorického oddělení měl být povolán Němec. Zotz se vrátil k jednomu ze svých návrhů, jenž v létě 1940 nakonec vůbec nerezonoval v Reinholdových žádostech o posudky – Rudolfu Dehnkemu, který však vykonával vojenskou službu ve *wehrmachtu*. Zdůrazňoval, že Dehnke by byl pro protektorátní archeologii vhodnou volbou: „*Dr. Dehnke ist Scharführer der SS im persönlichen Stab des Reichsführers. Er hat lange unter Jacob-Friesen am Landesmuseum Hannover gearbeitet. Später war er am Landesmuseum in Ratibor tätig, wo er sich einen guten Überblick über die Vorgeschichte Böhmen-Mährens verschaffen wurde.*“⁸⁵ Avšak na svůj podnět nedostal žádnou odpověď, a tak se po třech měsících připomínal.⁸⁶ Teprve tehdy se věci daly do pohybu; snad to souviselo také se změnou v Černínském paláci a příchodem Reinharda Heydricha na post zastupujícího říšského protektora do Prahy – von Both si nyní od Zotze vyžádal Dehnkeho adresu a Dehnkemu ještě před Vánocemi 1941 zasílali z Prahy dopis se slibným obsahem: „*In absehbarer Zeit wird es notwendig sein, in die wertvolle vorgeschichtliche Abteilung des Landesmuseums in Prag einen deutschen Vorgeschichtsforscher zu berufen. Professor Zotz von der Deutschen Karlsuniversität hat mir Ihren Namen genannt. Ich bitte Sie, mir mitzuteilen, ob Sie nach Ihrer Entlastung aus dem Heeresdienst bereit wären, sich um eine Kustoden-Stelle (A2C2) in Prag zu bewerben.*“⁸⁷ Dehnke reagoval hned v lednu nového roku

84 Dopis pražské služebny SD R. Giesovi, 23. října 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-2.

85 Dopis L. Zotze říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 19. srpna 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-11 V-3-1. Dodejme, že od 1. června 1938 byl Dehnke zaměstnán v Braniborském zemském úřadu pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Braniborsku, odkud jej Zotz znal.

86 Dopis L. Zotze říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 21. listopadu 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-11 V-3-1.

a sděloval, že je ochoten místo v pražském Zemském muzeu přijmout.⁸⁸ Avšak jeho uvolnění z *wehrmachtu* se nepodařilo zařídít, třebaže na Dehnkeho působení v Praze mělo velký zájem *Ahnenerbe*.⁸⁹ Celá záležitost tudíž skončila nezdarem. V červnu 1942 pak Zötz změnil plány a Dehnkeho vyhradil pro místo svého asistenta na univerzitě. Avšak také tento záměr ztroskotal na Dehnkeho službě ve *wehrmachtu*, třebaže ještě na podzim 1942 s ním Zötz pro svůj univerzitní Ústav počítal (blíže *Hlava 2019b*, 78–79).

5.2. Dvojice z Kielu: Gisela Asmusová a Hermann Schwabedissen

Bez ohledu na Huckeho plánovaný příchod do Brna se na přelomu jara a léta 1941 rozeběhla zákulisní jednání o obsazení místa vedoucího Ústavu Anthropos. V červnu 1941 se Josef Freising obracel do Prahy na Úřad říšského protektora a sděloval, že se blíží ke konci stavební úpravy pavilonu, v němž byla umístěna expozice Anthroposu. V návaznosti na ně bylo nutné ji nově uspořádat: „Für diese hochwertigen Arbeiten steht einzig und allein der pensionierte ehemalige Beamte des Landesmuseums Prof. Dr. K. Absolon zur Verfügung. Es wäre dringend zu wünschen, dass bei dieser Neueinrichtung und Neuauftellung auch ein deutscher Rassen-Forscher /Anthropologe/ mitarbeitet.“ Freising nikoho konkrétního nenavrhol, avšak jeho prosba byla urgentní: „Ich bitte daher die Berufung eines deutschen Anthropologen an das Anthropos Museum in Brünn erwägen zu wollen und dessen Zuteilung, wenn auch nur zeitweise /provisorisch/ zu veranlassen. Diese Berufung wäre dringend, da schon mit 16. Juni die Aufstellung der Sammlungen erfolgt, die bereits im Sinne der Rassenforschung des Grossdeutschen Reiches durchgeführt werden soll.“⁹⁰ Jenže v Černinském paláci nikoho k dispozici neměli. S vlastním řešením však přišel *Sicherheitsdienst* – navrhl, aby se vedoucím Ústavu Anthropos stal Eduard Beninger, o němž se ostatně uvažovalo již v létě 1939 do čela Moravského zemského muzea v souvislosti s plánovaným odstraněním Josefa Freisinga. V září 1941 sděloval Wolf von Both Robertu Giesovi, nejbližšímu spolupracovníkovi Karla Hermanna Franka: „Der vom SD dem Herrn Staatssekretär für das Landesmuseum genannte Anthropologe, Dozent Dr. Beninger aus Wien scheint für die Aufgabe beim Anthropos-Museum in Brünn sachlich sehr geeignet. Dennoch habe ich Bedenken gegen Beningers sofortige Betreuung.“ Von Bothovi se nezamlouval věkový rozdíl mezi třicetiletým Huckem a čtyřicátníkem Beningerem, neboť ten by byl v podřízeném postavení: „Da Hucke als Direktor des Landesmuseums auch dem Anthropos-Museum bis zu einem Grade vorgeordnet sein wird, sind Schwierigkeiten wegen der erheblich höheren Lebensalters Beningers zu befürchten, die aus nationalpolitischen und sachlichen Gründen vermieden werden müssen.“ A navrhol vyčkat do počátku listopadu, kdy už by Hucke měl být v Brně. Pokud by do té doby nebyl uvolněn z *wehrmachtu*, mělo být po poradě se zvláštním pověřencem pro muzejnictví v Protektorátu Čechy a Morava Edmundem Wilhelmem Braunem⁹¹ rozhodnuto, zda má být Beninger přechodně pověřen vybudováním Ústavu Anthropos.⁹² Robert Gies za více než dva měsíce odpovídal, že celou záležitost s pověřením Beningera by vskutku bylo vhodné nechat na Huckem.⁹³

Hucke si ovšem nehodlal nechat svázat ruce úvahami, jež probíhaly v jeho nepřítomnosti. Do Moravského zemského muzea vstoupil vskutku razantně – již 12. prosince 1941 (měsíc po svém příchodu do

87 Dopis Úřadu říšského protektora (K. von Burgsdorff) R. Dehnkemu, 22. prosince 1941 – koncept; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 544, sign. I-11 V-5-1.

88 Dopis R. Dehnkeho říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 12. ledna 1942; fond Úřad říšského protektora, karton 544, sign. I-11 V-5-1.

89 Dopis L. Zötze říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 13. prosince 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 544, sign. I-11 V-5-1 („Wie ich inzwischen durch Obersturmbannführer Jankuhn vom ‚Ahnenerbe‘ hörte, würde man auch dortseits den Einbau von Dr. Dehnke besonders begrüßen.“). Viz též dopis L. Zötze W. von Bothovi, 12. ledna 1942; tamtéž.

90 Dopis J. Freisinga Úřadu říšského protektora (kulturnímu oddělení), 6. června 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

91 Edmund Wilhelm Braun byl jmenován zvláštním pověřencem pro muzejnictví v Protektorátu Čechy a Morava výnosem říšského protektora z 12. června 1941; materiály k jeho působení v této funkci jsou uloženy v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-1-2.

92 Dopis W. von Botha R. Giesovi, 8. září 1941 – kopie; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 (proloženo v originále).

93 Dopis R. Giese W. von Bothovi, 18. listopadu 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

Brna) se vytasil s obsáhlým koncepčním rozkladem o archeologické památkové péči na Moravě, jehož podstatou byl návrh na její osamostatnění od pražského Archeologického ústavu.⁹⁴ V lednu 1942 odkrýval v dopise von Bothovi své plány s Ústavem Anthropos: „*Was das Landes-Forschungs-Institut Anthropos angeht, so ist nach Aufstellung des Arbeitsplanes für das Jahr 1942 die Hinzuziehung einer Anthropologin für die Aufstellung des rassenkundlichen Materials für die Dauer von 3 Monaten vorgesehen. Es handelt sich um Fr. Dr. Asmus, die am 1./3. 1942 hier eintreten wird.*“ Angažování Beningera rázně odmítl: „*Damit erledigt sich der von Seiten der Direktion des Landesmuseums dem Herrn Reichsprotektor unterbreitete Vorschlag auf Anstellung des Herrn Dir. Dr. Beninger, Wien, der ausserdem dadurch undurchführbar sein würde, daß Herr Dr. Beninger die Leitung der vorgeschichtlichen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien kaum für längere Zeit zur Durchführung von Arbeiten am Anthropos-Institut aufgeben könnte.*“⁹⁵ Gisela Asmusová vskutku do Ústavu Anthropos nastoupila 1. března 1942 jako antropoložka. Jakkoliv přesné okolnosti jejího příchodu zůstávají (prozatím?) nejasné, je jisté, že hlavní roli v něm sehrál Karl Hucke. Nebyla jistě náhoda, že Asmusová studovala na univerzitě v Kielu, stejně jako kdysi Hucke.

Změna nastala také ve vedení Ústavu Anthropos. Do této pozice byl na konci roku 1941 (po Huckeho příchodu do Brna) odsunut Josef Freising, aby byl v květnu 1942 z muzea zcela odstraněn (*Kostrhun 2003*, 118). Dne 15. září 1942 byl vedoucím Ústavu Anthropos ustanoven Hermann Schwabedissen. Také on studoval na univerzitě v Kielu, stejně jako Asmusová a Hucke. V jeho příchodu do Brna (po zranění na východní frontě) se zřejmě výrazně angažovalo *Ahnenerbe*. Dohady, které Schwabedissen předcházely, mu přisuzovaly roli *trojského koně* vůči Zotzovi, jehož vztah k *Ahnenerbe* byl značně komplikovaný (srv. *Kater 1974*, 272). Gisela Freundová, věrná Zotzova studentka, která zpracovávala v Brně v rámci své disertační práce nálezy z Předmostí (*Oliva 2014*, 30), si již v červnu 1942 zapsala do svého deníku: „*Schwabedissen hat beim Ahnenerbe erreicht, dass er nach Brünn kommt. Und dort denkt man ihn sogar als Gegengewicht für Zotz.*“ Schwabedissen to ovšem komentoval (v třetí osobě) jednoznačně: „*Dr. Schwabedissen hat nie versucht, beim Ahnenerbe zu erreichen, nach Brünn zu kommen. Die Aufforderung ist nur von aussen und wiederholt an ihn herangetragen worden. Es bestand wohl eine gute Zusammenarbeit mit dem Amte Ahnenerbe der Reichsführer SS, doch von einer besonderen Mission in Brünn als Gegenpol zu Zotz oder dgl. ist ihm nie etwas bekannt geworden.*“⁹⁶

5.3. Ideově uvědomělý: Werner Mähling

Werner Mähling se v Praze objevil jako student (a v podstatě také jako válečný rekonvalescent) na podzim 1940 a ve své disertační práci se zabýval pohřebišti podmokelské a kobylské skupiny, považovanými za nejstarší archeologické projevy Germánů v českých zemích (k Mählingovi blíže *Reinhard 2008*). Lothar Zotz jej ustanovil pomocným asistentem ve svém univerzitním Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou a nepochybně s ním v této pozici počítal také po skončení jeho studia. Jenže jeho plány byly překaženy Mählingovou neochvějnou ideologickou pevností, s níž upozornil kurátora německých vysokých škol v Praze na bývalé manželství Zotzovy sekretářky Anny Mickové s osobou židovského původu (*Reinhard 2008*, 106; *Hlava 2019b*, 77). Po nuceném odchodu z pozice pomocného asistenta na univerzitě na konci března 1942 našel Mähling uplatnění jednak ve štábu říšského vůdce SS Heinricha Himmlera, jednak v Archeologickém ústavu, a to nepochybně díky Camille Streitové. Fakticky zde tudíž vykonával roli druhého německého prehistorika, s nímž počítaly německé plány již od léta 1939.

94 Plodem následných diskusí bylo konstituování brněnské odbočky Archeologického ústavu v čele s Karlem Huckem v červenci 1942.

95 Dopis K. Huckeho W. von Bothovi, 20. ledna 1942; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1.

96 Deník G. Freundové (s komentářem H. Schwabedissena), zápis z 9. června 1942 – kopie opisu části; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 563. Jiná verze Schwabedissenovy reakce je obsáhlejší: „*Ich hatte auf ein Angebot hin, dass mich erreichte, als ich nach Verwundung in Russland G. v. H. war, zunächst gar nicht daran gedacht, die Leitung des Anthropos-Institutes in Brünn zu übernehmen. Erst nach wiederholter Aufforderung willigte ich ein. Beim Amt Ahnenerbe der Reichsführung SS habe ich niemals etwas erfahren, dass ich ein Gegengewicht für Professor Zotz sein sollte.*“ Viz Zusammenstellung der Vorwürfe gegen Fr. Gisela Freund, nedatováno; Archiv UK, fond Rektorát Německé univerzity v Praze, kartotéka posluchačů, karton 52, složka Gisela Freund.

5.4. Nečekaný uchazeč: Otto Kleemann

Dne 11. července 1942 se na Lothara Zotze obrátil Otto Kleemann, tehdy již zhruba rok prodlévající v lazaretu po těžkém zranění na východní frontě ve válce se Sovětským svazem, a sděloval, že by rád pracoval v archeologické památkové péči v Protektorátu Čechy a Morava. Kleemann se mylně domníval, že Zotz jako předseda Badatelské rady pro pravěk, jež ovšem tehdy byla teprve ve stavu zrodu, je tím, kdo může o jeho případném uplatnění v českých zemích rozhodnout. Sděloval Zotzovi fakta o své vojenské kariéře ve *wehrmachtu* a předválečném působení v archeologii – od roku 1935 působil v muzeu v Královci a Zemském úřadu pro pravěk východního Pruska. Nikterak se netajil svými ambicemi a zjevně si dělal zásluku na místo Camilly Streitové: „*Es wird ja auf die Dauer kaum angängig und auch arbeitsmäßig gar nicht durchführbar sein, daß die böhmische Denkmalpflege, für die man Frau Dr. Streit eingesetzt hat, von einer Frau organisiert und geleitet wird.*“⁹⁷

Zotz ovšem nebyl tím, kdo rozhodoval, jakkoliv to tak při pohledu zvnějšku vypadalo. Kleemannův dopis proto odeslal Wolfu von Bothovi se žádostí o reakci. Odpověď Kleemannovi byla odeslána vzápětí. Von Both mu nemohl vyjít vstříc, pouze nezávazně přislíbil, že jeho přání pracovat v českých zemích bude vést v patrnosti. Přesto však sděloval: „*Für Sie käme allein hier die Stellung des Leiters der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte in Prag in Betracht, deren Besetzung mit einem wissenschaftlich und politisch gut qualifizierten deutschen Vorgeschichtsforscher im Laufe der nächsten Jahre wird erfolgen müssen. Noch ist die Stelle aber mit dem wissenschaftlich sehr gut beurteilten Tschechen Dr. Jaroslaus Böhm besetzt, dessen politische Haltung bisher keinen Anlaß gibt, ihn abzusetzen.*“⁹⁸ Kleemannovi nezbylo než vzít tímto ujištěním zavděk. V protektorátní archeologii nakonec nikdy nepůsobil (srv. Blažek 2003, 586).

5.5. Předčasná smrt: Herbert Weinelt

Rodák z Frývaldova (dnešního Jeseníku) Herbert Weinelt studoval na Německé univerzitě v Praze v letech 1929–1934, avšak nikoliv prehistorii (k Weineltovu životu a odborné kariéře srv. *Úlovec* 1996, 11–12). Od ledna 1935 nalezl zaměstnání v Německé společnosti věd a umění, zprvu jako vědecká pomocná síla, od 1. září 1935 povýšil na vědeckého asistenta. Dne 17. července 1939 se v Praze habilitoval a v únoru 1940 byl ustanoven docentem na univerzitě ve východopruském Královci s příslibem budoucího jmenování řádným profesorem. Říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání však svůj slib nedodrželo, a tak se rozčarovaný Weinelt během roku 1941 rozhodl pro návrat do českých zemí. V té době byl však již více než rok vojákem *wehrmachtu*. Vojenskou službu nastoupil 1. července 1940, od října 1940 do ledna 1942 sloužil ve Francii a od 15. února 1942 byl nasazen na východní frontě ve válce proti Sovětskému svazu.

Weinelt se mohl vykázat bohatou národoveckou činností v letech meziválečného Československa. Již během vysokoškolského studia v Praze se zapojil do činnosti německých nacionalistických organizací; od října 1929 byl členem Německé nacionálně socialistické dělnické strany. Od 1. listopadu 1938 byl členem NSDAP, k 1. říjnu 1939 vstoupil do SS a byl také členem *Ahnenerbe*; angažoval se ale také např. ve Svazu pro německý východ.

Dne 11. října 1941 se obracel na Karla Hermanna Franka, státního tajemníka v Úřadu říšského protektora, a líčil mu obsáhle nejen své profesní peripetie, ale také představu o své roli v protektorátní archeologii: „*Ich will jedenfalls nach dem Krieg meine Kraft dort eingesetzt wissen, wo ich wirklich Ganzes leisten kann und wo ich nach der Überzeugung Aller hingehöre. Ich hänge keineswegs an einer akademischen Würde, deshalb habe ich mich bemüht, die neu zu schaffende leitende Stelle f. mittelalterliche Archeologie am Prager Staatl. Institut f. Archeologie zu erhalten, bei meinem letzten Urlaub konnte ich das ausführlich mit Herrn v. Both und Obersektionsrat dr. Kraus besprechen. Allein die Sache geht nicht weiter, OSR. Kraus ist nach wie vor dafür. Ich habe nur gehört, dass inzwischen Frau Dr. Streit als Vorgeschichtlerin mit der stellvertr.*

97 Šlo o vcelku charakteristický projev despektu, s nímž se tehdy nahlíželo na ženy (nejen) v říšskoněmecké archeologii. To názorně ilustruje také třeba poznámka Lothara Zotze o Liebetraut Rothertové, kterou vtělil do dopisu Hansi Reinholdovi v létě 1940: „*Zwar ist Sie eine Frau, besitzt aber den Vorteil im Osten hervorragend eingearbeitet zu sein, spricht polnisch und etwas tschechisch. (Auch Frau Prof. Mestorf, die Begründerin und Direktorin des Kieler Museums, eine berühmte Forscherin, war schließlich eine Frau).*“ (viz Příloha 5).

98 Dopis W. von Botha O. Kleemannovi, 29. července 1942; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-1.

Leitung des Instituts beauftragt worden ist. Ich will mich nun natürlich nicht mit einer untergeordneten Stelle begnügen.“ Weinelt žádal Franka o pomoc („*Ich wäre Ihnen sehr verpflichtet, wenn Sie mir bei der Rückkehr in mein Arbeitsgebiet helfen wollten.*“) a podotýkal, že jeho návrat do Prahy podporují také v *Ahnenerbe*.⁹⁹

Ovšem ve Weineltově neochotě přijmout hierarchicky podřízenou pozici spočíval kámen úrazu. Wolf von Both proto přišel s důmyslným plánem: v rámci Archeologického ústavu mělo vzniknout autonomní oddělení pro časnou dobu dějinnou, které by bylo podřízeno přímo ministerstvu školství a národní osvěty.¹⁰⁰ Zásadním problémem nakonec nebylo Weineltovo umístění do struktury Archeologického ústavu, ale jeho uvolnění z *Wehrmachtu* a z univerzity v Královci. Po zdlouhavých jednáních, která se táhla po celý rok 1942, se vše obrátilo ve Weineltův prospěch. V prosinci 1942 byl Weinelt rozhodnutím říšského ministra vědy, výchovy a vzdělávání jmenován zastupujícím vedoucím oddělení pro časnou dobu dějinnou Archeologického ústavu. Dne 16. března 1943 sděloval Hans Heckel z Úřadu říšského protektora tuto zprávu Weineltovi.¹⁰¹ Jenže šlo o vzkaz do záhrobí – Herbert Weinelt totiž 23. února 1943 padl na východní frontě (k Weineltově snaze o návrat do Prahy viz též *Blažek 2003*, 588–589).

5.6. Znovu na scéně: Hans Freising

Na počátku roku 1944 se na scénu protektorátní archeologie pokusil vstoupit opět Hans Freising. Oficiálně byl stále zaměstnán v Říšském župním muzeu v Opavě, jakkoliv od června 1940 sloužil v armádě. Nyní se ale obrátil na německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu se žádostí o přijetí do brněnské odbočky Archeologického ústavu. Tento krok ovšem podnikl bez vědomí vedení opavského muzea. Edmund Wilhelm Braun, který tehdy opět zastupoval jako komisařský správce ředitele muzea Wenera Kudliča, se o tom ale dozvěděl od Camilly Streitové, a tak se na počátku února 1944 obracel na Wolfa von Botha s upozorněním: „*Zunächst halte ich es nicht für korrekt, daß Herr Freising eine Bewerbung einreicht, ohne seine eigene Dienststelle vorher zu verständigen. Sein Vater hat vor einigen Monaten schon einmal diesen Versuch gemacht und der Sohn hat sich damals herausgeredet, sein Vater habe diese Bewerbung als seinerzeitiger kommissarischer Leiter des Landesmuseums hinter seinem Rücken eingereicht, was heute ja wohl nicht mehr gilt.*“ Z Braunova pohledu nepřipadalo Freisingovo uvolnění z Opavy v úvahu.¹⁰² Von Bothova odpověď Freisingovi, jež následovala, byla rezolutně odmítavá.¹⁰³

6. ZÁVĚREM...

Plány na ovládnutí protektorátní archeologie pomocí dosazení vhodně vybraných říšskoněmeckých prehistoriků do tří nejvýznamnějších archeologických institucí (Státního archeologického ústavu, Národního muzea, Moravského zemského muzea) tvořily součást širších snah o využití stávajících českých vědeckých a kulturních institucí pro německé účely a jejich postupného připoutání k oborovým strukturám existujícím v Německé říši. V roce 1939 lze ostatně sledovat jasné spojení těchto záměrů do jednoho celku, jejímž projevem bylo srpnové oznámení Úřadu říšského protektora protektorátnímu ministerstvu školství a národní osvěty o nutnosti instalovat německé odborné síly do konkrétních institucí, doprovázené konkrétními žádoucími kvótami. Když se však jednotlivé instituce nedokázaly s tímto požadavkem vyrovnat, byla personální situace v protektorátní archeologii řešena v podstatě takřka zcela samostatně – pouze v Národním muzeu zůstávala až do let 1941–1942 situace otevřená, neboť nebylo jasné, jakou odbornou specializaci bude mít zdejší nejvyšší německý představitel (nakonec se jím stal kunsthistorik Josef Opitz).

99 Dopis H. Weinelta K. H. Frankovi, 11. října 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sing. I-10 V-5-2.

100 Dopis W. von Botha R. Giesovi, 27. listopadu 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sing. I-10 V-5-2.

101 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Heckel) H. Weineltovi, 16. března 1943 – opis; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sing. I-10 V-5-2.

102 Dopis E. W. Brauna W. von Bothovi, 4. února 1944; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

103 Dopis W. von Botha H. Freisingovi, 18. února 1944 – koncept; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-3-2.

Je přitom zjevné, že prioritou nebylo dosazení německých ředitelů či převýšení počtu českých zaměstnanců. Metody ovládnutí jednotlivých institucí a využití jejich badatelského i osvětového potenciálu byly sofistikovanější. V ideálním případě měl být v čele instituce český ředitel, na říšskoněmecké zájmy (a na chod instituce) měl dohlížet jeho německý zástupce – to byl model, který se v ryzí podobě uplatnil od roku 1941 v Archeologickém ústavu (a ostatně také ve vedení Národního muzea) a podle tvrzení Kurta Willvonsedera s ním v obecné rovině počítali sami Češi („*Die Tschechen erwarten, daß in allen wichtigen Ämtern u. dgl. Deutsche als ‚Beobachter‘ eingesetzt werden, nachdem das Protektorat Böhmen und Mähren ein Bestandteil des Deutschen Reiches ist.*“; *Hlava 2019c*, 428 – Příloha 3). Specifická situace zato nastala v Moravském zemském muzeu v Brně, což ovšem měli primárně na svědomí místní Němci, kteří v březnu 1939 převzali jeho vedení – Úřad říšského protektora po krátkém váhání dal přednost prestižnímu lpění na udržení ředitelského místa v německých rukách (připomeňme, že Werner Buttler i Kurt Willvonseder doporučovali variantu s českým ředitelem a německým zástupcem). Paradoxně právě díky instalování Karla Huckeho do čela muzea v roce 1941 došlo poté k takřka naprostému ovládnutí archeologických aktivit instituce říšskoněmeckými prehistoriky. Kontrast se situací v pražském Národním muzeu snad ani nemůže být výraznější – zdejší prehistorické oddělení zůstalo z hlediska svého personálního složení po celé protektorátní období ryze české, jakkoliv jeho vedoucí Jiří Neustupný nebyl říšskoněmeckými prehistoriky (a ani Úřadem říšského protektora) považován za loajálního. Pokusy o jeho nahrazení (především Zötzův plán z léta 1941 s angažováním Rudolfa Dehnkeho) však troskotaly na eskalaci válečného dění a s tím souvisejícími odvody potenciálních kandidátů do *wehrmachtu*. Stojí ostatně za pozornost, že všichni tři říšskoněmečtí prehistorikové z Moravského zemského muzea a Archeologického ústavu (Karl Hucke, Hermann Schwabedissen a Werner Mähling) zažili frontové boje v uniformě *wehrmachtu* již před příchodem do českých zemí.

Principy výběru vhodných osobností pro protektorátní archeologii procházely proměnami. Zatímco první plány v létě 1939 vznikly v říšském ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, v roce 1940 je měl prostřednictvím Hanse Reinholda pevně v rukách Úřad říšského protektora. Sítím posudků a prověřování prošlo v létě 1940 šest osobností – Karl Hucke, Hans-Jürgen Hundt, Walter Klammt, Manfred Peters, Camilla Streitová a Joachim Werner. V protektorátní archeologii nakonec našli uplatnění pouze Karl Hucke a Camilla Streitová. Způsob výběru se výrazně proměnil v průběhu roku 1941. Zatímco v letech 1939–1940 šlo svým způsobem o kolektivní práci (třebaže Hans Reinhold v Úřadu říšského protektora sehrával roli koordinátora) se snahou o komplexní postup (tj. souhrnné vytipování vhodných kandidátů do všech tří institucí), nyní byla primární iniciativa ponechána na jednotlivcích a ucelenost byla nahrazena řešením jednotlivých případů. Na vytipování kandidátů se již nepodílel Úřad říšského protektora, ani (od roku 1943) německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu – příchody Gisely Asmusové i Hermanna Schwabedissena byly dílem (především) Karla Huckeho (a *Ahnenerbe*), Werner Mähling působil od jara 1942 v Archeologickém ústavu díky Camille Streitové, Herbert Weinelt se nabídl sám, to samé platilo také o Ottu Kleemannovi a Hansi Freisingovi, za Rudolfa Dehnkeho se úporně zasazoval Lothar Zötz.

Jistý posun lze sledovat také u požadovaných jazykových schopností. Nedostatečná znalost češtiny byla ještě na počátku roku 1940 pro Jaroslava Böhma důvodem, aby (s odkazem na německá úřední místa) odmítl případné působení Liebetraut Rothertové v Archeologickém ústavu. Naopak hrála (spolu s důvěrnou znalostí poměrů v české archeologii) důležitou roli v příchodu Camilly Streitové – *Sicherheitsdienst* v této souvislosti na podzim 1941 konstatoval: „*Sie ist die einzige wissenschaftliche Kraft der Vorgeschichtsforschung mit tschechischen Sprachkenntnissen, die z.Zt. zur Verfügung steht.*“¹⁰⁴ Z dalších prehistoriků, o jejichž příchodu do protektorátní archeologie se uvažovalo, ovládal češtinu spolehlivě pouze Herbert Weinelt, rodák z Frývaldova, který se ovšem nakonec vysněného místa v Archeologickém ústavu nedožil.¹⁰⁵ Zato ostatní s ní byli na štíru, jakkoliv poté co výběr potenciálních kandidátů vzal na jaře 1940 do svých rukou pevně Hans Reinhold, nepředstavovala její neznalost zásadní překážku – např. Ernst Petersen v srpnu 1940 o Karlu Huckem uváděl: „*Die Kenntnis der tschechischen Sprache wird er sich*

104 Dopis Bezpečnostní služby R. Giesovi, 23. října 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-2.

105 Avšak ani u Němců pocházejících z českých zemí nebyla znalost češtiny automatická. Např. Mizzi Manethová z moravského Uničova měla se spisovnou češtinou značné problémy (*Hlava 2019a*, 164) a to samé platilo rovněž o Hansi Freisingovi (*Hlava 2019a*, 156 – pozn. 473).

leicht aneignen können.“ (viz *Příloha 8*). Platilo to ostatně také o Lotharu Zotzovi – v květnu 1940 (po více než osmi měsících jeho pražského působení) byla jeho pasivní znalost češtiny stále nedostatečná, jak sám přiznával: „*Ich selbst befeissige mich zwar, tschechische Sprachkenntnisse zu erwerben, bin aber verständiglicherweise noch nicht soweit, um jetzt schon selbständig übersetzen zu können.*“ (*Hlava 2018a*, 23 – *Příloha 2*). A na jaře 1943 sděloval v souvislosti s výzkumy ve slovenských Moravanech nad Váhom, prováděnými pod záštitou *Ahnenerbe*, o své sekretářce Anně Mickové, která uměla bezvadně česky, že se jich účastní jako „*Grabungsassistentin und Dolmetscherin*“.¹⁰⁶

Poslední poznámku je vhodné věnovat tomu, co již bylo předesláno úvodem. Podíváme-li se alespoň zběžně na *curriculum vitae* jednotlivých říšskoněmeckých prehistoriků, kteří aktivně vstoupili do protektorátní archeologie, nezaujme ani tak jejich členství v NSDAP – členy NSDAP bylo totiž minimálně 85 % německých prehistoriků (*Pape 2002*, 187, Anm. 157, Abb. 29). V tomto směru stojí za pozornost snad jen datum vstupu Karla Huckeho – 1. červen 1931,¹⁰⁷ tj. ještě před *uchopením moci* nacionálními socialisty (ale již po parlamentních volbách v září 1930, po nichž se NSDAP stala v Německé říši nepominutelnou politickou silou); ostatní si opatřili stranickou knížku teprve po 30. lednu 1933. Mnohem zajímavější je jejich výrazná vazba k *Ahnenerbe*, které se ostatně podílelo minimálně na příchodu Hermanna Schwabedissena do Brna. Camilla Streitová ostatně zařídila také členství Archeologického ústavu v této organizaci (*Hořejš 2010*, obr. na str. 269; *Hlava 2017a*, 28 – pozn. 10, obr. 5) a k *Ahnenerbe* měli úzké vazby také někteří z dalších kandidátů – např. Rudolf Dehnke a Herbert Weinelt.

Příloha 1

Dopis Hermanna Schrollera říšskému ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, 22. března 1939 (NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27, sign. XIV – opis).

Abschrift.

Betrifft: Urgeschichte.

Durch den Erlaß des Führers vom 16. 3. 1939 ist das Protektorat Böhmen und Mähren als zum Lebensraum und Gebiet des Deutschen Volkes erklärt worden. Gleichzeitig hat der Führer den Tschechen eine autonome Verwaltung zugesagt. Dies bedeutet, daß die Tschechen das Recht einer eigenen vorgeschichtlichen Denkmalpflege erhalten werden. Es kann jedoch nicht zur Folge haben, daß sie nunmehr das Recht besitzen Gebiete mit deutschen Sprachinseln allein zu bearbeiten oder Forschungen über die germanischen Kulturen in Böhmen und Mähren allein vorzunehmen und, mit anderen Worten, Sachwalter deutschen und germanischen Kulturgutes im Raume des Protektorats werden. Abgesehen davon, daß es schon vom rein grabungstechnischen Standpunkte aus bedenklich erscheint, den Tschechen die Ausgrabung germanischer Fundstätten zu überlassen, da jede Grabung gleichzeitig eine völlige Zerstörung des betreffenden Objekts bedeutet und je nach der Technik der Grabungsbefund weitgehend verschleiert oder gar verdreht werden kann, ist es vom Standpunkte unserer nationalen Würde aus unvereinbar, daß Vertreter eines fremden Volkstums die nur uns angehenden Denkmälergruppen verwalten.

Es ist daher notwendig, daß für den Raum des Protektorats eine deutsche Stelle geschaffen wird, die eben der Aufstellung eines alle vorgeschichtlichen Epochen umfassenden Fundarchivs insbesondere die Betreuung der germanischen und indogermanischen Kulturgruppen vornimmt. Diese Stelle wird in steter Verbindung stehen müssen mit dem tschechischen staatlichen archäologischen Institut, dem tschechischen Universitätsinstitut für Vorgeschichte und mit der vorgeschichtlichen Abteilung des tschechischen Landesmuseums sowie mit der Universitätsbibliothek.

Da die genannten Institute durch ihre Archive und die Bücherei die Quellen der Vorgeschichtsforschung für den Raum des Protektorats und des Sudetengaus bilden, muß diese Stelle von Reichenberg aus gesteuert werden, bezw. einen Teil des Reichenberger Landesamts für Vorgeschichte bilden.

In dem Bestreben den gewaltigen Vorsprung der tschechischen Forschung auf vorgeschichtlichem Gebiet wieder einzuholen, den diese unter Einsatz sehr beträchtlicher Mittel erreicht und in propagandistisch außerordentlich geschickter Weise für den angeblichen Rechtsanspruch ihres Volkes ausgewertet hat, muß gefordert werden, daß der vorgeschichtliche Lehrstuhl der Deutschen Universität in Prag von dem Landesamt aus verwaltet wird. Nur durch einen planmäßigen Einsatz der Studierenden in der vorgeschichtlichen Denkmalpflege des Sudetengaus und des Protektorats können die Schaden der Vergangenheit wieder ausgebessert werden.

106 Dopis L. Zotzovi kurátorovi německých vysokých škol v Praze (G. Ehrlicher), 19. dubna 1943; Archiv UK, fond Úřad kurátora německých vysokých škol v Praze, karton 17, inv. č. 599.

107 Lebenslauf des Dr. Karl Hucke; NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2.

Erforderlich ist weiterhin die Schaffung eines Veröffentlichungsorgans, das die Vorgeschichte des Sudetengauges und des Protektorats als eine organische Einheit behandelt.

Ein getrennter Aufbau der vorgeschichtlichen Denkmalpflege ist unbedingt zu vermeiden, da er automatisch ein Absinken bis zur Bedeutungslosigkeit der Denkmalpflege im Sudetengau zur Folge hatte.

Reichenberg, den 22. März 1939.

gez. Dr. H. Schroller
Sachbearbeiter I-K-6.

Příloha 2

Dopis Lothara Zotze Hansi Reinholdovi, 18. dubna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora I 14, karton 195, sign. 114-197-2 – opis části).

Auszugsweise Abschrift

Institut für Vor- und Früh-
geschichte an der Deutschen
Karls-Universität

Prag, den 18. April 1940

An
Herrn Dr. Reinhold

in Prag IV
Czerninpalais

Zu Nr. XIV V/5-13-104/40.

Sehr geehrter Herr Doktor!

..... Ich möchte diese Gelegenheit wahrnehmen, um Ihnen als weiteren Kandidaten für die spätere Besetzung des Direktorpostens am Landesmuseum in Brünn Herrn Dr. Hucke zu nennen. Herr Dr. Hucke, erster Kustos am Landesamt für Vorgeschichte in Breslau, derzeit im Felde, wäre m.E. für diesen Posten besonders geeignet, weil er sich mehrfach mit der spätesten germanischen Besiedlung, der slawischen Landnahme und anschliessenden deutschen Mittelalter beschäftigt hat. Die Doktorarbeit Dr. Huckes, der ein Schüler von Prof. Schwantes in Kiel ist, behandelt „Die Slawen in Wagrien“. Dr. Hucke ist ein besonders gereifter Mensch und besitzt vor allen Dingen auch weitgehende naturwissenschaftliche Kenntnisse. Er ist der Sohn des bekannten Naturwissenschaftlers Oberstudienrat Dr. Hucke in Frankfurt, der sich besonders Verdienste auf dem Gebiet der naturwissenschaftlichen Kultur- und Heimatpflege erworben hat. Soweit ich unterrichtet bin, würde Dr. Hucke gegebenenfalls einem Ruf nach Brünn Folge leisten.

Mit besten Grüßen Heil Hitler!

Ihr gez. Zotz

Příloha 3

Dopis Hanse Reinholda Gustavu Schwantesovi, 16. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora I 14, karton 195, sign. 114-197-2 – koncept).

XIV V/3-5e-119/40

16. August 1940.

Herrn
Professor Dr. S c h w a n t e s ,
K i e l,
Universität oder
Landesamt für Vorgeschichte.

Sehr verehrter Herr Professor!

Sie werden sich vielleicht meiner noch erinnern: ich bin Assistent des Herrn Ministerialdirigenten D. Dr. Hiecke, freilich schon seit März 1939 nach Prag abgeordnet und habe hier unter einer ganzen Reihe anderer Referate auch die Vorgeschichte zu betreuen.

Darf ich mich heute mit folgender wichtigen Anfrage an Sie wenden:

Ich habe soeben durch Vermittlung des Herrn Professor Dr. Zotz, Dozent für Vor- und Frühgeschichte an der Prager Universität, Ihren Schüler Dr. Karl Hucke kennen gelernt, der den Feldzug in Frankreich mitgemacht hat und z.Zt. bei einem Truppenteil in Olmütz steht. Hucke hat einen sehr günstigen Eindruck bei mir hinterlassen, und ich beabsichtige daher, mich für seine Ernennung zum Leiter des Landesmuseums in Brünn einzusetzen. Ich weiß sehr wohl, daß es sich hier um eine in volkstums- und wissenschaftlicher Hinsicht überaus verantwortliche Aufgabe handelt. Aber ich glaube, daß die ruhige und klare Art dieses, trotz seiner Jugend schon sehr gereiften Mannes in Verbindung mit seinem doch wohl beachtlichen Wissen auf vorgeschichtlichem, aber auch auf naturwissenschaftlichem und volkshkundlichem Gebiet (und gerade auf diese Gebiete erstrecken sich ja die wichtigsten Abteilungen des Brünner Museums!) einer solchen Aufgabe gerecht zu werden vermag. Daß die Aufgabe ungewöhnlich dankbar ist, muß freilich auch betont werden.

Ich wäre Ihnen, sehr verehrter Herr Professor, zu besonderem Dank verpflichtet, wenn Sie mich möglichst bald wissen ließen, wie Sie über Herrn Dr. Hucke und seine Befähigung denken.

Mit besten Empfehlungen und
Heil Hitler!
Ihr sehr ergebener
[Reinhold]

Příloha 4

Dopis Hanse Reinholda Ernstu Petersenovi, 16. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 – koncept; viz též NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-3 – opis části).

Der Reichsprotektor
in Böhmen und Mähren
Dr. Reinhold.
Nr. XIV V/3-5e-120/40

Prag, den 16. August 1940

Herrn
Professor Dr. Petersen,
R o s t o c k,
Universität.

Sehr verehrter Herr Professor!

Als Referent auch für die Angelegenheit der Vorgeschichte darf ich mich mit der Bitte an Sie wenden, mir Ihr Urteil über den Ihnen ja wohl gut bekannten Custos am Landesamt für Vorgeschichte in Breslau, Dr. Karl Hucke, zukommen zu lassen. Ich selbst habe Dr. Hucke, der den Feldzug in Frankreich mitgemacht hat und z.Zt. bei einem Truppenteil in Olmütz steht, gestern kennen gelernt. Er hat einen sehr günstigen Eindruck bei mir hinterlassen, und ich beabsichtige daher, mich für seine Ernennung zum Leiter des Landesmuseums in Brünn einzusetzen. Ich weiß sehr wohl, daß es sich hier um eine in volkstumpolitischer wie auch wissenschaftlicher Hinsicht überaus verantwortliche Aufgabe handelt. Aber ich glaube, daß die ruhige und klare Art dieses, trotz seiner Jugend schon sehr gereiften Mannes in Verbindung mit seinem doch wohl beachtlichen Wissen auf vorgeschichtlichem, aber auch auf naturwissenschaftlichem und volkskundlichem Gebiet (und gerade auf diese Gebiete erstrecken sich ja die wichtigsten Abteilungen des Brünner Museums!) einer solchen Aufgabe gerecht zu werden vermag. Daß die Aufgabe ungewöhnlich dankbar ist, muß freilich auch betont werden. Es versteht sich, dass dem Leiter des Brünner Museums auch die Möglichkeit einer gewissen Aufsicht über die Tätigkeit der kleineren mährischen Museen erwirkt werden muss!

Ich wäre Ihnen, sehr verehrter Herr Professor, zu besonderem Dank verpflichtet, wenn Sie mich möglichst bald wissen ließen, wie Sie über Herrn Dr. Hucke und seine Befähigung denken.

Ich bitte, diese Gelegenheit benutzen zu dürfen, um Ihnen noch eine weitere Frage vorzulegen:

Kennen Sie den Vorgeschichtler Dr. Heinz A. Knorr, zuletzt in Heidelberg? Ich wurde von Herrn Ministerialdirigent D. Dr. Hiecke im Reichserziehungsministerium auf Dr. Knorr hingewiesen und zwar in dem Sinne, daß der Genannte vielleicht als Mitarbeiter am hiesigen Archäologischen Institut oder im Landesmuseum – in beiden Fällen aber wohl nicht in leitender Stellung – in Betracht käme. Ihm sind jedoch m.W. die hiesigen Verhältnisse nicht näher bekannt. Da nun ohnehin 2 Stellen im Archäologischen Institut mit deutschen wissenschaftlichen Kräften besetzt werden sollen, möchte ich auf jeden Fall eine fliessend tschechisch sprechende und mit den hierzulande vorliegenden Aufgaben bereits gut vertraute Persönlichkeit an jenem Institut einbauen. Prof. Dr. Zotz befürwortet sehr, Fräulein Dr. Camilla Streit (z.Zt. in Köln) für das Archäologische Institut zu gewinnen, dem übrigens im Zusammenhang mit dem Einbau deutscher Kräfte demnächst die Überwachung des gesamten Ausgrabungswesens im Protektorat anvertraut werden soll – unbeschadet der Arbeitsgebiete der 2 Landesmuseen, sobald auch dort ausreichender deutscher Einfluss gesichert ist, was nun nicht mehr allzu lange dauern wird.

Darf ich Sie auch um Ihre Ansicht zu einem Einbau von Fräulein Dr. Streit ins Archäologische Institut bitten? Ich nehme dabei an, daß Sie Fräulein Streit kennen. Für die zweite deutsche Kraft im Archäologischen Institut käme dann vielleicht jener Dr. Knorr in Betracht. Mir sind aber noch andere Vorgeschichtler empfohlen worden, z.B. von meinem früheren Vorgeschichtskollegen Buttler (ich selbst bin in der geschichtlichen Denkmalpflege im Reichserziehungsministerium tätig und nur vorübergehend hierher abgeordnet): ein Dr. Hundt (Frankfurt a. M., Röm.-German. Kommission, Schüler von H. Prof. v. Merhart, hat zeitweise in Prag gearbeitet) und von Prof. Zotz: Dr. Klammt (Breslau).

Falls Sie, sehr verehrter Herr Professor, auf Grund Ihrer Kenntnisse der Verhältnisse und der Aufgaben im Südosten mir noch einen oder den anderen Hinweis in personeller Hinsicht – vielleicht auch zur Frage der Gewinnung eines stellvertretenden, deutschen Direktors des Prager Landesmuseums, der m.E. ein mit dem hiesigen Verhältnissen

vertrauter Naturwissenschaftler oder Vorgeschichtler sein müsste – und zugleich Ihr Urteil über die hier genannten Kräfte bekannt geben könnten, wäre ich Ihnen sehr zu Dank verpflichtet.

Mit besten Empfehlungen und
Heil Hitler!
Ihr sehr ergebener [Reinhold]

Příloha 5

Dopis Lothara Zotze Hansi Reinholdovi, 18. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-3 – opis).

z. Zt. Dobschichowitz, 18. 8. 1940.

Herrn Dr. R e i n h o l d

P r a g IV.,

Czernin-Palais.

Sehr verehrter Herr Doktor!

Entsprechend unserer kürzlichen Verabredung, möchte ich Ihnen im folgenden noch einige Vorschläge für die Besetzung der Stellen mit Vorgeschichtlern im Protektorat machen.

Was zunächst die event. Verwendung von Dr. Knorr, derzeit Berlin, angeht, so möchte ich Ihnen von seiner Person doch wieder abraten. Soeben habe ich vom Landesmuseum in Hannover, wo Knorr eine Zeitlang tätig war, gehört, dass er dort ausgesprochen unbeliebt ist.

Für die Besetzung der ersten Stelle am Archäol. Institut ist nach wie vor Frl. Dr. Camilla Streit, Köln als die mit Vorsprung geeignete Kraft zu bezeichnen. Gelingt es nicht, sie wieder nach Prag zu bringen, so schlage ich an ihrer Stelle vor:

Herrn Dr. habil. Stoll, Freiburg

oder

Frl. Dr. Liebetraut Rothert, Berlin.

Unter diesen beiden Ersatzkräften würde ich Frl. Dr. Rothert den Vorzug geben. Zwar ist sie eine Frau, besitzt aber den Vorteil im Osten hervorragend eingearbeitet zu sein, spricht polnisch und etwas tschechisch. (Auch Frau Prof. Messtorf, die Begründerin und Direktorin des Kieler Museums, eine berühmte Forscherin, war schließlich eine Frau).

Als 2. deutsche Kraft am Archäol. Institut kommt wohl nur Herr Peters in Frage. Er steht bei Herrn Prof. Jahn, Breslau unmittelbar vor seinem Examen, das er sofort nach Rückkehr von der Wehrmacht ablegen wird.

Als Assistent für das Nationalmuseum empfehle ich Ihnen Herrn Dr. Rudolf Dehnke (derzeit Gefreiter Feldpost Nr. 19394). Dr. Dehnke ist Schüler von Prof. Jacob-Friesen, Hannover und Prof. Tackenberg, Bonn. Er war vor seiner Einberufung zuletzt Assistent am Landesamt in Berlin unter meiner Leitung, vorher am Landesamt in Ratibor. Dehnke hat sich hervorragend bewährt, was Ihnen seine, oben genannten Lehrer auf Anfrage gerne bestätigen werden.

Als Ersatzmann sowohl für Herrn Peters als für Dr. Dehnke, können Sie endlich Herrn Klammt in Aussicht nehmen, der sich bei Herrn Prof. Jahn in genau derselben Lage befindet wie Herr Peters.

Sobald der Krieg zu Ende ist, wird ein geheuerer run auf alle zur Verfügung stehenden Vorgeschichtler einsetzen. Die Nachfrage wird umso heftiger werden als bereits vor dem Kriege ein Mangel bestand und als jetzt 3 Fachgenossen gefallen sind, deren Stellen neu besetzt werden müssen. Ich möchte Ihnen, verehrter Herr Doktor, um des Aufbaues der Museums- und Denkmalpflege im Protektorat willen, empfehlen, sich schon jetzt mit den in Frage kommenden Personen in Verbindung zu setzen, die derzeit grossenteils überhaupt in keinem Anstellungsverhältnis (Dehnke, Peters, Klammt), teils nicht im Beamtenverhältnis (Rothert, Stoll) sind. Sind aber, was sicher sofort nach dem Kriege der Fall sein wird, die Leute fest irgendwohin versprochen, so bekommen sie auf absehbare Zeit überhaupt niemand mehr. Dies wäre vielleicht Herr Dr. Böhm nicht unbedingt unangenehm, von Dr. Neustupný nicht zu sprechen.

Meine Überlegungen haben endlich drei weitere Herren in Betracht gezogen, die ich Ihnen, falls „Not an Mann“ ist, noch nennen werde. Es sind Herr Dr. Heym, derzeit Assistent bei Herrn Prof. Jahn in Breslau, Herr Dr. Hofer, derzeit Assistent bei mir selbst, und endlich Herr Dr. Pescheck, derzeit Assistent bei Prof. Menghin, Wien. Alle drei Herren kämen indes nur für die erste Stelle (anstatt Streit) am Archäol. Institut in Betracht.

Ich wäre Ihnen für die Bestätigung des Eingangs dieses Briefes dankbar und verbleibe mit besten Grüßen

Heil Hitler!
Ihr
Unterschrift (unleserl.)

Příloha 6

Dopis Hanse Reinholda Martinu Jahnovi, 19. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 – koncept; viz též NA, fond Úřad říšského protektora, karton 534, sign. I-10 V-3 – kopie konceptu).

Der Reichsprotektor
in Böhmen und Mähren
Dr. Reinhold
XIV V/3-5e-121/40

19. August 1940.

Herrn
Prof. Dr. Jahn,
Breslau 1
Universitätsinstitut für Vorgeschichte
Kaiserin Augusta-Platz 3/4.

Sehr verehrter Herr Professor!

Ich stehe recht tief in Ihrer Schuld, weil Sie bisher noch kein Wort des Dankes für die Übersendung Ihres Berichts über Ihre Studienreise in März ds. Js. erhalten haben. Dabei ist und bleibt dieser Bericht für die weitere Arbeit außerordentlich wertvoll! Passen Sie, bitte, mein langes Schweigen nicht als Interessenlosigkeit auf. Ich wollte Ihnen eigentlich erst antworten, wenn ich von positiven Ergebnissen hätte berichten können. Aber es ist bislang leider noch nicht viel geschehen, was unseren Interessen wirklich dient. Seit kurzem besteht aber wenigstens die Hoffnung, in allernächster Zeit die bisher überaus hemmenden Besoldungsfragen (Angleichung der Protektoratsbezüge!) zu lösen.

Zunächst darf ich also meinen verspäteten, aber aufrichtigen Dank für Ihre Dankbarkeit aussprechen. Diesem Dank möchte ich sogleich eine Bitte anschließen, die Bitte um Ihren Rat und Ihr Gutachten in folgenden personellen Angelegenheiten:

1.) Ich habe gestern den Ihnen ja bekannten Dr. Karl Hucke, I. Custos am Landesamt für Vorgeschichte in Breslau, hier kennen gelernt. Er hat den Feldzug in Frankreich mitgemacht und steht z.Zt. bei einem Truppenteil in Olmütz. Hucke hat einen sehr günstigen Eindruck bei mir hinterlassen, und ich beabsichtige daher, mich für seine Ernennung zum Leiter des Landesmuseums in Brünn einzusetzen. Ich weiß sehr wohl, daß es sich hier um eine in volkstumspolitischer wie auch wissenschaftlicher Hinsicht überaus verantwortliche Aufgabe handelt. Aber ich glaube, daß die ruhige und klare Art dieses, trotz seiner Jugend schon sehr gereiften Mannes in Verbindung mit seinem doch wohl beachtlichen Wissen auf vorgeschichtlichem, aber auch auf naturwissenschaftlichem und volkskundlichem Gebiet (und gerade auf diese Gebiete erstrecken sich ja die wichtigsten Abteilungen des Brünnner Museums!) einer solchen Aufgabe gerecht zu werden vermag. Daß die Aufgabe ungewöhnlich dankbar ist, muß freilich auch betont werden. Es versteht sich, daß vom Leiter des Brünnner Museums auch die Möglichkeit einer gewissen Aufsicht über die Tätigkeit der kleineren mährischen Museen erwirkt werden muß!

Ich wäre Ihnen, sehr verehrter Herr Professor, zu besonderem Dank verpflichtet, wenn Sie mich möglichst bald wissen ließen, wie Sie über Herrn Dr. Hucke und seine Befähigung denken.

2.) Kennen Sie den Vorgesichtler Dr. Heinz A. Knorr, zuletzt in Heidelberg? Ich wurde von Herrn Ministerialdirigent D. Dr. Hiecke im Reichserziehungsministerium auf Dr. Knorr hingewiesen und zwar in dem Sinne, daß der Genannte vielleicht als Mitarbeiter am hiesigen Archäologischen Institut oder im Landesmuseum – in beiden Fällen aber wohl nicht in leitender Stellung – in Betracht käme. Ihm sind jedoch m.W. die hiesigen Verhältnisse nicht näher bekannt. Da nun ohnehin 2 Stellen im Archäologischen Institut mit deutschen wissenschaftlichen Kräften besetzt werden sollen, möchte ich auf jeden Fall eine fließend tschechisch sprechende und mit den hierzulande vorliegenden Aufgaben bereits gut vertraute Persönlichkeit an jenem Institut einbauen. Prof. Dr. Zotz befürwortet sehr, Fräulein Dr. Camilla Streit (z.Zt. in Köln) für das Arch. Institut zu gewinnen, dem übrigens im Zusammenhang mit dem Einbau deutscher Kräfte demnächst die Überwachung des gesamten Ausgrabungswesens im Protektorat anvertraut werden soll – unbeschadet der Arbeitsgebiete der 2 Landesmuseen, sobald auch dort ausreichender deutscher Einfluß gesichert ist, was nun nicht mehr allzu lange dauern wird.

Darf ich Sie auch um Ihre Ansicht zu einem Einbau von Frl. Dr. Streit ins Arch. Institut bitten? Ich nehme dabei an, daß Sie Frl. Streit kennen. Für die zweite deutsche Kraft im Arch. Institut käme dann vielleicht jener Dr. Knorr in Betracht. Oder könnten Sie mir eine andere Kraft empfehlen? Dr. Böhm soll selbstverständlich in seiner Stellung belassen werden, nur ist, wie gesagt, der Einbau von 2 tüchtigen deutschen Mitarbeitern erforderlich.

3.) Weiterhin wäre ich Ihnen für Ihren Rat dankbar bei der Suche nach einer geeigneten Persönlichkeit für das Landesmuseum in Prag. Hier handelt es sich darum, daß als stellvertretender Direktor ein Deutscher eingesetzt werden muß, der – der Eigenart des Museums entsprechend – entweder ein Naturwissenschaftler oder ein Vorgesichtler mit naturwissenschaftlichen Kenntnissen – ähnlich also wie Dr. Hucke – sein sollte. Er muß aber wenigstens einigermaßen mit den hiesigen Verhältnissen vertraut sein!

Falls dieser Posten einem Naturwissenschaftler übertragen werden sollte, wäre ein tüchtiger Vorgesichtler in die Vorgeschichtsabteilung einzubauen, wenn möglich an die Stelle von Dr. Neustupny, der wohl stellvertretender Abteilungsleiter bleiben könnte.

Ich bin von meinem gefallenem Kollegen Buttler auf einen Dr. Hundt (Frankfurt, Röm. German. Kommission, Schüler von Herrn Prof. v. Merhart, hat zeitweise in Prag gearbeitet) aufmerksam gemacht worden. Prof. Dr. Zotz nannte auch einmal Ihren Assistenten (?) Dr. Klammt; bei beiden war allerdings mehr an eine Anstellung im Arch. Institut gedacht. Prof. Zotz und ich haben übrigens die Überzeugung, daß sich auch Ihr Schüler Peters für einen ent-

sprechenden Posten im Protektorat gut eignen würde. Er steht allerdings z.Zt. wohl bei der Wehrmacht und muß auch noch seinen Doktor machen. Ich bin mir übrigens darüber klar, daß am Brünnner Museum noch ein 2. deutscher Vorgeschichtler eingebaut werden müßte, falls der jetzt dort nur nebenamtlich beschäftigte junge Ing. Hans Freising (Sohn des komisar. Leiters Prof. Freising) am Museum nicht fest angestellt wird. Außerdem harrt ja das Anthropos-museum eines neuen Betreuers, was vom Landesmuseum aus nebenamtlich geschehen könnte.

Falls Sie, sehr verehrter Herr Professor, aufgrund Ihrer Kenntnis der Verhältnisse und der Aufgaben im Südosten mir – abgesehen von Ihrer Beurteilung der hier genannten Persönlichkeiten – noch einen oder den anderen weiteren Hinweis in persönlicher Hinsicht geben könnten, wäre ich Ihnen sehr zu Dank verpflichtet.

Mit den besten Empfehlungen und
Heil Hitler!
verbleibe ich Ihr sehr ergebener
[Reinhold]

Příloha 7

Dopis Hanse Reinholda Kurtu Willvonsederovi, 19. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 – koncept).

Der Reichsprotektor
in Böhmen und Mähren
Dr. R e i n h o l d
Nr. XIV V/3-5e-122/40

Prag, den 19. August 1940

Herrn
Universitätsdozent
Dr. Kurt Willvonseder
Wien XVIII
Wallrissgasse 100

Sehr verehrter, lieber Herr Dr. Willvonseder!

Es ist recht lange her, seit wir uns über die uns gemeinsam am Herzen liegenden Fragen aussprechen konnten.

Inzwischen ist viel geschehen. Was mir hierbei zunächst in den Sinn kommt, ist begreiflicherweise der Soldatentod unseres lieben Buttler.

Die Lücke wird sich kaum jemals schließen lassen! Ich muß oft an ihn denken.

Als Sie zuletzt bei mir waren, da glaubten wir in dem ehemaligen Landesleiter der NSDAP in Irland endlich einen Museumsdirektor für Brünn gefunden zu haben und freuten uns bereits darüber. Ich habe jedoch alsbald in Berlin feststellen müssen, daß das Auswärtige Amt nicht geneigt ist, diesen Mann (der Name ist mir jetzt nicht gegenwärtig) aus Berlin fortzulassen.

Erst in der allerjüngsten Zeit sind unsere „Berufungsfragen“ allgemein gefördert worden dadurch, daß der Besoldungsausgleich zwischen den Bezügen der im Dienste der Protektoratsregierung stehenden Deutschen und den reichsdeutschen Bezügen erfolgen wird.

Um nun zu „Brünn“ zurückzukehren: Da Sie mir so weitgehend mit Rat und Tat hierbei zur Seite gestanden haben, möchte ich Ihnen mitteilen, daß ich kürzlich den aus dem Frankreich-Feldzug zurückgekehrten Kustos am Breslauer Landesamt für Vorgeschichte, Dr. Karl Hucke kennen lernte – durch Vermittlung von Prof. Zotz – und einen so günstigen Eindruck von ihm erhielt, daß ich beabsichtige, mich für seine Anstellung als Leiter des Museums einzusetzen, wenn die von mir eingezogenen Erkundigungen bei Schwantes (seinem Lehrer), Petersen und Jahn günstig genug ausfallen.

Trotz seiner Jugend dürfte Hucke seiner Persönlichkeit und Vorbildung nach dieser – wie ich sehr wohl weiß – höchst verantwortlichen Aufgabe gewachsen sein. Ich teile Ihnen dies jetzt schon mit, um auch Ihre Meinung kennen zu lernen. Mir liegt sehr viel daran, Freising sr. endlich abzulösen! Übrigens: daß wir nach wie vor die Stelle des Leiters des Museums in Anspruch nehmen, ist Ihnen ja bekannt.

Die beiden deutschen Mitarbeiter am Archäologischen Institut sind noch nicht endgültig bestimmt. Prof. Zotz setzt sich nach wie vor sehr für Fräulein Camilla Streit ein. Ich bin an sich nicht dagegen, weil es hier auf wenigstens eine mit den hiesigen Verhältnissen durchaus vertraute Persönlichkeit ankommt. Aber man wird sie schwer hierher kriegen. Der 2. Mitarbeiter muß natürlich angesichts des umfangreichen Außendienstes ein Mann sein. Wegen Frl. Streit spreche ich nächstens noch einmal mit Herrn Hiecke, stehe auch mit Petersen und Jahn deshalb in Verbindung.

Schließlich möchte ich Sie fragen: wie steht es mit Ihrem Plan, Freising junior als Bodendenkmalpfleger in Niederdonau (Znaim) einzusetzen? Es ist mir klar, daß Skutil noch einen 2. Mann neben sich haben muß, da allzu viel Arbeit vorliegt. Und dann harrt auch das Anthroposmuseum noch der Betreuung. Doch diese könnte der neue Direktor nebenamtlich übernehmen.

Wann kommen Sie wieder einmal durch Prag?

Mit den besten Grüßen
Heil Hitler!
Ihr sehr ergebener
[Reinhold]

Nachschrift:

Behn dürfte doch wohl zu wenig in den Verhältnissen des Südostens bewandert sein. Und die ruhige Art Dr. Huckes ist mir eine sicherere Gewähr für harmonische Zusammenarbeit mit den Tschechen als sie – nach den mir gegebenen Schilderungen – bei Beninger zu erwarten sein würde, der im übrigen wohl nicht abkömmlich sein dürfte.

Příloha 8

Dopis Ernsta Petersena Hansi Reinholdovi, 20. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2).

Prof. Dr. Ernst Petersen,
Seestadt Rostock,
Friedrich-Franz Str. 109/II.

den 20. 8. 40.

derzeitige Anschrift:

Posen, Robert-Kochstr. 31/W.6.

An den

Herrn Reichsprotektor in Böhmen und Mähren
z.Hd. Herrn Dr. R e i n h o l d
P r a g 1

Zu XIV Nr. V/3-5e-120/40

Sehr geehrter Herr Dr. Reinhold!

In Bestätigung Ihres Schreibens vom 16. d. Mts., das mich kurz vor der Wiederabreise nach Posen hier erreichte, teile ich Ihnen auf Ihre Anfragen folgendes mit:

Von den von Ihnen erwähnten Fachkameraden sind mir Dr. H u c k e, Fr. Dr. S t r e i t, Dr. H u n d t und Herr K l a m m t persönlich, z.T. näher und seit langem bekannt. Ueber Herrn Dr. H. A. K n o r r, den ich persönlich nicht kenne, weiß ich ziemlich genau Bescheid. Ich glaube Ihnen also die notwendigen Auskünfte ziemlich erschöpfend geben zu können.

1) Dr. H u c k e halte ich für einen unserer tüchtigsten jüngeren Vorgeschichtler, dessen Einrücken in eine leitende Stellung bei seinen charakterlichen und fachlichen Qualitäten ohnehin nur eine Frage der Zeit sein konnte. In seiner jüngsten Stellung im Landesamt für Vorgeschichte in Breslau, in die ich ihn noch berufen habe, ehe ich hierher ging, war er bereits der stellvertretende Direktor des Amtes, was auch durch die Verleihung der entsprechenden Dienstbezeichnung in Kürze zum Ausdruck kommen sollte. Ein besonderer Vorzug ist Huckes ausgesprochener Drang zur Arbeit im Osten weitesten Sinnes, der sich aus seiner Herkunft (Mark Brandenburg) und der langjährigen Beschäftigung mit den wichtigen Problemen der Frühgeschichte des Ostens (Wikinger-Slawenfrage usw.) ergibt. Gerade bei den neuerdings wieder akut werdenden Versuchen der tschechischen Forschung, eine Priorität des Slawentums im böhmisch-mährischen Raum anzunehmen, wäre die Berufung eines so ausgezeichneten Kenners dieser Fragen in das Protektorat besonders zu begrüßen. Auch sonst verfügt H. über ein weitreichendes gediegenes Wissen auf verschiedensten Gebieten, sowie über gute Erfahrungen im Museumsdienst und der Denkmalpflege. Die Kenntnis der tschechischen Sprache wird er sich leicht aneignen können. In Ihrem Urteil, daß er für sein Lebensalter eine überraschende Reife besitzt, stimme ich Ihnen durchaus zu. Im übrigen ist H. ein energischer Mann, der sich durchzusetzen versteht und den Mut zu selbständigen Entscheidungen hat. Sowohl wissenschaftlich wie volkstumpolitisch halte ich ihn unter diesen Umständen für einen hervorragend geeigneten Leiter des Mähr. Landesmuseums in Brünn. Mit dem Vertreter der Vorgeschichte an der Dtsch. Univ. Prag, meinem Freunde Prof. Z o t z, wird er zweifellos glänzend zusammenarbeiten, auch hat er enge Beziehungen zum Ahnenerbe, Berlin.

2) Die gleiche Fachrichtung wie Dr. Hucke vertritt auch Dr. H. A. Knorr, jetzt Berlin. Indessen hat er bei allem Fleiß, den er in seinen wissenschaftlichen Arbeiten an den Tag gelegt hat, eine etwas unglückliche Hand in der Bearbeitung der von ihm hauptsächlich behandelten altslawischen Kultur gehabt und daher keinen so einhellig zustimmenden Widerhall gefunden wie Hucke. Auch habe ich beobachten müssen, daß ihm im Verlauf der Auseinandersetzungen mit der polnischen Forschung offensichtlich ein gewisses Fingerspitzengefühl gefehlt hat, auf das es im kulturpolitischen Kampf sehr ankommt. Er hat uns daher nicht so genützt, wie es seinen Kenntnissen gemäß der Fall hätte sein können. Ohne die Möglichkeit, darüber nähere Angaben machen zu können, darf ich zudem nicht verschweigen, daß in Kreisen meiner Fachkameraden, die Herrn Knorr näher kennen, gewisse Vorbehalte in charakterlicher Hinsicht gegen ihn gemacht werden. Worauf sich das gründet, ist mir nicht genauer bekannt. Zudem würde sich eine Subordinierung (ist doch wohl beabsichtigt?) Dr. Knorrs unter Herrn Hucke schon deshalb nicht empfehlen, weil beide m.W. Studiengenossen in Berlin waren, also wohl im Alter ziemlich gleich sein werden. Daraus könnten sich für die sach-

liche Zusammenarbeit leicht Mißhelligkeiten ergeben, die man vermeiden sollte. Auch ist es nicht gut, daß beide Herren das gleiche Spezialgebiet bearbeiten. Besser wäre es, wenn man Herrn Hucke einen Fachkameraden in Prag an die Seite stellte, der mehr auf dem Gebiet der Germanenkunde zu Hause ist und auch die älteren, ebenfalls kulturpolitisch wichtigen Perioden beherrscht. Denn zwischen Brünn und Prag müßte natürlich ein enger sachlicher Zusammenhang bestehen, wenn gewisse Versuche der tschechischen Forscher überwacht und im Keim erstickt werden sollten. Der hierzu notwendige politische Instinkt würde meines Erachtens Herrn Knorr abgehen, von dem auch unbekannt ist, inwieweit er sich in Prag durchsetzen würde.

3) Diese Mängel fielen sicher weg, wenn eine andere Persönlichkeit für Prag ausersehen würde. Ich denke da einmal an den auch von unserem gefallenen Kameraden Buttler ins Auge gefaßten Dr. Hundt, der über die germanische Zeit seit langem gearbeitet hat und seiner ganzen Vergangenheit nach der Mann ist, um sich unter schwierigen Verhältnissen durchzusetzen. Er hat ja auch schon in Prag gearbeitet. Neben ihm nenne ich auch Herrn Dr. Chr. Pescheck, jetzt Wien (Wasagasse 4), Assistenten a. d. Univ. Wien, der für Prag sehr geeignet wäre. Er hat sich auf dem Gebiet der Germanenkunde bereits sehr gut eingeführt und überdies auf dem kulturpolitischen Gebiet gegenüber der polnischen Forschung richtig Stellung genommen. Sein Fleiß, schnelle Auffassungsgabe und Durchsetzungsfähigkeit würden ihn für eine etwas heikle Aufgabe sehr empfehlen. Vielleicht fragen Sie deshalb auch bei Herrn Zotz kurz an.

4) Für ganz ausgezeichnet halte ich den Plan, die Leitung des Ausgrabungswesens im Protektorat in die Hände von Frl. Dr. Streit zu legen. Frl. Streit hat sich in tschechischer Zeit unter den schwierigsten Verhältnissen in Böhmen bereits außerordentlich bewährt und als unerschrockene Kämpferin für das Deutschtum erwiesen. Sie kennt das Land natürlich aufs beste, spricht fließend tschechisch, ist im Gelände wie auch wissenschaftlich völlig sattelfest und daher in jeder Beziehung für diese Tätigkeit geeignet. Ihre lebenswürdige Natur gewährleistet zudem eine reibungslose Zusammenarbeit mit allen in Betracht kommenden Stellen, die ja alle auf sie angewiesen sein werden. Allerdings dürfte Prof. v. Stokar in Köln seine bewährte Assistentin nur ungern hergeben, aber das wird ja in allen Fällen ähnlich sein.

5) Sie baten mich auch um Hinweise, wie evtl. der Posten des stellv. Direktors des Prager Landesmuseums zu besetzen sei. Bei der Knappheit an Nachwuchs auf unserem Fachgebiet wird es mir nicht leicht, Ihnen hier einen Namen zu nennen. Immerhin möchte ich darauf aufmerksam machen, daß z.B. Dozent Dr. J. Werner, Frankfurt a. M., hier in Frage käme. Allerdings hörte ich vor längerer Zeit, daß er vielleicht auf den Lehrstuhl f. Vorgeschichte a. d. Techn. Hochschule Brünn berufen werden sollte, wohin er fraglos viel besser passen würde. Weiterhin wäre zu erwägen, ob nicht der auf dem Gebiet der Besiedelungsgeschichte außerordentlich verdiente und hochbefähigte Breslauer Dozent für Geographie Dr. Czajka, im Nebenfach Vorgeschichtler und Volkskundler, für diese Stelle in Betracht käme. Auch hier können ja nur Persönlichkeiten berufen werden, die neben großer fachlicher Befähigung ein politisches Fingerspitzengefühl mitbringen. Falls mir im Laufe der Zeit sonst noch ein Name einfällt, werde ich Ihnen gern davon Mitteilung machen.

Für heute hoffe ich Ihre Anfrage beantwortet zu haben. Es sollte mich freuen, wenn Sie mit dem einen oder anderen Vorschlag konform gehen sollten und durchsetzen könnten, daß die sehr wichtigen wissenschaftlichen Posten im Protektorat zweckentsprechende Besetzung finden.

Mit den besten Empfehlungen verbleibe ich

Heil Hitler!
Ihr ergebener
Petersen

Příloha 9

Dopis Gustava Schwantese Hansi Reinholdovi, 23. srpna 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora I 14, karton 195, sign. 114-197-2).

SCHLESWIG-HOLSTEINISCHES MUSEUM VORGESCHICHTLICHER ALTERTÜMER

Kiel, den 23. Aug. 1940

Herrn Dr. Reinhold Prag

Verehrtester Herr Dr. Reinhold!

Es freut mich, daß Herr Dr. Hucke auf Sie einen so guten Eindruck gemacht hat, das entspricht auch ganz seinem Wesen. Er hat sich hier während seiner Studienzeit nicht nur als ein trefflicher Forscher, sondern auch als ein überaus zuverlässiger Charakter erwiesen, auf den man sich in allen Lagen fest verlassen konnte. Von Haus aus bringt er auch viel Verständnis für Naturforschung mit; sein Vater ist ja der bekannte märkische Geologe. Ich glaube, daß Herr Dr. Hucke an den ihm zugedachten Posten durchaus seinen Mann stehen wird und ich würde mich freuen, wenn ihm gerade eine so verantwortungsvolle Stelle übertragen würde.

Mit Heil Hitler und freundlichen Grüßen
Ihr sehr ergebener
Schwantes

Příloha 10

Dopis Hanse Reinholda Ernstu Petersenovi, 18. listopadu 1940 (NA, fond Úřad říšského protektora, karton 536, sign. I-10 V-4-1 – kopie; viz též NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-2 – kopie)

18. November 1940

– Dr. Reinhold –
I-10 V/3-5e-125/40

An
Herrn Professor Dr. Ernst Petersen
z.Zt. Posen
Robert-Kochstr. 31/W.6.

Sehr verehrter Herr Professor!

Seit beinahe einem Vierteljahr schulde ich Ihnen Dank für Ihren ausführlichen Brief vom 20. August, in dem Sie mir in so freundlicher Weise eingehende Mitteilungen über mehrere deutsche Vorgeschichtler zur Verfügung gestellt haben. Ihre Beurteilungen waren für mich von sehr beträchtlichem Wert. Ich hätte Ihnen auch bereits eher geschrieben, wollte aber noch etwas warten, um Ihnen dann gleich schreiben zu können, was sich daraufhin ereignet hat.

1) Wenn Dr. Hucke von der Provinz Schlesien und vom Heer freigegeben wird, dann ist seine Ernennung zum Direktor des Landesmuseums in Brünn gesichert, worüber ich selbst mich sehr freuen würde. Hoffentlich dauert es nun nicht mehr allzulange mit der Verwirklichung!

2) Dr. Knorr kommt für eine Tätigkeit im Protektorat rein aus dem äusserlichen Grunde nicht mehr in Betracht, weil er in Brandenburg zur Zeit nicht entbehrt werden kann. (Dort scheidet m.W. Fr. Dr. Rothert aus, da sie heiratet). Dazu kommen jene „anderen“ Gründe, die seine Verwendung hier nicht empfohlen haben würden. Ich hatte übrigens nicht daran gedacht, Knorr mit Hucke zusammen zu bringen, sondern – wenn überhaupt, dann – Knorr in Prag einzusetzen.

3) Dr. Hundt bleibt hier vorgemerkt.

4) Dr. Pescheck ist, wie mir Dr. Willvonseder mitteilte, in Wien wirklich nicht zu entbehren.

5) Fräulein Dr. Streit hoffe ich im Archäologischen Institut einbauen zu können.

6) Dieses Institut wird in allernächster Zeit erheblich umgestaltet, worüber ich später noch berichten werde, ferner wird in Kürze eine Verordnung über Bodenaltertümer erlassen. Beides wird uns ein gutes Stück voranbringen.

7) Dr. Werner ist in der Tat für den Lehrstuhl in Brünn wohl an erster Stelle vorgesehen. Aber dieser Lehrstuhl ist für 1940 nicht bewilligt worden, die Sache wird 1941 abermals aufgegriffen.

8) Dr. Czajka ist bereits an der Prager Universität tätig.

Ich danke Ihnen nochmals aufrichtig für Ihre besonders wertvolle Beratung und hoffe, daß sich die noch offenen Fragen in günstigem Sinne regeln lassen werden.

Mit besten Empfehlungen und

Heil Hitler!
Ihr sehr ergebener
[Reinhold]

LITERATURA

Blažek, J. 2003: Z dějin Archeologického ústavu za okupace. Archeologické rozhledy 55, 581–601.

Blažek, J. 2006: První profesura pravěké archeologie na Německé universitě v Praze. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 14. Most, 231–238.

Blažek, J. 2015: Archeologie v severních Čechách v době okupace. Ústecký sborník historický 2015, 69–90.

Blažek, J. – Lutovská, P. 2002: Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941. Archeologie ve středních Čechách 6, 617–639.

Böhner, K. 1970: Friedrich Behn (1883–1970). Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 17, IX–XIII.

Böhner, K. 1974: Hans-Jürgen Hundt zum 65. Geburtstag am 25. Juli 1974. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 21, IX–XVI.

Břečka, J. 2002: Moravské zemské muzeum v období okupace 1939–1945. Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales 87, 203–218.

Buttler, E. 2008: Werner Buttler (1907–1940). Ein Sohn entdeckt seinen Vater. Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 49, 203–225.

- Demidziuk, K. 2008:* Niepublikowana praca doktorska Waltera Klammta. In: A. Błażejowski (red.), *Labor et patientia. Studia archaeologica Stanislaw Pazda dedicata*. Wrocław, 313–322.
- Eickhoff, M. 2013:* Zeugen einer großgermanischen Vergangenheit? Das SS-Ahnenerbe und die archäologischen Forschungsstätten Unterwisternitz und Solone. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 62, 581–620.
- Fehr, H. 2001:* Hans Zeiss, Joachim Werner und die archäologischen Forschungen zur Merowingerzeit. In: H. Steuer (Hrsg.), *Eine hervorragend nationale Wissenschaft. Deutsche Prähistoriker zwischen 1900 und 1995. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde – Band 29*. Berlin – New York, 311–415.
- Gecko, T. 2019:* Jaroslav Böhm. In: M. Franc – V. Dvořáčková a kol., *Dějiny Československé akademie věd. I. 1952–1962*. Praha, 269–277.
- Halle, U. 2013:* Frauen in der Ur- und Frühgeschichtsforschung zwischen 1933 und 1945 – zwei Karrieren. In: J. E. Fries – D. Gutschmidt-Schumann (Hrsg.), *Ausgräberinnen – Forscherinnen – Pionierinnen. Ausgewählte Porträts früher Archäologinnen im Kontext ihrer Zeit. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 10*. Münster – New York – München – Berlin, 169–215.
- Hlava, M. 2012:* Ingeborg Kiekebuschová a výzkumy na Šestákově skále v Šárce v letech 1942 a 1944. *Archaeologica Pragensia* 21, 12–35.
- Hlava, M. 2017a:* Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 17–45.
- Hlava, M. 2017b:* Zánik Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 443–462.
- Hlava, M. 2018a:* Konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 7–30.
- Hlava, M. 2018b:* Rozklad a zánik Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 535–558.
- Hlava, M. 2019a:* Zlatý věk uničovské archeologie. Mizzi Manethová a muzeum v Uničově. *Archaeologica Olomucensia – Tomus IV*. Olomouc.
- Hlava, M. 2019b:* Od Lothara Zotze ke Karlu Dinklagemu. Z dějin Německé Karlovy univerzity (1939–1945). *Archeologie ve středních Čechách* 23, 73–88.
- Hlava, M. 2019c:* Přelomový rok 1939. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 23, 415–432.
- Hořejš, M. 2010:* Německý archeolog Walter Lung a jeho působení v pardubickém muzeu v době protektorátu. *Východočeský sborník historický* 18, 253–270.
- Hořejš, M. 2011a:* Nacistické zásahy do fungování muzeí v protektorátu na příkladu působení německého archeologa Waltera Lunga. In: M. Oubrechtová – V. Zeman (eds.), *Fenomén muzeum v 19. a první polovině 20. století*. Ústí nad Labem, 61–82.
- Hořejš, M. 2011b:* Německý archeolog Walter Lung a jeho působení v Protektorátu Čechy a Morava. *Tereziánské listy* 39, 119–141.
- Jankuhn, H. 1940:* Die Jahrestagung der Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe“ vom 30. Mai bis 5. Juni 1939. *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit* 16, 79–80.
- Kater, M. H. 1974:* Das »Ahnenerbe« der SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches. Stuttgart.
- Kirsch, O. 2011:* K vývoji německého muzejnictví na území dnešního okresu Břeclav. *Jižní Morava* 47 – č. 50, 119–141.
- Kirsch, O. 2014:* (Po)zapomenutí nositelé paměti. Německé muzejnictví na Moravě. Brno.
- Konrád, O. 2011:* Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945. Praha.
- Kostrhun, P. 2003:* Mamutí projekty prof. Karla Absolona. *Archeologické rozhledy* 55, 76–129.
- Leube, A. 2001:* Anmerkungen zur deutschen Prähistorie 1938–1945. Brandenburg und die Slowakei. *Slovenská archeológia* 49, 1–18.
- Lutovská, P. – Lutovský, M. 2002:* Kapitola z dějin výzkumu raně středověkých hradišť. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 541–544.
- Mahsarski, D. 2011:* Herbert Jankuhn (1905–1990). Ein deutscher Prähistoriker zwischen nationalsozialistischer Ideologie und wissenschaftlicher Objektivität. *Internationale Archäologie – Band 114*. Rahden/Westf.
- Míšková, A. 2002:* Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Praha.
- Mohn, V. 2018:* Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany. Praha.
- Motýková, K. 2002:* Die Ur- und Frühgeschichtsforschung in Böhmen 1918–1945 und die tschechisch-deutschen Beziehungen. In: A. Leube (Hrsg.), *Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933–1945. Studien zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte – Band 2*. Heidelberg, 471–480.
- Oliva, M. 2014:* Dolní Věstonice I (1922–1942). Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers. *ANTHROPOS. Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology* 37. Brno.

- Oliva, M. 2016:* *Obráz Moravského zemského muzea za protektorátu dle memoárů Františka Skyvy. Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales 101, 73–86.*
- Oliva, M. – Kostrhun, P. 2019:* *Česká archeologie pod jhem nacismu ve světle interetnických vztahů. Archeologické rozhledy 71, 105–137.*
- Pape, W. 2002:* *Zur Entwicklung des Faches Ur- und Frühgeschichte in Deutschland bis 1945. In: A. Leube (Hrsg.), Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933–1945. Studien zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte – Band 2. Heidelberg, 163–226.*
- Piezonka, H. 2006:* *Liebetraut Rothert und die brandenburgische Bodendenkmalpflege 1938–1945. Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 47, 117–126.*
- Reinhold, J. 2008:* *Dr. Werner Mähling – zur Biographie eines „deutschen“ Prähistorikers. In: A. Hanöfner – V. Schoenberg – L. Siftar – M. Strotz (Hrsg.), Connaissez-vous un dolmen ...? Festschrift für Wolfgang Pape. Freiburg, 103–111.*
- Sklenář, K. 2014:* *Pravěká a raně středověká archeologie v dějinách Národního muzea. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 40. Praeae.*
- Ševčík, A. 1964:* *Příspěvek k dějinám okupační správy v Brně. In: Brno v minulosti a dnes VI. Brno, 127–137.*
- Švehla, J. 1946:* *Bomby kolem Pantheonu. Národní museum v Praze v letech 1939–1945. Praha.*
- Úlovec, J. 1996:* *Herbert Weinelt a jeho výzkumy panských sídel. Castellologica bohemica 5, 11–22.*

Reichsdeutsche Prähistoriker im Protektorat Böhmen und Mähren. Ein Blick hinter die Kulissen

Die Entstehung des Protektorats Böhmen und Mähren im März 1939 hat sich bald auch auf die Archäologie ausgewirkt. Das charakteristische Merkmal der nachfolgenden Jahre war die Aktivität der reichsdeutschen Prähistoriker in diesem Raum.

Das Thema dieses Aufsatzes sind die internen Diskussionen über die Besetzung der Arbeitsstellen in den drei bedeutenden Institutionen – dem Staatlichen Archäologischen Institut, dem Nationalmuseum (in Prag) und dem Mährischen Landesmuseum (in Brünn) – durch die reichsdeutschen Prähistoriker. Die Ergebnisse dieser Debatten sind allgemein bekannt (vgl. z. B. *Motyková 2002, 474–477; Blažek 2003*), doch die Wege, die zu ihnen geführt haben, standen bisher an der Peripherie des Forschungsinteresses. Die Ankunft der reichsdeutschen Prähistoriker in den böhmischen Ländern war nicht zufällig, sondern in jedem einzelnen Fall sorgfältig vorbereitet. An der Auswahl der geeigneten Persönlichkeiten, die in der Protektoratarchäologie ihre Betätigung finden sollten, beteiligten sich vor allem die Beamten des Reichsministeriums für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung (insbesondere Werner Buttler, der jedoch im Mai 1940 im Krieg gefallen ist, und Robert Hiecke) und des Amtes des Reichsprotektors (zuerst Hans Reinhold, seit Frühjahr 1941 dann sein Nachfolger Wolf von Both). An den Diskussionen partizipierte mit seinen Vorschlägen aktiv Lothar Zotz (seit September 1939 wirkte er an der Deutschen Karls-Universität in Prag) und teilgenommen hat an ihnen auch Kurt Willvonseder aus Wien; einige weitere Prähistoriker (z. B. Ernst Petersen, Gustav Schwantes, Martin Jahn) wurden gezielt ersucht, die Informationen über einzelne ausgesuchte oder empfohlene Kandidaten zu liefern.

Einen erheblichen Einfluss auf die Diskussionen und die Auswahl der geeigneten Kandidaten hatte die Situation in der reichsdeutschen Archäologie, die seit den Jahren 1935–1936 in die zwei Gruppen aufgeteilt war – die Anhänger von Hans Reinerth mit seinem *Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte* und die Prähistoriker, die mit der *Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe“* verbunden wurden, einem „Forschungsinstitut“ der SS, das unter der direkten Schirmherrschaft von Heinrich Himmler gegründet wurde. In der Protektoratarchäologie hat nämlich das *Ahnenerbe* eine Vorherrschaft gewonnen.

Die Pläne für die Beherrschung der Protektoratarchäologie durch die Einsetzung der geeignet ausgewählten reichsdeutschen Prähistoriker in die drei bedeutendsten archäologischen Institutionen bildeten einen Teil des breiteren Bestrebens nach Ausnutzung der existierenden tschechischen Wissenschafts- und Kulturinstitutionen für deutsche Zwecke. Im Jahr 1939 kann man schließlich die Vereinbarung dieser Vorhaben zu einer gemeinsamen Einheit klar verfolgen. Jedoch seit Frühjahr 1940 wurde die Personalsituation in der Protektoratarchäologie im Grunde beinahe völlig separat behandelt.

Die Prinzipien der Auswahl der geeigneten Persönlichkeiten für die Protektoratarchäologie haben sich im Verlauf der Zeit geändert. Die ersten Pläne entstanden im Sommer 1939 im Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, doch schon im Jahr 1940 waren sie durch die Person von Hans Reinhold schon fest in den Händen des Amtes des Reichsprotektors. Durch das Sieb der Begutachtungen und Überprüfungen

sind im Sommer 1940 sechs Persönlichkeiten durchgegangen – Karl Hucke, Hans-Jürgen Hundt, Walter Klammt, Manfred Peters, Camilla Streit und Joachim Werner. Die Betätigung in der Protektoratarchäologie fanden doch nur Karl Hucke (im Mährischen Landesmuseum) und Camilla Streit (im Archäologischen Institut). Die Auswahlmethode der Kandidaten änderte sich deutlich im Laufe des Jahres 1941. In den Jahren 1939–1940 handelte es sich gewissermaßen um kollektive Arbeit (obwohl Hans Reinhold im Amt des Reichsprotektors die Rolle eines Koordinators spielte) mit der Bemühung um ein komplexes Verfahren (d. h. Gesamtauswahl der geeigneten Kandidaten für alle drei Institutionen zusammen). Im Jahre 1941 hat man jedoch die primäre Initiative den Einzelpersonen überlassen und die Komplexität wurde durch die Behandlung einzelner Fälle ersetzt. An der Auswahl der Kandidaten hat danach das Amt des Reichsprotektors und (seit 1943) das Deutsche Staatsministerium für Böhmen und Mähren nur noch teilweise partizipiert. Um die Anstellung von Gisela Asmus und Hermann Schwabedissen in das Mährische Landesmuseum im Jahre 1942 hat sich (vor allem) Karl Hucke (und *Ahnenerbe*) verdient gemacht. Werner Mähling arbeitete dank Camilla Streit seit Frühjahr 1942 im Archäologischen Institut. Herbert Weinelt bot sich selber an (noch vor dem Antritt ins Archäologische Institut im Jahre 1943 starb er jedoch an der Ostfront), dasselbe galt auch von Otto Kleemann und Hans Freising (zum Schluss war jedoch keiner von ihnen in der Protektoratarchäologie tätig) und für Rudolf Dehnke hat sich Lothar Zotz eingesetzt, allerdings erfolglos.

Die Priorität war es nicht, deutsche Direktoren einzusetzen oder die tschechischen Angestellten an Zahl zu übertreffen. Im Idealfall sollte die Institution von einem tschechischen Direktor geleitet und die reichsdeutschen Interessen von seinem deutschen Stellvertreter beaufsichtigt werden. Dieses Modell ist in reiner Gestalt seit dem Jahre 1941 im Archäologischen Institut zur Geltung gekommen. Eine spezifische Situation entstand im Mährischen Landesmuseum in Brünn. Die haben jedoch primär die hiesigen Deutschen hervorgerufen, die im März 1939 die Leitung des Museums übernommen haben. Das Amt des Reichsprotektors hat nach einem kurzen Zögern dem prestigegierigen Festhalten an Beibehaltung der Direktorenstelle in den deutschen Händen den Vorrang gelassen. Paradoxerweise kam es gerade dank der Einstellung von Karl Hucke als Museumsleiter im Jahr 1941 zu einer beinahe totalen Beherrschung der archäologischen Aktivitäten der Institution durch reichsdeutsche Prähistoriker. Der Kontrast mit der Situation im Prager Nationalmuseum könnte wohl kaum deutlicher sein – die hiesige prähistorische Abteilung blieb im Hinblick auf ihr Personalstand während der ganzen Protektoratzeit rein tschechisch, obwohl die reichsdeutschen Prähistoriker (und das Amt des Reichsprotektors) den Leiter der prähistorischen Abteilung Jiří Neustupný nicht als loyal betrachtet haben. Die Versuche, ihn zu ersetzen scheiterten jedoch an der Eskalation des Kriegesgeschehens und dem damit verbundenen Einrücken der potentiellen Kandidaten zur *Wehrmacht*.

Deutsch von *Jana Kličová*